

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

Науково-теоретичний
та практичний журнал

BIBLIOTECHNYI VISNYK

Scientific theoretical
applied journal

№ 4(234) 2016

Засновники

Національна академія наук України
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Founders

National Academy of Sciences of Ukraine
Vernadsky National Library of Ukraine

Головний редактор

Володимир ПОПИК,

член-кореспондент НАН України,
генеральний директор

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Editor-in-Chief

Volodymyr POPYK,

Corresponding Member of NAS of Ukraine,
Director General

of Vernadsky National Library of Ukraine

Редакційна колегія

О. Воскобойнікова-Гузєва (*заступник головного редактора*)

В. Горовий (*заступник головного редактора*)

Л. Дубровіна (*заступник головного редактора*)

Н. Маслакова (*заступник головного редактора*)

Г. Боряк

О. Василенко

Т. Гранчак

І. Давидова

Т. Добко

Г. Ковальчук

С. Кулешов

К. Лобузїна

В. Омельчук

О. Онищенко

М. Романюк

Г. Солоїденко

В. Широков

В. Леонов (Російська Федерація)

Р. Мотульський (Білорусь)

С. Нарбутас (Литва)

Є. Потшебницька (Польща)

Заснований у червні 1993 року.

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 17072-5842 ПР від 09.08.2010 р.

Виходить 6 разів на рік

Адреса редакції:

НБУВ, пр-т Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-43-50

E-mail: bibvesti@bigmir.net

Електронна версія журналу:

http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html

Передплатний індекс 74049

Видання індексується Google Scholar

Журнал включено

до Переліку наукових фахових видань України

у галузях історичні науки

(наказ МОН України №1021 від 29 вересня 2015 р.)

та соціальні комунікації

(наказ МОН України №1328 від 21 грудня 2015 р.)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до Державного реєстру видавців, виготівників

і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 1390 від 11.06.2003 р.

Editorial board

О. Voskoboinikova-Huzeva (*Deputy Editor-in-Chief*)

V. Horovyi (*Deputy Editor-in-Chief*)

L. Dubrovina (*Deputy Editor-in-Chief*)

N. Maslakova (*Deputy Editor-in-Chief*)

H. Boriak

O. Vasylenko

T. Hranchak

I. Davydova

T. Dobko

H. Kovalchuk

S. Kuleshov

K. Lobuzina

V. Omelchuk

O. Onyshchenko

M. Romaniuk

H. Soloidenko

V. Shyrokov

V. Leonov (Russian Federation)

R. Motulskyi (Belarus)

S. Narbutas (Lithuania)

Ye. Potshebnytska (Poland)

Founded in 1993.

The State Registration Certificate:
КВ № 17072-5842 ПР of 09.08.2010

Frequency of publication is bi-monthly

Editorial office address:

VNLU, 3, Prospekt Holosiivskiy, Kyiv, 03039, Ukraine

Tel.: (044) 524-43-50

E-mail: bibvesti@bigmir.net

Electronic version of the journal:

http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html

Subscription Index 74049

The opinions expressed herein are solely the views
of the authors and do not necessarily reflect those
of the editorial board.

The journal is indexed in Google Scholar

Зміст

Маркова В. Перспективи розвитку книжкової комунікації	3
Мар'їна О. Контент-стратегія бібліотек у цифровому середовищі	8
Ржеуський А. Використання хмарних технологій у бібліотеках	13
Малиновський О. Мультимедійні технології в бібліотечному обслуговуванні осіб з особливими потребами	16
Веретеннікова Н. Інформаційно-бібліотечне забезпечення проведення наукових досліджень віртуальними колективами	21
Рудий Г. Київська газетна періодика за денікінського окупаційного режиму	25
Міщук С., Приймак І. Житомирська публічна бібліотека: заснування та історія становлення (за матеріалами часопису «Волынские губернские ведомости»)	32
Ковпак В. Бібліотечний ресурс як інформаційно-аккумуляційний сегмент медійного дискурсу української еміграції	37

ОГЛЯДИ. РЕЦЕНЗІЇ

Кізян О. Бібліографічний покажчик з художньої шевченкіани	43
--	----

ХРОНІКА НАУКОВИХ ПОДІЙ

Щорічний семінар Європейської групи RDA	45
---	----

Contents

Markova V. Prospects for the development of book communication	3
Marina O. Content strategy of the libraries the digital environment	8
Rzheuskyi A. Cloud technologies in the libraries.	13
Malynovskyi O. Multimedia technologies in library service of persons with the special necessities	16
Veretennikova N. Information and Library Support of virtual research teams	21
Rudyi H. Kyiv periodicals in the conditions of Denikin regime	25
Mishchuk S., Pryimak I. The Zhytomyr Public Library: foundation and history of becoming (Based on «Volynskie hubernskie vedomosti» newspaper).	32
Kovpak V. Library resources as the information and media discourse accumulative segment of Ukrainian emigration	37

REVIEWS

Kizian O. Bibliographic index the pointer in art Shevchenkiana	43
---	----

CHRONICLE OF SCIENTIFIC EVENTS

Annual seminar of the European RDA Interest Group.	45
--	----

Вікторія Маркова,

д-р наук із соціальних комунікацій,
професор Харківської державної академії культури

Перспективи розвитку книжкової комунікації

Окреслено перспективи розвитку книжкової комунікації. Виокремлено головні тенденції цього процесу, узагальнено погляди науковців щодо майбутнього книжкової комунікації. Запропоновано модель розвитку книжкової комунікації на найближчі десятиліття.

К л ю ч о в і с л о в а: книговидання, книжкова комунікація, електронна комунікація, друкована книга, електронна книга, прогнозування.

Книжкову комунікацію можна визначити як системну взаємодію основних суб'єктів і об'єктів видавничого процесу, яка забезпечує рух смислів від автора до читача у соціальному часі і просторі з використанням семантичного повідомлення, зафіксованого у знаковій формі на стабільному матеріальному носіїві. Підсумком її тривалого формування є ціла низка соціальних інституцій, що опікуються створенням, виданням, розповсюдженням та споживанням друкованої продукції. Нині книжкова комунікація переживає суттєві трансформації, спричинені виникненням нової комунікаційної реальності. Це повною мірою стосується усіх її складових. Тому постає питання: чи впорається книжкова комунікація з викликами сьогодення, якими будуть її контури у майбутньому?

Питання щодо майбутнього книжкової комунікації порушувалися у цілій низці робіт (Л. Владимірова, Р. Гіляревського, Ж.-К. Карьера, М. Кастельса, Р. Ленема, М. Маклюєна, В. Маркової, М. Раца, А. Соколова, Р. Шартъс, У. Еко). Водночас слід зазначити, що розвиток інформаційних технологій відбувається надто швидкими темпами. Тому і саме життя, практика постійно вносять корективи в уже розроблені прогнози.

Мета статті – зробити максимально точний прогноз щодо розвитку книжкової комунікації на найближчі десятиліття.

Наукове прогнозування передбачає визначення тенденцій і перспектив розвитку тих чи інших процесів на основі аналізу їх минулого та сучасного стану. Соціальне прогнозування ґрунтується на трьох способах отримання інформації щодо майбутнього: екстраполяції, експертних оцінках, моделюванні. Перший спосіб передбачає екстраполяцію в майбутнє тенденцій, що нині спостерігаються і закономірності розвитку яких у минулому й нині достатньо відомі (з припущенням, що на певну перспек-

тиву ці тенденції збережуться без суттєвих змін). Другий спосіб ґрунтується на оцінці можливого або бажаного в майбутньому того чи іншого явища. Третій спосіб полягає в моделюванні явища, що прогнозується. При цьому під моделлю мається на увазі будь-яке умовне, спрощене для зручності дослідження, схематичне уявлення щодо об'єкта прогнозу. Слід зазначити, що виокремлення цих способів є умовним, оскільки разом вони утворюють органічну єдність. Завдяки застосуванню цих способів можна спрогнозувати, яким чином у найближчі 10–15 років розвиватиметься книжкова комунікація.

Перспективи книжкової комунікації в новому комунікаційному просторі можна визначити, аналізуючи сучасні тенденції і екстраполюючи їх у майбутнє. Слід зазначити, що трансформації зазнають нині усі складники комунікаційного процесу: від автора до споживача. Спираючись на низку джерел [1, 4, 5, 7], в яких опрацьовано значний фактичний матеріал з розвитку книжкової комунікації у світі, окреслимо головні тенденції цього процесу.

В умовах нової комунікаційної реальності авторська діяльність визначається:

- можливостями автора здійснювати публікацію як у паперовому, так і електронному форматах без участі посередників;
- стиранням граней між авторською і читацькою діяльністю в електронному середовищі і перетворенням її в «користувацьку»;
- виникненням феномена «колективної творчості» в мережевому просторі;
- конфліктом між авторським правом та рухом «за вільний доступ» в Інтернеті;
- усвідомленням ролі маркетингу, в т. ч. і веб-маркетингу, щодо просування авторами власних творів.

Як свідчить світова статистика, нині не спостерігається зменшення книговидання ні за назва-

ми, ні за тиражами. Водночас динамічно зростає ринок електронних книг у світі, з 2010 р. на 76 % щорічно. Найбільшими гравцями на ринку електронних книг є США (26 %) та Китай (12 %) [4]. Що ж стосується країн колишнього Радянського Союзу (зокрема і України), то тут електронне книговидання перебуває на початковій стадії. Незважаючи на те, що кількість читачів електронних книг у нас зростає, більшість із них користується безкоштовним (у т. ч. і піратським) контентом Інтернету. І це не сприяє розвитку вітчизняного електронного книговидання.

Незважаючи на постійне зростання ринку електронних видань можна з певністю прогнозувати їх подальше співіснування з традиційними книгами, оскільки й ті, й інші мають свої переваги та недоліки. Заслугує на увагу у зв'язку з цим думка голови «Amazon» Дж. Безоса, який у інтерв'ю «Washington Post» 29 січня 2009 р. вказав на синергійний ефект від продажу приладів для читання електронних книг і збуту друкованих книг. Він відзначив, що «ті, хто придбали засіб для читання, не тільки не відмовляються від звичайних книг, вони купують їх більше, ніж звичайно. Виявлене співвідношення таке: на купівлю 1,6–1,7 електронних книг припадає одна книга в друкованій версії, придбана додатково» [6]. З огляду на те, що нині виробництво книг, починаючи від створення їх тексту автором і закінчуючи доведенням до кінцевого споживача, повністю інтегроване в електронну комунікацію, кінцевий продукт є лише справою певної маркетингової стратегії видавництва.

Дедалі популярнішою в світі стає технологія «друк на замовлення», що дозволяє за допомогою малогабаритних поліграфічних машин, виготовляти книгу навіть в одному примірнику. За такої ситуації зростатиме кількість книг за назвами, адже часто перешкодою для видання є саме його нерентабельність. Цікаво, що ідея «друку на замовлення» належить американському видавцю Дж. Епштейну, який свого часу започаткував видання книг у паперових обкладинках, що стало справжньою «революцією в світі книг» (Ескарпі).

Таким чином, на сьогодні у книговидавничій сфері визначальними є такі тенденції:

- стабільне незначне зростання традиційного книговидання за назвами та накладами;
- бурхливий, але водночас нерівномірний розвиток електронного книговидання зі стабілізацією в США і Великобританії, бурхливим розвитком в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні та повільним у Латинській Америці і на Середньому Сході;

- незначна частка електронних видань у загальному видавничому потоці;
- розповсюдження технології «друк на замовлення»;
- зростання популярності аудіокниг;
- залежність розвитку електронних видань від поширення пристроїв доступу до електронного контенту;
- кореляція співвідношення традиційного і електронного книговидання з законодавчим забезпеченням захисту авторських прав та його реалізацією в різних країнах світу, а також з економічними чинниками (податкова та цінова політика);
- зростання «гібридних» видавництв, що поєднують функції кількох інституцій;
- незначна кількість мультимедійних книг у загальному обсязі електронних.

Що ж стосується книгорозповсюдження, то тут також відбуваються суттєві зміни. Динамічно починає розвиватися багатоканальна дистрибуція, що включає оптові, роздрібні продажі, агрегатори, інтернет-платформи, прямі продажі. На зміну класичному книжковому магазину приходить новий формат багатфункціонального торговельного закладу, в якому відвідувачу пропонують не лише книги, а й супутні товари (канцтовари, іграшки). Тут також є можливість випити каву, відвідати культурно-дозвіллевий захід тощо. Відбувається значне зростання інтернет-торгівлі як традиційними, так і електронними книгами, в т. ч. набуває поширення підписна модель доступу до контенту.

Суттєві трансформації відбуваються і в бібліотечній та бібліографічній справі. Вони пов'язані, насамперед, з автоматизацією бібліотечних процесів та опануванням електронного комунікаційного середовища. Ці зміни розпочалися у минулому столітті, але й досі повністю не реалізовані з причин цифрової нерівності у світі. Провідні бібліотеки світу вже давно поєднують традиційні функції з функцією провідника в електронний інфопростір, забезпечуючи відбір якісного контенту та надання доступу до нього. На сьогоднішній день головною тенденцією є корпоративна взаємодія на різних рівнях (національних, регіональних, галузевих) усіх інституцій документно-комунікаційної сфери (бібліотек, архівів, музеїв), спрямована на формування інтегрованих ресурсів та загальних для всіх сервісів. Можна прогнозувати посилення цієї тенденції, враховуючи дедалі більшу ступінь інтеграції на рівні світового інформаційного простору. У перспективі ж уп-

равління метаданими контенту повинно здійснюватися на рівні мережі.

Майбутнє книжкової комунікації фахівці пов'язують не з антагонізмом друкованої книги та книги на електронному носіїві, а з проблемою читання в суспільстві. Адже соціологічні дослідження останніх десятиліть свідчать про зменшення престижності читання взагалі, незалежно від матеріального носія. І справа не в тому, що читати стали менше, а в тому, що соціально значущу інформацію ми дедалі частіше отримуємо через інші, альтернативні, канали [8]. Водночас, за даними Міжнародної асоціації видавців, книговидавничий бізнес і на сьогодні залишається провідним у сфері розваг [4]. Тому йдеться не про втрату навички читання, а про його характер. Сучасний стан читання у дослідженнях вчених визначається як дисфункція читання. І це тією чи іншою мірою характерно для всіх країн [1], але пострадянський простір вона зачепила найбільше. Після визначення СРСР, нехай і дещо міфологізованого, як найбільш читаючої країни, з таким діагнозом важко погодитися. Хоча статистика свідчить, що кількість «нечитачів» з кожним роком зростає. Нині дедалі більшої популярності набувають заходи у рамках програм з підтримки та розвитку читання, що є свідченням усвідомлення його значущості для суспільства [2, 9].

Екстраполяція в майбутнє тенденцій, що нині спостерігаються, дає підстави констатувати, що книжкова і електронна комунікації співіснуватимуть і взаємно доповнюватимуть одне одного. Водночас, електронна комунікація поступово проникатиме в усі процеси книжкової, трансформуючи їх відповідно до нових реалій.

Окреслити перспективу розвитку комунікаційного простору можна, проаналізувавши погляди авторитетних фахівців на порушене питання. І більшою мірою воно стосується майбутнього традиційної книги – теми, яка нині широко обговорюється у літературі.

Слід зазначити, що песимістичні прогнози фахівців щодо майбутнього книги суттєво відрізняються один від одного за рівнем тих меж, куди сягає фантазія «пророків»: від можливості «відходу від мови до загальної космічної свідомості» (М. Маклюен), при якій у книзі взагалі відпадає необхідність, до повної заміни друкованої книги електронною. Останній прогноз є найбільш обговорюваним, тому зупинимось саме на ньому.

Слід зазначити, що на питання про долю традиційної книги переважна більшість дослідників відповідають обережно і на недалеке майбутнє

прогнозують співіснування електронних і традиційних видань, адже при ретельному розгляді і електронна книга має свої недоліки. Показовим є той факт, що такої думки дотримуються насамперед ті, хто вихований у лоні книжкової культури, а, як слушно зауважує А. В. Соколов, долю книжкової комунікації вирішуватиме покоління, котре зросте в умовах панування електронної комунікації. Свідчать про підвищений інтерес суспільства до майбутнього книги не тільки публікації фахівців, а й активне обговорення цієї тематики на форумах в Інтернеті, коментарі пересічних користувачів з приводу публікацій спеціалістів. Так, на саміті у Давосі у 2008 р. один з футурологів, відповідаючи на запитання, що змінить життя людини у найближчі 15 років, назвав чотири головні події: неймовірне зростання ціни на нафту; дефіцит питної води, що стане таким же товаром як і нафта; зростання економічної могутності Африканського континенту; зникнення книг. Ж.-К. Карьєр, реагуючи на такі прогнози, задається питанням: «Чи матиме остаточне зникнення книг – якщо таке дійсно відбудеться – для людства такі ж наслідки, як, наприклад, неминучий дефіцит запасів води або захмарні ціни на нафту?». І відповідає на нього назвою своєї книги «Не сподівайтесь позбавитися книг!» [3]. Тобто книга оцінюється фахівцем як одна з рушійних сил суспільного розвитку.

Як зазначає М. Рац, книга належить до явища природно-штучного, тобто такого, що розвивається і еволюціонує залежно від наших рефлексивно-розумових здібностей і обраної нами стратегії, а тому майбутнє книги, як і майбутнє людства, залежать від того, яку онтологію книги ми визнаємо і яку стратегію розвитку книжкової справи намітимо [10, с. 87]. Тобто майбутнє книги і людства взагалі не визначається чітким алгоритмом, що веде нас із заданою наполегливістю задалегідь визначеним маршрутом до певної мети. Історія людських надій і сподівань не раз переконувала в цьому. З огляду на те, що існують культурні ареали, де заміна традиційної книги електронною є недоцільною [7, с. 201–217], а у деяких випадках і взагалі небезпечною для майбутнього культури, наважимося окреслити концептуальну модель подальшого розвитку системи книжкової комунікації в електронному комунікаційному просторі на найближчі 15 років.

Свого часу книжкова комунікація виникла як необхідність подолання просторово-часових бар'єрів, але за п'ятитисячолітню історію свого розвитку повною мірою вирішити цю проблему їй не вдалося. Інтеграція книжкової комунікації в

електронне комунікаційне середовище створює підґрунтя для досягнення цієї мети. Взаємодія усіх соціальних інституцій, причетних до створення, розповсюдження і збереження книжкових видань із залученням нових інформаційно-комунікаційних технологій повинна забезпечити доступність будь-якого видання у будь-якому місці в найкоротші терміни та ще й у такому вигляді (електронному або друкованому), якого бажає користувач. Саме на досягнення цієї мети і повинен спрямовуватися подальший розвиток книжкової комунікації.

Суб'єктами такого процесу мають виступати усі соціальні інститути, пов'язані зі створенням (авторська та книговидавнича діяльність), розповсюдженням (книготорговельна, бібліотечна та бібліографічна діяльність) та зберіганням (бібліотечна діяльність) книжкових видань. Об'єктами – друковані та електронні видання.

При досягненні поставленої мети цілком можливий «гібридний союз» (М. Маклюен) книжкової і електронної комунікації, адже видання друкованих книг триватиме й далі паралельно з продукуванням книг на електронних носіях. І тут варто ставити питання про їх співвідношення. З огляду на те, що нині спостерігається певний конфлікт між нормами книжкової та електронної комунікацій з питань закритого й відкритого контенту, світове співтовариство докладатиме зусиль до його врегулювання. Як уже зазначалося, Інтернет є вільним інформаційним простором, незважаючи на всі спроби комерційних, державних інституцій контролювати його. Таким він залишиться й надалі, інакше він ризикує втратити свою найважливішу соціальну функцію – запоруку демократії. Водночас, не можна допустити, щоб Інтернет став «інформаційним смітником», новою «вавилонською бібліотекою», де б циркулювало безліч неперевіреної інформації, в якій надто складно було б віднайти істину. Тому тенденції «закритості»/«відкритості» співіснують у його інформаційному просторі. «Закритість» ґрунтуватиметься на нормах книжкової комунікації і передбачатиме дотримання закону про авторське право, правил подання текстів (закінчений характер, редакційно-видавнича обробка, наявність фізичної або юридичної особи, яка відповідає за його зміст). Такі тексти циркулюватимуть в Інтернеті у формі електронних видань. Водночас у Всесвітній мережі у великому обсязі будуть представлені «відкриті» тексти, тобто ті, що мають попередній характер, або передбачають колективну творчість. Вважаємо, що поняття «електронна книга» в повсякденному використанні закріпиться як

за «закритими», так і «відкритими» текстами, за умов, що питома вага в них належатиме саме тексту, тобто тому, що можна читати. Й надалі за доступною для переважної більшості населення ціною поширюватимуться апаратні засоби для читання, які забезпечуватимуть комфортне читання, максимально наближене до читання традиційних книг.

Паралельно з електронним розвиватиметься й традиційне книговидавництво, оскільки потреба в друкованій продукції залишиться. Справа видавництва – надати альтернативні можливості отримання інформації в найприйнятнішій для споживача формі. Інструментом просування тієї чи іншої форми виступатиме цінова стратегія. Завдяки тому, що нині придбання авторського права на видання книги в електронному вигляді, як правило, здійснюється паралельно з придбанням на друковану, можна передбачити створення інтегрованих видавництв, які поєднуюватимуть у своїй діяльності і друковане, і електронне книговидавництво. Видавництво в новому комунікаційному середовищі виконуватиме функцію інформаційного фільтра.

Електронна комунікація й надалі активно впливатиме на розвиток книжкової, що забезпечуватиметься подальшими інноваціями в галузі книгодрукування. В першу чергу, це стосуватиметься розвитку оперативної поліграфії, яка здатна забезпечити здешевлення та легку доступність послуги «друк на замовлення». Водночас, найближчим часом відбудуться суттєві зміни у співвідношенні електронного та друкарського способів надання інформації відповідно до типів видань. Зазнають суттєвого скорочення, а згодом і зникнуть як тиражні, довідкові видання. Усі ж інші існуватимуть в альтернативних формах як тиражні видання, як видання за «друком на замовлення», як електронні та комбіновані видання.

Активно розвиватиметься система електронного книготорговельного розповсюдження, хоча вона не витіснить традиційні книжкові магазини, в яких читач має змогу безпосередньо контактувати з книгою. Книжковий магазин виконуватиме комунікаційну, рекреаційну та рекламну функції. Він стане одним із центрів формування книжкової культури, пропаганди читання як соціально значущої навички.

Традиційна бібліотека буде співіснувати з електронною. Вона й надалі виконуватиме функцію збереження документальної соціальної пам'яті людства, окрім того залишиться центром формування книжкової культури та пропаганди читання. Тотальна дигіталізація її фондів у поєднанні з розвитком послуг доступу до них забезпечить їй інтеграцію в нове комунікаційне середовище.

На наш погляд, реалізацію означеної мети можуть забезпечити такі передумови:

1. Тотальна інформатизація усіх соціальних інституцій, що пов'язані з книговидаванням, книгорозповсюдженням, книгозберіганням, та створення єдиного глобального інформаційно-комунікаційного простору. Технологічно реалізація цієї умови можлива вже сьогодні, але соціокультурні чинники, зокрема, інформаційна нерівність у світовому масштабі, поки що стають на заваді.

2. Удосконалення авторитетних пошукових систем, які повинні забезпечувати користувачів інформацією щодо місцезнаходження будь-якого книжкового видання.

3. Поетапна дигіталізація усієї документованої пам'яті людства. Ідеться не про знищення традиційних книг, а про забезпечення можливості вільної конвертованості друкованих та електронних видань. Зберігання культурної спадщини повинно залишатися основою цивілізаційного розвитку. Це стосується і друкованих, і електронних видань.

4. Діяльність соціальних інституцій системи книговидавання, книгорозповсюдження та книгозберігання повинна ґрунтуватися на поєднанні ринкових механізмів і державної підтримки.

5. Підготовка кваліфікованих кадрів у галузі книгодрукування, книгорозповсюдження та книгозберігання, здатних забезпечувати реалізацію кінцевої мети. Виникнення нових напрямів підготовки кваліфікованих фахівців у галузі створення книг на електронних носіях, що ґрунтуються на поєднанні кращих традицій друкованої книги і можливостей мультимедійності.

6. Пропаганда читання як умови успішної соціалізації. Формування у людини з раннього віку навичок правильної роботи з книгою, які б забезпечували опанування різних моделей читання.

Організаційно концептуальна модель розвитку системи книжкової комунікації в електронному просторі передбачає діяльність на різних рівнях: глобальному (транснаціональному), національному, галузевому, регіональному.

Глобальний (транснаціональний) рівень передбачає роботу як у рамках програм, що ініціюються міжнародними організаціями (наприклад, програма ЮНЕСКО «Пам'ять світу»), так і транснаціональними лідерами на ринку інтернет-послуг («Amazon», «Google»), які вже протягом кількох років докладають багато зусиль для кумуляції світового книжкового потоку та дигіталізації того, що було видане раніше, створення потужних електронних бібліотек світу. Оскільки інфор-

маційна нерівність у найближчому майбутньому залишатиметься, ринкові механізми повинні співіснувати з благодійною культурною ініціативою стосовно тих країн, які з економічних причин ще не можуть бути повноцінними суб'єктами інформаційного ринку. Адже тільки за таких умов можна говорити про можливість реалізації кінцевої мети. Водночас реалістичний погляд на ситуацію, що склалася, не дозволяє прогнозувати її досягнення у найближчі 15 років. Тому актуальним є створення відповідної інфраструктури на національному, регіональному та галузевому рівнях.

Висновки. Отже, виконання книжковою комунікацією своєї головної функції стосовно подолання просторово-часових обмежень засобами семантичного повідомлення можливе лише за умов її інтеграції в електронне середовище, яке створює технологічні передумови виконання цієї функції. Ідеологічні ж передумови повинні відпрацьовуватися з урахуванням взаємодії книжкової й електронної комунікації. Перспективи досліджень у цьому напрямі пов'язані з постійним моніторингом подальшого розвитку книжкової комунікації та коригуванням її прогнозу відповідно до нових реалій книговидавання.

Список використаних джерел

1. Грисволд В. Чтение и класс читателей в XXI веке / В. Грисволд, Т. Мак-Доннел, Н. Райт // Новое литературное обозрение. – 2010. – № 102.
2. Как создаются читающие нации : опыт, идеи, образцы = Building nations of readers : experience, ideas, examples : сб. материалов / ред.-сост. В. Д. Стельмак, Дж. Я. Коул – М. : Белый город, 2006. – 227 с.
3. Карьер Ж.-К. Не надейтесь избавиться от книг / Ж.-К. Карьер, У. Эко. – СПб. : Symposium, 2010. – 333 с.
4. Книжный рынок России: состояние, тенденции, перспективы : отраслевой доклад / Федеральное агентство по печати и массовым коммуникациям. – М., 2015. – 112 с.
5. Костюк К. Н. Книга в новой медийной среде / К. Н. Костюк. – М. : Директ-Медиа, 2015. – 432 с.
6. Ленский Б. В. Книгоиздание в России: состояние, проблемы и перспективы развития / Б. В. Ленский, А. Н. Воропаев, А. А. Столяров // Книга: исследования и материалы. – М., 2009. – Сб. 91/І-ІІ. – С. 5–31.
7. Маркова В. А. Книга в социально-коммуникативном пространстве: минувшее, настоящее, будущее / В. А. Маркова. – Харьков : ХДАК, 2010. – 252 с.
8. Олянишен Т. Зміна місця читання серед інших форм діяльності у вільний час / Т. Олянишен, О. Мельников // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 4. – С. 45–47.
9. Про схвалення Концепції Державної цільової прог-

рами підтримки та розвитку читання за період до 2015 року : розпорядження Кабінету Міністрів від 30.09.2009 р. № 1228-р // Уряд. кур'єр. – 2009. – 28 жовт. (№ 199). – С. 18.

10. Рац М. Книга в «информационном обществе» : о чем речь? Взгляд методолога / М. Рац // Общество и книга: от Гутенберга до Интернета. – М., 2001. – С. 82–91.

Стаття надійшла до редакції 15.06.2016 р.

UDC 002.2:316.74

Viktoriiia Markova,

Doctor in Social Communications, Professor, Kharkiv State Academy of Culture

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF BOOK COMMUNICATION

In the new communication realities book communication is undergoing a significant transformation. In connection with this pressing issue is the prospects for its development. In the article a long-term outlook for the book communication using the communication methods of scientific forecasting is made. Analyzed current trends in the development of communication book, and made their extrapolation into the future, as well as the opinions of respected authorities on the issue. It is concluded that the book and electronic communication will continue to co-exist and complement each other. A conceptual model of the development of the book communication system for the next 15 years is proposed.

К е у о р д с: book communication, electronic communication, book, e-book, forecasting.

УДК 002.2:316.74

Виктория Маркова,

д-р наук по социальным коммуникациям, профессор Харьковской государственной академии культуры

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ КНИЖНОЙ КОММУНИКАЦИИ

В статье раскрываются перспективы развития книжной коммуникации. Анализируются взгляды авторитетных специалистов на данную проблему. Сделан вывод о том, что книжная и электронная коммуникации будут по-прежнему сосуществовать и взаимно дополнять друг друга. Предложена концептуальная модель развития системы книжной коммуникации на ближайшие десятилетия.

К л ю ч е в ы е с л о в а: книгоиздание, книжная коммуникация, электронная коммуникация, печатная книга, электронная книга, прогнозирование.

УДК 004.774.6CMS:021.1

Олена Мар'їна,

канд. наук із соціальних комунікацій,

доцент Харківської державної академії культури

Контент-стратегія бібліотек у цифровому середовищі

У статті розкриваються зміст, особливості формування контент-стратегії бібліотеки у цифровому середовищі, яка ґрунтується на технологіях створення, транслявання та моделювання інформаційних активів.

К л ю ч о в і с л о в а: цифрове середовище бібліотеки, контент-стратегія, контент-менеджмент, контент-оптимізація, веб-аналітика, соціальний медіа-маркетинг.

Розгортання Глобальної інформаційної мережі, еволюція веб-технологій, розвиток соціальних медіа та парадигма великих даних сприяли фундаментальній трансформації всіх сфер життєдіяльності людини. Найбільш кардинальних змін зазнали сфери виробництва, збереження, оброблення, обміну, агрегування, транслявання, споживання і засвоєння цифрового контенту.

Останніми десятиліттями у світі продукуються велетенські масиви цього контенту. За даними дослідження «Big Data, Bigger Digital Shadows, and Biggest Growth in the Far East», аналітичної організації IDC, з 2010 р. його обсяги збільшилися у 50 разів. Лише за останні 2 роки завдяки поширен-

ню технологій доступу до Всесвітньої мережі відбулося подвоєння загального обсягу електронної інформації. А до 2020 р. Цифровий Всесвіт, за прогнозами, досягне 40 зеттабайт. Характерно, що нині зростання інформації відбувається в основному за рахунок даних, які генеруються автоматично. Водночас у світі використовується лише незначна частка потенціалу Великих Даних (Big Data) – аналітичній обробці піддається лише 0,4 % загального обсягу [14].

За іншими даними, динамічно зростаюче інформаційне веб-середовище оцінюється в 753 % приросту використання мережі інтернет протягом останніх п'ятнадцяти років та поєднує понад 3 млрд користу-

вачів [12]. Еволюційний розвиток інформаційно-комунікаційних, веб-технологій значно підвищує якість їх поінформованості і водночас загострює потребу в широкому, практично необмеженому спектрі інформаційних продуктів та послуг з можливістю оперативного вибору змісту, вартості, місця, часу, способу їх доставки й споживання. Це сприяє розвитку мультимедійного виробництва та трансляції цифрового контенту для різних типів нових медіа [3], вимагає вироблення вираженої контент-стратегії від кожного інформаційного провайдера цифрового простору.

Метою статті є визначення особливостей формування контент-стратегії бібліотек у цифровому середовищі.

Проблематика опанування бібліотеками цифрового простору перебуває у полі зору як зарубіжних, так і вітчизняних учених, зокрема Б. Берковця, В. Ільганасвої, Т. Колеснікової, Д. Ланде, О. Ліндман, В. Степанова, Я. Шрайберга, В. Недбай, Т. Ярошенко та ін. Праці названих вчених присвячені аналізу різних точок зору на діяльність бібліотек у рамках цифрового середовища та новітніх медіа, з'ясуванню ролі бібліотечних установ у створенні соціального капіталу у віртуальних спільнотах тощо. Окремі аспекти застосування технологій контент-менеджменту, контент-маркетингу та їх складових висвітлені у розвідках Ф. Віріна, Н. Грек-Тарасевич, О. Лесюк, І. Литовченко, А. Кір'янової, С. Ростовцева. Проте, відсутність системного дослідження проблематики, пов'язаної з формуванням контент-стратегії бібліотек у цифровому медіа-середовищі, вимагає уваги до цієї теми.

«Контент» – вміст будь-якої форми представлення даних, інформації [8, с. 179]. Це поняття є сьогодні широкоживим на різних соціальних і професійних рівнях. Проте, природа цифрового контенту, контентоутворюючого механізму та особливостей сучасної цифрової контент-індустрії на даний момент часу є умовно-невизначеною з наукової точки зору та досить суперечливою.

Ключовою особливістю, що яскраво ілюструє розвиток сучасної контент-індустрії, є виокремлення певних типів інформаційного контенту: «інтелектуального», який створюється й транслюється професіоналами; «користувачького» (User Generated Content), який продукується споживачами; та контенту, що агрегується штучним інтелектом. Тобто використовувати і поширювати контент нині може кожен. Досліджуючи сучасне медіа-середовище, аналітики констатують: виробництво контенту або авторство «з привілеї перетворюється в обов'язок» [13]. Однак сучасні медіа, перенасичені контентом,

часто не задовольняють потреб споживачів повною мірою через відсутність унікального змісту [7]. Це пов'язано з тим, що 70 % цифрового контенту створено окремими користувачами-«непрофесіоналами». Водночас прогнози подальшого розвитку контент-індустрії дають підстави стверджувати, що впродовж вже найближчих років обсяг цифрової інформації про окремих користувачів стане більшим, ніж обсяг даних, створених ними самими [14].

Вражаючи темпи зростання контенту, технічні засоби, технології, що підтримують структуру численних медіа-середовищ, та породжена ними нова інформаційна реальність окреслюють проблеми адаптації бібліотек у цифровому просторі, зокрема посилюють конкуренцію з іншими виробниками інформації за увагу та час користувачів. Ця потенційно небезпечна для бібліотек тенденція формує нові виклики, породжує нові підходи до створення та управління контентом. Найбільш перспективним у цій ситуації стає формування контент-стратегії, яка включає процеси планування, розроблення та управління контентом у різних формах, видах і типах [11]. Вона є невід'ємним елементом комунікаційної стратегії [7]; визначає особливості розповсюдження інформаційного наповнення через різні медіа [9]; передбачає застосування системного підходу до створення семантичного потоку інформації, що виходить з організації [2].

Контент-стратегія – нове явище для вітчизняної бібліотечної галузі. Загальною тенденцією просування українських бібліотек у цифровому середовищі є малочисельні безсистемні ініціативи зі створення локальних цифрових колекцій, за винятком проєктів бібліотек національного рівня. У той час як зарубіжні бібліотеки вже пройшли етап розгортання цифрових колекцій. Темпи зростання глобальної публікації, зміни в сфері наукових досліджень і комунікації, зумовлені новими технологіями, перенесли акцент діяльності провідних бібліотек світу зі створення цифрових активів на розвиток змістовної складової цифрової спадщини. Позитивним прикладом може слугувати успішна реалізація контент-стратегії Британської бібліотеки протягом останніх десяти років, що знайшла відображення у документах: «The British Library's Content Strategy – Meeting the Knowledge Needs of the Nation, 2006–2013 pp.», «From Stored Knowledge to Smart Knowledge. The British Library's Content Strategy 2013–2015 pp.», «LibraryBritish Digital Preservation Strategy, 2013–2016 pp.».

Контент-стратегія виступає в якості конструктивного, раціонального, послідовного і, водночас,

гнучкого, стійкого до невизначеності умов цифрового середовища, стратегічного плану бібліотеки, реалізація якого передбачає системний аналіз, моніторинг та чітке спрямування на досягнення успіху в кінцевому підсумку [15].

На організаційному рівні контент-стратегія обґрунтовує ініціативи, необхідні для підтримки стратегічних пріоритетів бібліотеки в реаліях цифрової ери; визначає політику, мету, бачення, засадничі принципи та напрями розвитку бібліотечних колекцій і веб-проектів, враховує ризики, що загрожують їх довготерміновій життєздатності; окреслює питання, пов'язані зі створенням та просуванням у цифровому середовищі контенту бібліотечної установи загалом та її продуктів і послуг зокрема; пропонує сучасні підходи до взаємодії з різними аудиторіями користувачів; розкриває можливості реалізації співпраці з бібліотеками та іншими інформаційно-орієнтованими організаціями, які є ключовими гравцями в цифровому збереженні наукової, культурної спадщини.

Контент-стратегія складається з низки елементів, кожен з яких має чітко визначену мету, свій інструментарій, свою логіку розвитку. Інструментарій і процедури залежать від конкретної форми контенту та цілей проекту, які співвідносяться із загальними завданнями просування організації [2].

Основними інструментами реалізації контент-стратегії бібліотек у цифровому середовищі виступають контент-маркетинг та контент-менеджмент – відносно нові, але вельми актуальні напрями практичної діяльності в гіпертекстовому просторі.

Контент-маркетинг – це сукупність маркетингових прийомів, заснованих на створенні та / або розповсюдженні корисної для споживача інформації з метою завоювання його довіри та залучення для веб-проекту. Він має на меті продукування та поширення високоякісної, актуальної, цінної інформації, яка не є рекламою, але побічно переконує аудиторію прийняти необхідне розповсюдженню рішення, обрати його послугу [7]. Переваги контент-маркетингу полягають у тому, що він більш ефективно привертає увагу аудиторії, допомагає завоювати довіру і ненав'язливо просуває продукт або послугу на ринку. Цей напрям є досить перспективним щодо його використання бібліотеками та поки він не отримав належного поширення. Є всі підстави сподіватися, що опанування контент-маркетингом допоможе значно розширити можливості бібліотек у цифровому медіа-середовищі, ефективно просувати інформаційні продукти та послуги.

Серед фахівців існують різні точки зору стосовно

контент-менеджменту. У вузькому значенні він розглядається як «комплекс регулярних заходів, спрямованих на управління вмістом сайту з метою залучення користувачів до інформаційного простору, до наукових знань, інтелектуальних продуктів і послуг організації, розширення цільової аудиторії веб-ресурсу за допомогою створення якісного контенту» [1]. У широкому розумінні контент-менеджмент подається як технологія управління семантичним наповненням електронних ресурсів. При цьому серед основних управлінських функцій контент-менеджменту вирізняють: прогнозування очікувань користувачів щодо семантичної конфігурації й пріоритетності використання мережевого бібліотечно-інформаційного сегмента; формування плану створення цифрових колекцій; проектування структури веб-сайта; наповнення, впорядкування, категоризація контенту, реалізація засобів навігації в ньому; набуття доступу до віддалених IP; аналіз ступеня використання електронних IP, зворотний зв'язок з користувачем щодо якості, вірогідності, актуальності створеного бібліотекою контенту, визначення резервів його вдосконалення [4].

Контент-менеджмент можна розглядати як концепцію управління цифровими активами бібліотеки в сучасному веб-середовищі. Його основні завдання:

- створення та просування цифрових активів бібліотек у гіпертекстовому просторі;
- продукування та збереження цифрових об'єктів, архівів, колекцій;
- адміністрування, перевірка, контроль якості цифрових об'єктів;
- інтеграція та структурування неоднорідних інформаційних ресурсів з безлічі джерел;
- управління цифровими правами та питаннями ліцензування цифрових об'єктів;
- оптимізація навігації в межах ресурсу;
- організація різних рівнів доступу користувачів до цифрових активів;
- забезпечення гарантій доступності цифрових об'єктів для користувачів з метою початкового та подальшого їх використання;
- аналіз «юзабіліті» проекту;
- проведення технічного аудиту ресурсу;
- оптимізація інформаційної архітектури, візуального та текстового наповнення, дизайну веб-проекту;
- вибір інструментарію для налагодження взаємодії з користувацькою аудиторією;
- персоналізація інтерфейсів;
- створення віртуальних середовищ у межах веб-проекту бібліотек;

- співпраця та координація роботи з провайдерами;
- синдикація контенту;
- впровадження в бібліотечний контент новітніх веб-технологій, сервісів та мобільних додатків;
- відстеження актуальності та ефективності контенту, пошукова оптимізація ресурсу;
- забезпечення інформаційної безпеки;
- виявлення потреб, залучення й «утримання» у веб-проекті бібліотек користувачької аудиторії;
- організація взаємодії користувачів з бібліотечним веб-проектом та моделювання їхньої поведінки;
- залучення користувачів до створення та функціонування веб-проекту;
- пошук невикористаних каналів, технічних рішень та інструментальних засобів комунікації з користувачами, які сприяють зростанню популярності віртуального проекту бібліотеки тощо.

Вирішення поставлених завдань досягається завдяки використанню пошукової оптимізації, методів і засобів веб-аналітики, соціального медіа-маркетингу, вірусного маркетингу.

Пошукова оптимізація (SEO) – це комплекс заходів щодо внутрішньої та зовнішньої оптимізації ресурсу бібліотеки з метою «підняття» його позицій стосовно видачі пошукових систем. Головним завданням SEO є виведення ресурсу бібліотеки на перші сторінки пошукових систем та забезпечення стабільної цільової відвідуваності користувачів відповідно до заданих пошукових запитів [5]. Велике значення для пошукової оптимізації ресурсу бібліотеки має вплив поведінкових критеріїв, дані про безпосередню взаємодію користувачів з веб-ресурсом, що актуалізує необхідність використання методології веб-аналітики.

Веб-аналітика вимірює, збирає, аналізує, відстежує та надає для інтерпретації інформацію про взаємодію користувачів і контенту веб-проекту бібліотеки з метою його поліпшення, оптимізації. Аналітичний інструментарій дає змогу здійснювати моніторинг даних для аналізу, а в подальшому й для прогнозування поведінки користувачів веб-проектів бібліотеки. В методології веб-аналітики, яка динамічно розвивається, постійно удосконалюються методи аудиту веб-сайтів. Вони дають змогу здійснювати:

- постійний моніторинг кількісних і якісних даних про відвідуваність інтернет-ресурсів за такими параметрами: кількість переглянутих веб-сторінок, пошукові ключові слова та фрази, географія та демографія користувачів, час, проведений на веб-сайті, переходи між веб-сторінками, аудиторія сайта (випадкові, постійні користувачі тощо);
- оцінку функціональності різних елементів веб-сайтів та якості контенту;
- аналіз дизайну, «юзабіліті» користувацького інтерфейсу та зручності навігації сайта;
- формування статистики за обсягами завантаженого контенту, трафіку сайта, закладок, поставлених відвідувачами на сайт у своєму браузері;
- виявлення проблемних місць у структурі, навігації та контенті сайта;
- контроль за репутацією веб-проекту в пошукових системах або порівняно з іншими ресурсами;
- відстеження помилок роботи сервера, хакерських атак, працездатності сайта тощо [5].

На підставі отриманих даних визначається веб-аудиторія, вивчається поведінка користувачів для прийняття рішень з розвитку та розширення функціональних можливостей веб-ресурсу бібліотеки. Завдяки веб-аналітиці уможлиблюється поліпшення релевантності веб-сайта, збільшення його цільової аудиторії та оптимізація шляхом розширення функцій ресурсу [10].

Соціальний медіа-маркетинг (SMM) – напрям, який нині стрімко розвивається завдяки використанню потенціалу численних соціальних платформ. Застосування його інструментарію дає змогу привертати увагу до бібліотечного веб-проекту, активувати процес залучення трафіку через соціальні медіа-майданчики. Основною метою SMM є створення контенту, який користувачі мають самостійно поширювати через соціальні мережі. Технічно це досягається шляхом використання рекомендаційних систем, котрі розповсюджують контент під час соціальних зв'язків. У такий спосіб з'являється можливість точково впливати на користувачів, вибирати веб-майданчики, на яких користувацька аудиторія представлена більшою мірою, визначати найбільш ефективні механізми комунікації з нею. SMM використовує існуючі соціальні мережі для підвищення обізнаності про бренд, продукт, послугу, особистості, ідеї тощо.

В системі SMM особливе місце займає вірусний маркетинг. Вірусний маркетинг – це методика, орієнтована на заохочення індивідів до передавання маркетингового повідомлення іншим особам, на формування потенціалу для експоненційного зростання його впливу на аудиторію користувачів [6]. Він є надзвичайно ефективним при застосуванні в групах людей, поєднаних соціальним графом. В основі «вірусу» лежить, сформований фахівцем, «порядок денний», що містить певну мотивацію, завдяки якій цільова аудиторія залучається до дискусії. Елементами вірусного маркетингу виступають: комуніканти, теми, інструменти, участь та відстежен-

ня [6]. Популярні канали вірусного маркетингу, що можуть бути використані бібліотеками вже сьогодні, – це соціальні мережі, блоги та мікроблоги, форуми, відеохостинги, які є ідеальними для розповсюдження вірусних статей, зображень.

Резюмуючи вищевикладене, зазначимо, що комплексне використання розглянутих інструментів та методів контент-менеджменту, конвент-маркетингу уможливило ефективне управління контентом веб-проектів бібліотечних установ, формування та реалізацію стратегії просування бібліотек у цифровому середовищі.

Менеджмент і маркетинг виробництва та логістики контенту мають гарні перспективи стати основою формування виваженої, успішної стратегії бібліотеки в цифровому середовищі шляхом пошуку технологій створення, транслювання та моделювання інформаційних активів. Саме цей інноваційний напрям діяльності дасть змогу бібліотеці представляти якісний контент, обсягів та розмаїття якого нині вже досить для конкуренції на інтегрованих інформативних ринках. У найближчому майбутньому контент-стратегія виступатиме невід'ємним елементом комунікаційної стратегії бібліотеки.

Список використаних джерел

1. Грек-Тарасевич Н. Контент-менеджмент сайта : опыт Центральной научной библиотеки имени Якуба Коласа Национальной академии наук Беларуси / Н. Грек-Тарасевич // *Бібліотечний вісник*. – 2014. – № 1. – С. 8–11. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2014_1_4.
2. Киссейн Э. Основы контентной стратегии / Э. Киссейн. – М. – 2012.
3. Короткова Е. Н. Мультимедийные средства массовой коммуникации: контент и технологии // *Известия РГПУ им. А. И. Герцена*. – 2008. – № 70.
4. Лесюк О. В. Менеджмент формування бібліотечно-інформаційного сегмента комунікаційного середовища митної справи України / О. В. Лесюк // *Вісник ХДАК*. – 2012. – Вип. 36. – С. 139–148. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2012_36_16.
5. Мар'їна О. Аналітичні технології Yandex Metrika на бібліотечному порталі / А. Струнгар, О. Мар'їна // *Вісн. Кн. палати*. – 2014. – № 6. – С. 23–25.
6. *Музыкант В. Л.* Вирусный маркетинг : новые коммуникативные смыслы / В. Л. Музыкант, О. В. Шлыкова // *Ценности и смыслы*. – 2015. – № 2 (36). – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/virusnyu-marketing-novye>.
7. Невоструев П. Ю., Каптюхин Р. В. Контент-стратегия интернет-маркетинга в контексте глобализации // *Теория и практика общественного развития*. – 2014. – № 3. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/kontent-strategiya-internet-marketinga-v-kontekste-globalizatsii>.
8. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / сост. В. А. Ильганаева. – Х. : КП «Гор. тип.», 2009. – 392 с.
9. *Стелзнер М.* Контент-маркетинг. Новые методы привлечения клиентов в эпоху интернета. – М., 2012.
10. *Хасслер М.* Веб-аналитика / М. Хасслер. – М. : Эксмо, 2010. – 432 с.
11. Content strategy [Electronic Resource]. – Mode of access : http://en.wikipedia.org/wiki/Content_strategy.
12. Internet World Stats, 2015 [Electronic Resource]. – Mode of access : <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>.
13. Miroshnichenko A. Man as media. The emancipation of authorship [Electronic Resource]. – Mode of access : // <http://www.amazon.com/dp/B00HLT7H0E>.
14. The Digital Universe in 2020: Big Data, Bigger Digital Shadows, and Biggest Growth in the Far East [Electronic Resource]. – Mode of access : // <http://www.emc.com/leadership/digital-universe/2012iview/big-data-2020.htm>.
15. The British Library's Content Strategy – Meeting the Knowledge. Needs of the Nation [Electronic Resource]. – Mode of access : // [http://www.bl.uk/aboutus/stratpol-prog/contstrat/contentstrategy\[1\].pdf](http://www.bl.uk/aboutus/stratpol-prog/contstrat/contentstrategy[1].pdf)

Стаття надійшла до редакції 17.05.2016 р.

UDC 004.774.6CMS:021.1

Olena Marina,

PhD, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture

CONTENT STRATEGY OF THE LIBRARIES THE DIGITAL ENVIRONMENT

The article is devoted definition of the basic characteristics of the concept «content strategy». This paper aims to explain the components of a library of content strategy in the digital environment.

К e y w o r d s: content, content management, Content Strategy, digital environment, social media marketing.

УДК 004.774.6CMS:021.1

Елена Марьяна,

канд. наук по социальным коммуникациям, доцент Харьковской государственной академии культуры

КОНТЕНТ-СТРАТЕГИЯ БИБЛИОТЕК В ЦИФРОВОЙ СРЕДЕ

В статье раскрываются содержание, особенности формирования контент-стратегии библиотеки в цифровой среде, которая основывается на технологиях содержания, транспортирования и моделирования информационных активов.

К л ю ч е в ы е с л о в а: цифровая среда библиотеки, контент-стратегия, контент-менеджмент, контент-оптимизация, веб-аналитика, социальный медиа-маркетинг.

Антоній Ржеуський,

здобувач Національного університету «Львівська політехніка»

Використання хмарних технологій у бібліотеках

У статті розглянуто переваги використання хмарних сховищ у бібліотеках. Наведено низку безкоштовних хмарних сховищ та виокремлено безкоштовні сервіси, які можна впроваджувати у бібліотеках для удосконалення обслуговування користувачів.

К л ю ч о в і с л о в а: електронна бібліотека, електронне бібліотечне обслуговування, хмарні сервіси, інформаційні послуги.

Однією із найсучасніших технологій, апробацію якої розпочали зарубіжні бібліотеки, є хмарні технології. Важливим аспектом цього процесу є удосконалення системи зберігання мультимедійних ресурсів, представлених у різних форматах.

Хмарні технології були предметом дослідження низки закордонних фахівців. Нандкішор Госейві (Nandkishor Gosavi), Шітал С. Шіндеї (Seetal S. Shinde), Баг'яшрі Докулка (Bhagyashree Dhakulkar) вважають хмарні технології сервісно-орієнтованими системами, що складаються з різних дискретних послуг. Більшість таких дискретних послуг, які незалежні одна від одної, об'єднані в єдину систему інформаційних послуг. Це уможливило повторне їх використання, без додаткового формування [1, р. 55].

Віртуальні технології та управління бібліотеками, які розташовують свій інформаційний ресурс у «хмарах», розглядаються в праці Сангіте Н. Домдхее (Sangeeta N. Dhamdhare) [2]. У дослідженні наведені результати впровадження хмарних обчислень в академічній бібліотеці штату Орісса в Індії.

М. Моніерел Іслам (M. Monirul Islam) обґрунтовує необхідність упровадження технологій хмарних обчислень для побудови електронної бібліотеки в Бангладеші. Розглянуто можливість кооперації між існуючими електронними бібліотеками у Бангладеш задля побудови єдиного інформаційного простору [3].

Відомий фахівець з комп'ютерних технологій М. А. Аветісов у відеопрезентації «Облачные вычисления для библиотек» подає огляд тенденцій розвитку хмарних обчислень, пропонує впроваджувати і використовувати термін ОБІС замість АБІС [4].

Мета статті – визначити коло безкоштовних хмарних сховищ та, спираючись на порівняльний аналіз їхніх особливостей, відібрати ті, які можуть бути впроваджені у бібліотечну практику.

Ідея хмарних технологій виникла у 1960 р., після висловлення американським ученим, фахівцем з теорії електронних обчислювальних машин (саме так тоді називалася галузь) Джоном Маккарті (John McCarthy) припущення, що в майбутньому можливість скористатися комп'ютером для проведення будь-яких обчислень надаватиметься за аналогією надання комунальних послуг. Та все ж особливо стрімко хмарні технології почали розвиватися в останні роки.

Під поняттям «хмарні технології (хмарні обчислення)» (англ. еквівалент Cloud Computing) фахівці розуміють технології, що передбачають віддалене опрацювання та зберігання даних, а програмне забезпечення для цього надається як Інтернет-сервіс [5]. Інакше кажучи, збереження даних та програмного забезпечення відбувається не на комп'ютері користувача, а на віддаленому сервері, доступ до якого надається через мережу Інтернет, який отримав назву «віртуальна хмара» (cloud) [6].

Особливо активно ці технології сьогодні розвиває виробник програмного забезпечення Microsoft. Ще до початку дослідження фахівці сформулювали вимоги до хмарних сховищ, які можна було б використати у роботі бібліотеки. Найоптимальнішими вважаються хмарні платформи, які забезпечують:

- отримання сервісних послуг на безоплатній основі;
- достатність розміру хмарного сховища для накопичення мультимедійних ресурсів, оскільки файли такого типу займають значні обсяги пам'яті;
- завантаження та зберігання мультимедійних файлів;
- перегляд мультимедійних файлів у середовищі хмари без завантаження на комп'ютер;
- відкритість хмарного сховища (доступ користу-

вача в режимі «перегляду» до цілого масиву документів, що зберігаються на «хмарі»);

- інтероперабельність – взаємодію з іншими хмарними сховищами.

Після аналізу різних параметрів хмарних сховищ, представлених в Інтернеті, було відібрано 15 – з подібними та відмінними функціями, з різним діапазоном віртуального дискового простору, призначеного для зберігання інформаційного ресурсу. Основний акцент, звичайно, робився на хмарні сховища, які надають певний перелік безкоштовних послуг. Для зручності здійснення порівняльного аналізу, обрані хмарні сховища були поділені на три групи (рис. 1–3).

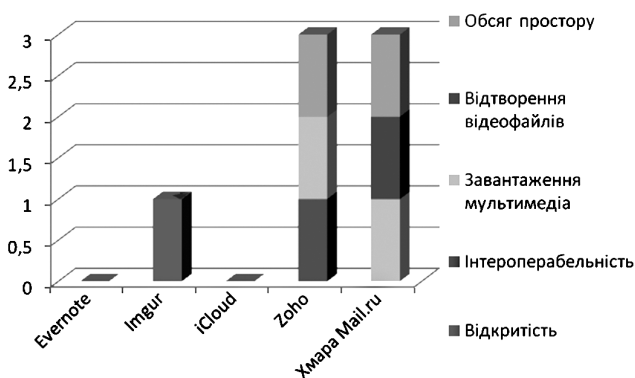

Рис. 1. Порівняння параметрів хмарних сховищ групи А

У групі А аналіз дав змогу виокремити хмарні сервіси Zoho та хмару Mail.ru, сильні сторони яких полягають у інтероперабельності, можливості завантаження мультимедійних ресурсів, відтворенні відеофайлів у середовищі «хмари», значному обсязі простору, що надається для користування на безкоштовній основі.

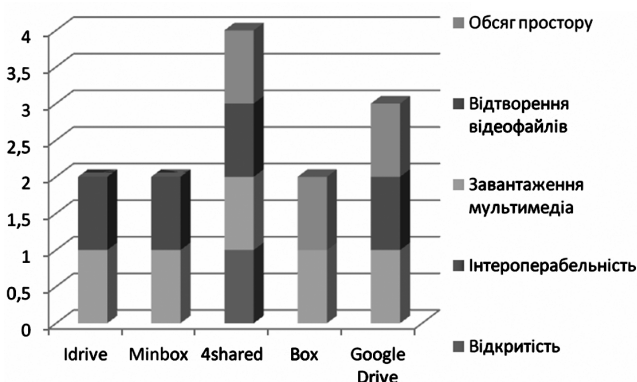

Рис. 2. Порівняння параметрів хмарних сховищ групи В

У групі із функціональними можливостями, як бачимо, переважає хмарний сервіс 4shared.

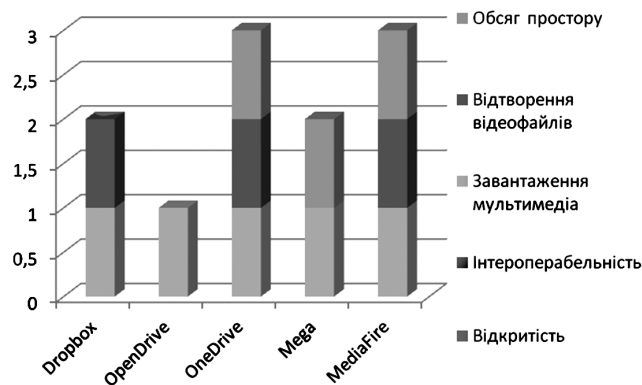

Рис. 3. Порівняння параметрів хмарних сховищ групи С

У третій групі порівняльний аналіз дозволив відзначити OneDrive та MediaFire за ширшим діапазоном їхніх можливостей.

Отже, порівняльний аналіз дав змогу визначити серед 15 хмарних сервісів такі: хмару Mail.ru, Zoho, 4shared, OneDrive, MediaFire. Ці 5 хмарних сховищ надають користувачу значний обсяг вільного простору для зберігання обсягових інформаційних ресурсів.

Подальший аналіз дав можливість зрозуміти, що доцільно зупинитися на трьох хмарних сховищах: Zoho, 4shared, MediaFire, оскільки вони максимально наближені до того еталону, який можна впроваджувати у практику роботи бібліотек для надання широкого спектра інформаційних послуг.

Зазначені хмарні сховища мають інструментарій для відтворення файлів, які зберігаються у папках сховища. Це забезпечує зручність у користуванні, оскільки:

а) немає потреби завантажувати файл на робочий комп'ютер і відкривати його спеціальними програмами для перегляду, щоб визначити чи його зміст релевантний запиту;

б) не маючи доступу до робочого комп'ютера, є можливість скористатися планшетом або мобільним пристроєм для перегляду мультимедійного продукту без попереднього завантаження на пристрій.

Хмарні технології дають змогу скеровувати користувачів для задоволення їхніх інформаційних потреб до певних хмар, в яких зберігаються інформаційні ресурси як самої бібліотеки, так і ті, що мають ліцензію вільного використання. Паралельність доступу, спільне використання цих хмар можливе кількома бібліотеками, кількома структурними підрозділами певної установи. Хмарні технології передбачають спільне використання певного ресурсу, що зберігається на хмарах.

Завдяки спільному доступу бібліотекар на правах адміністратора надає можливість іншим ко-

ристувачам переглядати власні файли у хмарному сховищі. Для цього необхідно:

а) визначитися з файлами, до яких буде надано доступ;

б) відкрити доступ до файлів шляхом вибіркового запрошення користувачів за допомогою поштового сервісу. Запрошення має вигляд форми із зазначенням електронної скриньки користувача.

Після того як повідомлення буде надіслано, користувач повинен прийняти та підтвердити запрошення, щоб мати можливість переглядати, користуватись матеріалами чи поповнювати сховище власними документами. Користувачі отримують права на поширення відомостей про послугу та запрошення до спільноти нових користувачів (рис. 4).

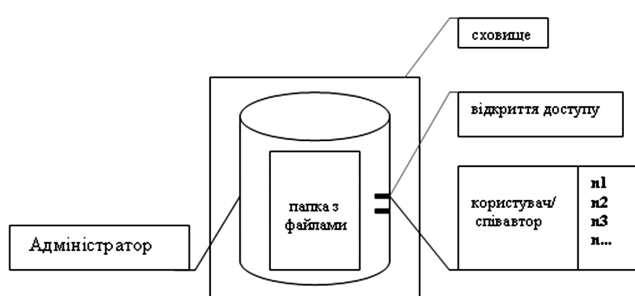

Рис. 4. Модель комунікаційних зв'язків у хмарному сховищі при спільному доступі до документів

Залежно від специфіки деяких хмарних сховищ, можна створювати окрему папку з файлами для спільного доступу.

Спільний доступ уможливиює:

- віддалений доступ для перегляду файлів;
- спільне обговорення в офлайн-режимах чи онлайн-процесу роботи над проектом, шляхом залишення коментарів.
- необов'язковість часових рамок. З'являється можливість відкласти роботу над проектом і повернутися до його реалізації через деякий час.

Висновки. Шляхом порівняльного аналізу визначено хмарні сховища, які можуть впроваджуватися у практику роботи бібліотек на безоплатній основі. Основними перевагами хмарних сервісів на сьогоднішній день є:

- відсутність необхідності встановлення програмного забезпечення на робочих місцях користувачів – доступ до програмного забезпечення здійснюється через звичайний браузер;
- скорочення витрат на технічну підтримку і оновлення розгорнутих систем;
- мультиплатформність;
- можливість надавати інформаційні послуги користувачам бібліотек у більш зручному режимі.

Список використаних джерел

1. *Nandkishor Gosavi.* Use of cloud computing in library and information science field / Nandkishor Gosavi, Seetal S. Shinde, Bhagyashree Dhakulkar // *International Journal of Digital Library Services.* – 2012. – Vol. 2, iss. 3. – P. 51–60. – Mode of access : http://www.ijodls.in/uploads/3/6/0/3/3603729/vol_2_july_-_sept_2012_part-2.pdf.
2. *Sangeeta N. Dhamdhere.* Cloud Computing and Virtualization / Sangeeta N. Dhamdhere. – 2013. – 385 p.
3. *M. Monirul Islam.* Necessity of cloud computing for digital libraries: Bangladesh perspective / M. Monirul Islam // *International Conference on Digital Libraries (ICDL) 2013 : Vision 2020 : Looking Back 10 Years and Forging New Frontiers* – P. 513–524.
4. *Аветисов М. А.* Облачные вычисления для библиотек / М. А. Аветисов. – Режим доступа : <http://www.aselibrary.ru/blogs/archives/997/>.
5. *Mell P.* The NIST Definition of Cloud Computing : Recommendations of the National Institute of Standards and Technology / Peter Mell, Timothy Grance. – 2011. – Mode of access : <http://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/Legacy/SP/nist-specialpublication800-145.pdf>.
6. Microsoft робить ставку на «хмарні обчислення». – <http://www.dw.com/uk/microsoft-5312538>

Стаття надійшла до редакції 23.06.2016 р.

UDC 025.5+004+37

Antonii Rzheuskyi,

PhD student of Department of Information systems and networks, «Lviv Polytechnic» National University

CLOUD TECHNOLOGIES IN THE LIBRARIES

The benefits of using cloud storages in libraries are discussed in the article. The wide rank of free cloud storage is observed and through a comparative analyse of their capacity outlined free services that can be implemented in libraries to improve maintenance of modern users.

К е у о р д с: library, library service, cloud storage, information service.

УДК 025.5+004+37

Антоний Ржеусский,

соискатель Национального университета «Львовская политехника»

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОБЛАЧНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В БИБЛИОТЕКАХ

В статье рассмотрены преимущества использования облачных хранилищ в библиотеках. Приведен ряд бесплатных облачных хранилищ и путем сравнительного анализа их возможностей выделены бесплатные сервисы, которые можно внедрять в библиотеках для совершенствования обслуживания современных пользователей.

К л ю ч е в ы е с л о в а: электронная библиотека, электронное библиотечное обслуживание, облачные сервисы, информационные услуги.

УДК 025.5

Остап Малиновський,

аспірант Національного університету «Львівська політехніка»

Мультимедійні технології в бібліотечному обслуговуванні осіб з особливими потребами

У статті розкриваються шляхи ефективного подання інформації користувачам з різними формами нездатності із застосуванням мультимедійних технологій. Представлено основні складові якісного формування мультимедійного інформаційного контенту. Електронна бібліотека розглядається як інформаційна система, що забезпечує формування, структурування та інтелектуальне опрацювання інформаційних ресурсів, отриманих з різних джерел.

К л ю ч о в і с л о в а: електронна бібліотека, мультимедійні технології, користувачі з особливими потребами, інформаційний контент.

Інформаційна інфраструктура сучасних книгозбірень немислима без електронних бібліотек, які у XXI ст. є основним засобом оперативного доступу до інформації. Інформація для користувачів повинна бути доступною в будь-який час, а мультимедійна складова в електронній бібліотеці сприяє її найкращому освоєнню і сприйняттю.

Сьогодні набирає сили тенденція медіатизації інформаційного простору, дедалі важливішою стає віртуалізація соціокомунікаційних зв'язків. Використання різних типів інформації в мережі інтернет свідчить про перспективи застосування мультимедіа. Надзвичайно вагомим є ефективне забезпечення користувачів релевантною інформацією шляхом формування електронної бібліотеки із мультимедійною складовою.

Аналіз сучасних публікацій виявив відсутність ґрунтовних праць з обраної теми в Україні. Окремі її аспекти висвітлювалися такими бібліотекознавцями, як А. Литвин [1], В. Пашкова [2], В. Ярошук [3], Л. Прокопенко [4]. Проте їх підходи до означеної проблематики вирізняються несистемністю, фрагментарністю, акцентацією уваги в основному на представленні досвіду роботи окремих бібліотек. Н. Кунанець [5] хоча й аналізує основні аспекти обслуговування осіб з особливими потребами, однак мультимедійні технології в сфері соціальних комунікацій ще не знайшли належного висвітлення. Повний спектр можливостей мультимедійних технологій для забезпечення інформаційно-комунікаційних потреб та інформаційного сервісу ще чекає свого комплексного дослідження.

Мета статті – розкрити значення мультимедійних технологій для піднесення ефективності роботи електронних бібліотек на основі викорис-

тання сучасних інформаційних технологій, а також показати можливості мультимедійної складової електронних бібліотек для задоволення потреб користувачів з особливими потребами релевантною і доступною інформацією.

З наявної низки близьких за змістовим навантаженням визначень поняття «електронна бібліотека» ми спиратимемося на формулювання, подане А. Б. Антопольським, згідно з яким електронна бібліотека – це інформаційна система, яка дає змогу надійно зберігати і ефективно використовувати різні колекції електронних документів (текстових, образотворчих, звукових, відео тощо), локалізованих у самій системі, а також доступних через телекомунікаційні мережі [6]. Ґрунтуючись на ньому, означимо електронну бібліотеку (digital library) для осіб з особливими потребами: інтегрована бібліотечно-інформаційна система, яка дозволяє накопичувати, зберігати та надавати доступ користувачам до різних колекцій електронних повнотекстових та мультимедійних документів, поданих у зручному для них форматі з врахування комунікаційних каналів сприйняття ними інформації [7].

Створення електронної бібліотеки для інформаційно-бібліотечного обслуговування осіб з особливими потребами породжує ціле коло нових проблем, серед яких визначення обсягів формування фондів та побудови стратегії її формування, об'єднання ресурсів декількох мереж, створення віддалених сховищ та просторів даних, організація доступу до них у межах дотримання авторського права, розроблення системи захисту інформації та санкціонованого доступу до неї. Основні завдання такої електронної бібліотеки полягають у формуванні релевантних інформаційних

ресурсів, їх опрацюванні та інтеграції, наданні доступу в дистанційному режимі.

На етапі формування електронної бібліотеки розробляється чітка концепція її наповнення та критерії відбору інформаційного контенту.

Найвідповідальнішим можна вважати етап інтеграції інформаційних ресурсів та забезпечення ефективної навігації в них. Під консолідацією інформаційних ресурсів варто розуміти їх об'єднання з метою наповнення баз даних та просторів даних, опрацювання, забезпечення ефективного використання різної за структурою інформації зі збереженням її властивостей, особливостей подання і змістового наповнення [8]. Це досягається за допомогою зручних, уніфікованих користувацьких інтерфейсів, сучасних програмно-алгоритмічних засобів, інформаційних технологій. Фізичне об'єднання ресурсів не є обов'язковою умовою. Цілком достатньо здійснити цей процес віртуально, забезпечивши користувачу сприйняття доступної інформації як єдиного інформаційного контенту.

Проте, обов'язково у такій бібліотеці прописуються правила користування електронною бібліотекою та умови доступу, з врахуванням вимог законодавства з авторського права.

Одним із інструментів доступу до електронної бібліотеки є її сайт [9]. Він передбачає формування зручного інтерфейсу для користувачів та коректної прописки адреси, за якою користувач може до нього звернутися. Навігація на сайті забезпечується за допомогою мапи, що описує зміст електронної бібліотеки (інформаційні ресурси бібліотеки) та її функціональні можливості (сервіси бібліотеки). Мапа сайта скеровує до актуальної статистичної інформації, що слугує формуванню іміджу електронної бібліотеки. Вона покликана здійснювати швидкий пошук необхідної інформації. Крім того, функціональність сайта повинна дозволяти накопичувати статистичну інформацію стосовно роботи електронної бібліотеки:

- загальні статистичні дані щодо інформаційних ресурсів бібліотеки (кількісний та якісний склад ресурсів, динаміка їх зростання, розподіл ресурсів за підтемами);
- відомості з обслуговування користувачів (кількісний та якісний склад);
- дані про використання інформаційних ресурсів: кількість та тривалість відвідувань сайта користувачами; кількість читачів, які звернулися до нього на даний час; ефективність використання ресурсів;
- статистичні відомості обслуговування кожного користувача (кількість відвідувань, кількість використаних ресурсів, кількісна характеристика наданих послуг);
- кількісні та якісні характеристики функціонування системи (середня швидкість (час) доступу до сервера, середній час пошуку).

Ефективним вважається сайт, функціональність якого дає змогу відслідковувати сумарну статистичну інформацію про його роботу, а також класифікувати її за різними параметрами, у т. ч. з врахуванням часових проміжків [10]. Постійний аналіз цих показників сприяє налагодженню ефективної роботи електронної бібліотеки, оптимізації процесів її комплектування та удосконаленню правил надання доступу.

Водночас проблемним залишається створення бібліотечних програмних (веб) продуктів, доступних користувачам з вадами зору. Люди з обмеженими можливостями не завжди мають можливість отримати інформацію у відповідному поданні, оскільки автоматизовані інформаційні бібліотечні системи поки що не передбачають звернень таких користувачів. Такий стан речей порушує право громадян на рівний та необмежений доступ до інформації.

Слід відзначити, що ефективність функціонування електронної бібліотеки підвищується при включенні до її складу мультимедійних документів, зокрема зорієнтованих на осіб з особливими потребами. Разом з тим, за рахунок цієї компоненти відбувається ускладнення процесів опрацювання інформаційного контенту.

Мультимедійні електронні документи зберігаються у властивих для них форматах. Існує велика кількість форматів, у яких можна якісно відтворювати звукову інформацію. Зокрема, такі технології як «continuous-delivery» дають змогу відтворювати файл одразу, не чекаючи на його завантаження. Саме таку технологію реалізовано в програмах StreamWorks, InternetWave, ToolVox for the Web, RealAudio, TrueSpeech Internet та ін. Для використання в електронній бібліотеці найбільше підходять технології QuickTime та QuickTimeVR на платформі Macintosh System, Windows, UNIX. Вони надають широкі можливості щодо зберігання, редагування, синхронного перегляду відео, звуку, графіки і тексту. Ці технології дають змогу застосовувати звукові та відео ефекти, передивлятися анімацію та відеоролики, підтримуючи практично всі відео та аудіоформати (AVI, ASF, FLV, MP3, WMA, WAV, MPEG та ін.).

Один і той же за вмістом і формою електронний документ залежно від його призначення, може існувати в декількох форматах. Тому при формуванні концепції електронної бібліотеки для осіб з особливими потребами слід чітко визначити, в яких саме форматах накопичуватимуться мультимедійні електронні ресурси. Критерієм для створення цього переліку, в першу чергу, виступають фінансові можливості засновників електронної бібліотеки та інформаційні потреби користувачів. Вартість ліцензійного програмного забезпечення для відтворення мультимедійних інформаційних ресурсів достатньо висока. Оптимальним є варіант придбання програмного забезпечення для відтворення максимальної кількості форматів, а також форматів обміну, які здатні розуміти різні прикладні програми. Це зручно, коли створений однією прикладною програмою документ потребує подальшого опрацювання іншою програмою, наприклад, з метою його інтеграції у документі іншого типу або перетворення в інший формат для зручності користувачів.

Особливості використання мультимедіа в електронних бібліотеках. Особлива технологія застосовується при опрацюванні мультимедійних електронних документів. При цьому враховується, що ефективне застосування мультимедійних технологій ґрунтується на трьох складових: комп'ютерно-технічні засоби, програмно-алгоритмічне забезпечення, вміст або наповнення.

Комп'ютерно-технічні засоби – це звичайно ж комп'ютери нового покоління з інстальованим мультимедійним програмним забезпеченням для опрацювання та належного відтворення графіки, відео, звуку, надання доступу до інформації особам з особливими потребами (зокрема незрячих). Часто тут постає необхідність формування мультимедійних програмно-технологічних комплексів, призначених для створення мультимедійних цифрових документів та їх перегляду.

Мультимедійні програмно-технологічні комплекси вирізняються більшою продуктивністю, ніж окремих комп'ютер, оскільки містять додаткову апаратуру для створення цифрових копій та додаткові пристрої введення-виведення інформації, адаптовані для використання різними категоріями користувачів. Такий комплекс може містити:

- сканер, що забезпечує перетворення оригіналів документів у цифрову форму;
- мікрофон – для введення звуку;
- цифрові відео- та фотокамери для створення відеофільмів, фотографій у цифрових форматах;

- принтери, іміджсеттери, принтери для друкування шрифтом Брайля – для виведення цифрових зображень на паперові або плівкові носії;
- спеціальні плати для розрахунку растру, цифрового декодування відеодокументів [11].

Кожен пристрій виконує важливу функцію у складних технологічних процесах виготовлення і відтворення мультимедійних документів, які потім включаються в електронні бібліотеки і використовуються для обслуговування користувачів з різними нозологіями.

Друга складова мультимедіа – це програмно-алгоритмічне забезпечення із зручним для користувача інтерфейсом, без якого мультимедіа залишилася б спеціальною вузькопрофесійною галуззю.

У програмному забезпеченні можна виокремити три типи програмних продуктів та засобів: програмні засоби для розроблення, програмні засоби для доставки, програмні засоби для відтворення мультимедійних документів. Перші дві групи програмних засобів – професійного призначення (якщо не брати до уваги сучасні технології, зокрема do it yourself або self-publishing), третя група за своєю суттю розрахована на широкий загал користувачів. Всі три групи ґрунтуються на застосуванні графічного інтерфейсу користувача, який дає змогу інтегрувати в мультимедійному проєкті фахівців різних галузей.

Третя складова мультимедіа – інформаційний контент, який вирізняється вмістом і форматом, а також носієм.

Розвиток мультимедійних технологій важко спрогнозувати, оскільки вони розвиваються значно швидше, ніж попит на них [11].

Сучасні мультимедійні технології є удосконаленою архітектурою програмно-технологічних платформ, які сприяють розвитку соціальних комунікацій. Мультимедійним технологіям притаманний високий потенціал для забезпечення креативної роботи, вони є ефективним способом передавання та отримання інформації, що важливо при формуванні електронних бібліотек, зокрема, зорієнтованих на осіб з особливими потребами.

При застосуванні інформаційних технологій в електронних бібліотеках виникає необхідність синтезу методів передавання та використання інформації. Це визначається потребою поєднання технологій роботи зі звуком та зображенням; застосування сучасних методів збереження інформації, створення мультимедійного контенту та надання доступу до нього.

Характерною складовою використання мультимедійних технологій є застосування гіпертехнології, яка надає можливість сполучати в єдину систему різноформатні дані, вибудовуючи асоціативні зв'язки.

Таким чином, наявність мультимедійної складової у середовищі електронної бібліотеки дає можливість підвищити якість відображення інформації, забезпечити її наочність та краще сприйняття, ефективність інформаційного обслуговування різних категорій користувачів.

Властивості мультимедійних технологій. Мультимедійні технології сприяють значному поступу електронних бібліотек, адже вони забезпечують їх тим інструментарієм, що дозволяє накопичувати, опрацьовувати та надавати доступ до інформації у найбільш доступному для сприйняття вигляді, а також удосконалювати процеси її створення і використання. Нове програмно-лінгвістичне середовище електронних бібліотек ставить перед бібліотекарями завдання не тільки оволодівати мультимедійними технологіями, але й перебудувати свою аналітико-синтетичну діяльність.

Саме тому останнім часом мультимедійні технології привертають дедалі більшу увагу бібліотечних фахівців. Останні на сьогоднішній день є найчисельнішою користувацькою аудиторією.

Мультимедіа (у перекладі – багатоваріантне середовище) є новою інформаційною технологією, яка передбачає наявність цілої сукупності прийомів, методів, способів продукування, опрацювання, зберігання й передавання аудіовізуальної інформації. А комп'ютерно-технологічні комплекси, оснащені програмним забезпеченням для створення та опрацювання мультимедіа, можуть відтворювати одночасно декілька видів інформації у різних форматах. І це має велике значення для удосконалення процесів пошуку інформації, особливо якщо з'являється можливість забезпечення зворотного зв'язку з користувачем [12].

При обслуговуванні користувачів електронної бібліотеки (зокрема з певними вадами здоров'я) акцент робиться на мультимедійні продукти, зокрема документи, які містять інформацію різних типів і потребують використання спеціального програмно-технологічного забезпечення для їх створення та відтворення.

Для забезпечення ефективної роботи електронних бібліотек вкрай важливим є забезпечення взаємодії різних форм надання доступу до інформації, використовуючи засоби синхронної взаємодії (відеоконференції), асинхронної взаємодії,

онлайнний режим (вебінари, електронні навчальні матеріали).

Слід враховувати розширення функціональних завдань бібліотек. Вони сьогодні перетворюються на ресурсно-інформаційні центри, які не обмежуються лише пошуком та видачею документів на запити користувачів. Бібліотеки реалізують нині найрізноманітніші проекти залучення користувачів до інформації, ґрунтуючись на використанні сучасних мультимедійних технологій. Скажімо, проведення різних заходів супроводжується демонстрацією на екрані статичних, динамічних кольорових зображень об'єктів із звуковим супроводом, тифло- та сурдокоментуванням.

У цьому контексті важливу роль відіграє висока якість зображення та звукового супроводу. При підготовці таких заходів необхідним є правильне обрання технічного забезпечення, що ґрунтується на застосуванні інтенсивного світлового потоку. Його перевага особливо відчутна при застосуванні мультимедійного проектора для презентацій у великих незатінених приміщеннях. Стрімкий розвиток інформаційних технологій сприяє удосконаленню мультимедійних проекторів, які стають привабливішими за своїм дизайном, мобільнішими, економічнішими, дають змогу регулювати фокусну відстань, що уможливорює подавання зображення різного розміру, не змінюючи місце знаходження самого проектора [13].

Сучасні засоби відтворення мультимедійної інформації забезпечують не лише відтворення, а й ефективну взаємодію з об'єктом, що демонструється. Остання вирішується за допомогою чутливого до дотику екрана (SMART Board) [14], який забезпечує максимальну оптимізацію сукупності мультимедійних компонентів для найефективнішої їх взаємодії під час проведення різних заходів, оскільки дає змогу одним дотиком до верхньої частини екрана відкривати комп'ютерні програми, демонструвати необхідну інформацію та виконувати будь-які інші подібні маніпуляції. Однією з беззаперечних переваг такого способу подання інформації є можливість задіяння авторських інформаційних продуктів, що розробляються засобами мультимедіа.

Висновки. Мультимедійні технології – ефективний засіб передавання та отримання інформації, що вкрай важлива при формуванні електронних бібліотек, зорієнтованих на осіб з особливими потребами.

Мультимедійні технології якісно змінюють інформаційні можливості середовища електронної

бібліотеки, підвищуючи ефективність роботи, рівень виконання бібліотечних функцій у системі інформаційного забезпечення користувачів. Вони значно прискорюють процес формування інформаційних фондів бібліотеки будь-якої тематики та надання користувачам доступу до них.

Для працівників книгозбірень електронна бібліотека, в якій застосовуються мультимедійні технології, є важливим засобом вивчення інформаційно-комунікаційних можливостей мультимедіа для максимально повного задоволення інформаційних потреб користувачів, зокрема з особливими потребами, які обслуговуються на закладах інклюзії.

Список використаних джерел

1. *Литвин А. В.* Бібліотечно-інформаційне забезпечення користувачів з вадами зору в Україні (XX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / А. В. Литвин ; Київ. нац. ун-т культури і мистец. – К., 2006. – 18 с.
2. *Пашкова В. С.* Рівноправний доступ, рівні можливості: еволюція бібліотечного обслуговування громадян із особливими потребами / В. С. Пашкова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 3. – С. 26–34.
3. *Ярошук В.* Бібліотечне обслуговування людей з особливими потребами / В. Ярошук // Бібліотечна планета. – 2005. – № 3. – С. 10–12.
4. *Прокопенко Л.* Принципи рівних можливостей: проблеми бібліотечного обслуговування людей з особливими потребами в проектах ІФЛА / Л. Прокопенко // Вісник Книжкової палати. – 2009. – № 6. – С. 14–18.
5. Інформаційно-бібліотечне обслуговування осіб з особливими потребами: історія та сучасність : монографія / Н. Е. Кунанець. – Львів, 2013. – 440 с.
6. *Антопольский А. Б.* Концепция электронных библиотек / А. Б. Антопольский, К. В. Вигурский // Электронные библиотеки. – 1999. – Т. 2. – Режим доступа : <http://www.iis.ru/el-bib/1999/199902/antopol/antopol.ru.html>.
7. *Кунанець Н.* Електронні бібліотеки : обслуговування осіб з особливими потребами / Наталя Кунанець, Остап Малиновський // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2014. – № 800 : Комп'ютерні науки та інформаційні технології. – С. 420–425.
8. Консолідація інформації: методика та методологія / Н. Е. Кунанець, В. В. Пасічник // Інтелектуальні системи прийняття рішень і проблеми обчислювального інтелекту ISDMCI'2010 : зб. наук. пр. міжнар. наук. конф., 17–21 трав. 2010 р., Євпаторія, Україна : у 2 т. / Херсон. нац. техн. ун-т [та ін.]. – Херсон, 2010. – Т. 1. – С. 187–189.
9. *Резніченко В. А.* Електронні бібліотеки: інформаційні ресурси та сервіси / В. А. Резніченко, О. В. Захарова, Е. Г. Захарова // Проблеми програмування. – 2005. – № 4. – С. 60–71.
10. *Исмагилова А. Х.* Оценка качества электронных библиотек / А. Х. Исмагилова // Науч. и техн. б-ки. – 2010. – № 5. – С. 60–66.
11. *Крапивенко А. В.* Технологии мультимедиа и восприятие ощущений : учеб. пособие / А. В. Крапивенко. – М. : БИНОМ. Лаборатория знаний, 2009. – 271 с.
12. *Каптерев А. И.* Мультимедиа как социокультурный феномен : учеб. пособие для вузов / А. И. Каптерев. – М. : Профиздат, 2002. – 224 с.
13. *Шлыкова О. В.* Культура мультимедиа : учебное пособие для студентов / О. В. Шлыкова. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2004. – 416 с.
14. Використання мультимедійних та інтерактивних технологій в практиці роботи бібліотеки. – Режим доступу : <http://www.reglibrary.mk.ua/index.php/storonni-publikatsiji/80-mediainteraktiv/70-vikoristannya-multimedijnikh-ta-interaktivnikh-tekhnologij-v-praktitsi-roboti-biblioteki>.

Стаття надійшла до редакції 12.07.2016 р.

UDC 025.5

Ostap Malynovskyi,

PhD student of Department of Information systems and networks, «Lviv Polytechnic» National University

MULTIMEDIA TECHNOLOGIES IN LIBRARY SERVICE OF PERSONS WITH THE SPECIAL NECESSITIES

The efficiency presenting of information with using of multimedia technology for disabled persons was examined in this article as a new tool for perception of an information. The main parts of qualitative formation of multimedia information content were analyzed. Also, the digital library was considered as an information system, where the information content from different sources is collected, formed, structured and intellectually processed.

К е у о р д с: multimedia, digital library, disabled persons, information technology, information content.

УДК 025.5

Остап Малиновский,

аспирант Национального университета «Львовская политехника»

МУЛЬТИМЕДИЙНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В БИБЛИОТЕЧНОМ ОБСЛУЖИВАНИИ ЛИЦ С ОСОБЕННЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

В статье проанализированы пути эффективного представления информации пользователям с разными формами нозологии с применением мультимедийных технологий как нового инструмента для восприятия информации. Представлены основные составляющие качественного формирования мультимедийного информационного контента. Электронная библиотека рассматривается как информационная система, которая обеспечивает формирование, структуризацию и интеллектуальную обработку информационных ресурсов, полученных из разных источников.

К л ю ч е в ы е с л о в а: мультимедиа, электронная библиотека, пользователи с особыми потребностями, информационные технологии, информационный контент.

Наталія Веретеннікова,

асистент Національного університету «Львівська політехніка»

Інформаційно-бібліотечне забезпечення проведення наукових досліджень віртуальними колективами

У статті розкривається зміст поняття «віртуальний творчий колектив». Проаналізовано особливості розробленої аналітичної інформаційної системи пошуку і зберігання інформації, яка отримала назву «інформаційний асистент науковця».

К л ю ч о в і с л о в а: віртуальний творчий колектив, е-наука, інформаційне забезпечення, інструментарій інформаційного супроводу НДР, інформаційний асистент науковця.

З і стрімким розвитком всесвітньої мережі Інтернет та інформаційно-комунікаційних технологій у науковців з'явилася можливість проводити спільні дослідження, долаючи інтуїтивні і соціальні кордони. Це відбувається шляхом створення віртуальних організацій та колективів, у яких політика щодо доступу і використання ресурсів визначається в рамках партнерських веб-сайтів і відбувається за спільною згодою.

Сучасні комп'ютерні мережі забезпечують технологічну інфраструктуру для сприяння розвитку електронної науки і електронного дослідження. Вже досить тривала національна та міжнародна співпраця продемонструвала, як мережеві технології можуть забезпечувати проведення наукових досліджень, у т. ч. безперешкодний доступ до інформаційних ресурсів, використання загальних програмних інструментів. До цього процесу дедалі активніше долучаються бібліотеки, які стають посередниками між інформаційними ресурсами та віртуальними організаціями.

Мета статті – виокремити особливості формування віртуальних колективів та розкрити дедалі зростаючу роль бібліотечних працівників в інформаційному забезпеченні дослідження на платформі електронної науки.

Питання формування віртуальних організацій та їх характерні риси розглядалися в працях Camarinha-Matos [3], Chesbrough [4], Peterson [7]. Проблеми розвитку електронної наукової діяльності досліджувалися В. Копаневою [15], О. Г. Яковенко [18], Н. В. Ляшенко [16]. Про організацію ефективної соціальної та наукової комунікації згідно з потребами користувачів йдеться у працях Н. В. Стрішенець [17], В. Копаневої [14], Asiye Kakirman-Yildiz [1]. Основним засадам е-науки присвячені роботи Дж. Тейлора [10], планування наукових завдань в галузі е-науки досліджується в

роботах Дж. Тейлора, Е. Ділман, Д. Ганнона, М. Шилдса [10; 11].

Реалізація науково-пошукових проектів на платформі електронної науки, зазвичай, потребує формування віртуального творчого наукового колективу [13]. Такі утворення можуть об'єднувати географічно або інституційно розділених дослідників, представників різних галузей знань, які забезпечують всестороннє, системне дослідження проблеми. Як показує зарубіжний досвід, ефективність досліджень суттєво підвищується завдяки налагодженню співпраці членів наукового колективу, які є представниками різних міст та установ.

Діяльність віртуального колективу повинна бути підкріплена відповідними архітектурними та технічними рішеннями, які сприяють отриманню певного позитивного результату.

В іноземних наукових виданнях подано кілька визначень віртуального колективу, які викристалізувалися в результаті довготривалих дискусій фахівців [3; 4]:

1. Віртуальний колектив – це тимчасова сукупність незалежних представників різних інститутів, які, використовуючи інформаційні та комунікаційні технології, об'єднуються, щоб проводити спільні дослідження. Вони інтегруються по вертикалі, щоб об'єднати ключові компетенції окремих учасників колективу та діяти як єдина організаційна одиниця.

2. Віртуальний колектив – це ідентифікована група людей або організацій, які на основі широкого використання інформаційних та комунікаційних технологій, об'єднуються для ведення бізнесу чи наукової співпраці.

Віртуальний колектив, як правило, створює віртуальну організацію. Така організація об'єднує територіально віддалених співробітників [3]. Вона

перебуває у постійному розвитку, перевизначає напрями своєї роботи для якнайшвидшого досягнення визначених цілей.

Основне завдання віртуального колективу (організації) – цілеспрямоване управління, яке забезпечує досягнення поставленої мети. Напрями діяльності віртуальних організацій можуть бути різними: виробництво, маркетинг, наукові дослідження, технологічні розробки і т. п. Ми зацентруємо увагу на віртуальній організації, яка займається науковими дослідженнями. Бібліотеками найчастіше здійснюється інформаційне забезпечення роботи саме таких віртуальних організацій.

Серед ключових чинників створення віртуальної організації можна назвати:

1. Егалітарний підхід до управління.
2. Суб'єкти, які беруть участь у роботі віртуальної організації, залишаються певною мірою незалежними, хоча й пов'язані один з одним деякими, задалегідь визначеними, процедурами або угодою про співробітництво.
3. У віртуальній організації акцент робиться на «людину», а не на технології.
4. Діяльність віртуальної організації повинна стосуватися питань, пов'язаних із компетентностями учасників віртуального колективу.
5. Законодавство про віртуальні організації може бути різним у різних країнах.
6. Кожен учасник віртуального колективу зобов'язаний всіляко сприяти досягненню мети віртуальної організації.
7. Всі зміни у роботі чи структурі організації повинні відбуватися публічно, а рішення ухвалюватися за згодою усіх її членів.

Фахівці Бернського університету (Швейцарія) Бултє і Ван Вілк виокремлюють цілу низку характеристик віртуального колективу [2]:

- Ключові компетенції. Поєднання всіх основних компетентностей призводить до синергії і дає змогу за будь-яких обставин досягати поставленої мети. Фаховість у такій структурі є визначальним чинником, адже кожен партнер вносить свою основну компетентність, і це призводить до покращення роботи організації, підвищує її ефективність.
- Незалежність віртуальних організацій. Віртуальна організація – це спільнота віртуальних колективів, об'єднаних на час виконання певного завдання чи вирішення конкретної проблеми.
- Особливість віртуальних організацій. Віртуальна організація має свою унікальність, пов'язану з унікальністю колективу та кожного його члена.

- Використання інформаційних технологій. Велике значення для діяльності віртуального колективу має використання найновіших досягнень у галузі зв'язку та обчислювальної техніки.
- Відсутність ієрархічної підпорядкованості. У віртуальному колективі не існує жодної ієрархії через рівність партнерів. Це підвищує ефективність і оперативність роботи та зменшує накладні витрати.
- Нечисельність віртуальних колективів. Тільки невеликі віртуальні колективи або частини великих віртуальних організацій здатні налагодити чітку співпрацю та досягти поставленої мети.
- Відкриті кордони. Відсутність необхідності перетинати кордон сприяє налагоджуванню ефективного співробітництва між членами віртуального колективу.
- Спільна інтелектуальна власність. Результати, отримані під час проведення досліджень, належать усім членам віртуального колективу на паритетних засадах.
- Розподілений доступ до інформаційних ресурсів. Кожен член віртуального колективу контролює свої власні інформаційні ресурси і має доступ до спільної бази даних.
- Географічна дисперсія. Завдяки використанню інформаційних технологій географічна розпорошеність не заважає проведенню спільних досліджень.
- Довіра. Успіх спільної справи залежить від відкритих, довірливих стосунків між членами віртуального колективу.

Бібліотечні працівники повинні розуміти специфічність інформаційних потреб віртуальних колективів і змінювати технології своєї роботи для налагодження ефективного інформаційного забезпечення творчої діяльності таких колективів. З цією метою бібліотеки розширюють спектр своїх інформаційних продуктів і послуг. Віртуальні колективи є постійними користувачами бібліотеки, проте досить часто вони самі виступають творцями інформаційного контенту. Бібліотекар, задіяний в інформаційному обслуговуванні користувачів – членів віртуальних творчих колективів, дедалі більше виконує роль радника, інструктора або ж навіть посередника в отриманні необхідної інформації.

Незважаючи на всі переваги віртуального колективу під час проведення ним досліджень можуть виникати певні перешкоди. У першу чергу, йдеться про комунікаційні та інформаційні бар'єри.

Бібліотеки України проживають нині складний етап свого розвитку. Постійно бракує ресурсів, досить обмеженими є можливості доступу до джерел інформації та послуг тощо. Це спонукає їх змінювати традиційні підходи до інформаційного обслуговування користувачів. Перелік інформаційних послуг, що надаються сучасними книгозбірнями, поряд із застосуванням нових засобів соціальної комунікації, платформ, форматів і пристроїв, повинен постійно змінюватися. Бібліотека, щоб охопити весь простір інформаційних потоків, де вона виступає як інформаційна інституція, а також сегмент послуг, що нею надаються, орієнтується, в першу чергу, на технології опрацювання електронної інформації, представленої у Глобальній мережі. Бібліотеки стають гібридними, інтерактивними і відкритими, неминуче зазнають змін не тільки режими обслуговування, а й принципи надання послуг.

Під час самостійного наукового пошуку користувач використовує, як правило, обмежене число ресурсів, котрі представлені у відкритому доступі. Процес пошуку передбачає здійснення декількох кроків, які супроводжуються переглядом відбраного матеріалу. Члени невіртуальних наукових колективів потребують оперативного отримання інформації у зручній формі та у зручному місці. Саме їм і стають у пригоді бібліотекарі, надаючи он-лайн доступ до великих масивів інформації. Проте ці масиви інформації повинні належним чином опрацьовуватися. Вони мають супроводжуватися системою користувальницького пошуку та забезпечувати інтерактивне вивчення онтологій, щоб полегшити уточнення пошукових запитів користувачів.

Для підвищення ефективності інформаційного забезпечення дослідницької роботи віртуального колективу нами було розроблено інструментарій інформаційного супроводу цього творчого процесу. Він отримав назву «Інформаційний асистент науковця». Це програмний продукт, призначений для пошуку та зберігання інформації певного віртуального колективу, що проводить свої дослідження у галузі електронної науки.

Використання «Інформаційного асистента науковця» значно спрощує пошук інформації під час досліджень та забезпечує режим інтерактивного спілкування бібліотекаря і користувача. Користувач має можливість отримувати інформацію із декількох постійно зростаючих інформаційних масивів: даних, які представлені у мережі Інтернет, та документів, які зберігаються в електронних бібліотеках.

Система також орієнтована на зберігання інформації, відібраної під час реалізації багатоаспектного пошуку. Це дає змогу уникати непорозумінь із дотриманням вимог авторського права. У системі зберігаються надані дослідниками повнотекстові документи та метадані документів, що містять гіперпосилання на документи, електронні версії яких представлені у мережі Інтернет. Значно полегшується робота з іноземними джерелами, адже уможлиблюється використання словників термінологічного та перекладача.

Таким чином, бібліотекарі, стаючи активними членами віртуальної команди, мають усвідомлювати свою важливу роль у дослідницьких процесах. Кожен бібліотекар повинен розвивати навички, які відповідають новій ролі. І одним із засобів, який допомагає бібліотекарю ефективно виконувати нові для нього функції, є запропонований інформаційний продукт «Інформаційний асистент науковця».

Список використаних джерел

1. *Asiye Kakirman-Yildiz*. Effective communication skills to manage the library: relations between managers and librarians / Asiye Kakirman-Yildiz // *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries*. – 2012. – P. 141–153.
2. *Bultje R*. Taxonomy of Virtual Organizations, Based on Definitions, Characteristics and Typology / R. Bultje, J. Wijk – Institute of Information Systems, Dept. of Information Management, University of Berne. – (1998). – Available at <http://www.virtualorganization.net>.
3. *Camarinha-Matos L. M*. Towards a framework for creation of dynamic virtual organizations / M. Luis Camarinha-Matos, Ivan Silveri, Hamideh Afsarmanesh, Ana Ines Oliveira // *Collaborative Networks and Their Breeding Environments : IFIP TC5 WG 5.5 Sixth IFIP Working Conference on VIRTUAL ENTERPRISES (26–28 September, 2005, Valencia, Spain)* / Edited by Luis M. Camarinha-Matos, Hamideh Afsarmanesh and Angel Ortiz. – Valencia, 2005. – P. 69–81.
4. *Chesbrough H. W*. When is Virtual Virtuous? Integrated Alliances Virtual Organizing for Innovation / H. W. Chesbrough, D. J. Teece // *Harvard Business Review*. – 1996. – Jan. – Feb. – P. 65–76.
5. *Claire Hamasu*. Discussing «eScience and the

E-search

- x

Додати статтю Пошук Словник Список статей

e-science

Пошук

Знайдено 3 статті. Результат пошуку відправлений на пошту вказану при реєстрації

Інтерфейс «Інформаційного асистента науковця»

Evolution of Library Services» / Claire Hamasu, Barb Jones, Betsy Kelly // *Journal of eScience Librarianship*. – 2012. – Vol. 1, № 2. – Режим доступу : <http://escholarship.umassmed.edu/jeslib/vol1/iss2/5/>.

6. *Kafel D.* Building an e-Science Portal for Librarians: A Model for Collaboration / Donna Kafel, Myrna E. Morales, Robert J. Vander Hart // *Journal of eScience Librarianship*. – 2012. – Vol. 1, № 1. – Режим доступу : <http://escholarship.umassmed.edu/jeslib/vol1/iss1/7/>.

7. *Petersen S. A.* The role of enterprise modeling in virtual enterprises / Sobah Abbas Petersen // *Collaborative Networks and Their Breeding Environments : IFIP TC5 WG 5.5 Sixth IFIP Working Conference on VIRTUAL ENTERPRISES (26–28 September, 2005, Valencia, Spain)* / Edited by Luis M. Camarinha-Matos, Hamideh Afsarmanesh and Angel Ortiz. – Valencia, 2005. – P. 109–117.

8. *Shumaker D.* The Embedded Librarian: Innovative Strategies for Taking Knowledge Where It's Needed / D. Shumaker. – New Jersey, 2012. – 160 p.

9. *Strader T. J.* Information Infrastructure for Electronic Virtual Organization Management / T. J. Strader, Lin Fu-Ren, M. J. Shaw // *Decision Support Systems*. – 1998. – № 23 (1). – P. 75–94.

10. Workflows and e-Science: An overview of workflow system features and capabilities / E. Deelman, D. Gannon, M. Shields, I. Taylor // *Future Generation Computer Systems*. – 2009. – № 25. – P. 528–540.

11. Workflows for e-Science / I. J. Taylor, E. Deelman, D. B. Gannon, M. Shields. – London : Springer-Verlag, 2007. – 526 p.

12. *Веретеннікова Н.* Інформаційно-бібліотечне забезпечення електронної науки: досвід американських

колег / Н. Веретеннікова, Н. Кунанець // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. – 2015. – № 814 : Інформаційні системи та мережі. – С. 410–421.

13. Електронна наука: формування методологічного базису / Н. В. Веретеннікова, Б. М. Гаць, Н. Е. Кунанець, В. В. Пасічник // *Інформаційно-технологічні платформи е-науки та е-туризму: системні та соціокомунікаційні особливості : колективна монографія*. – Чернівці; Львів : «Тріада плюс», 2015. – С. 5–65.

14. *Копанєва В.* Бібліотека в системі наукової електронної комунікації / В. Копанєва // *Бібл. вісник*. – 2007. – № 5. – С. 3–9.

15. *Копанєва В.* Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету : монографія / В. Копанєва ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — Київ, 2009. — 198 с.

16. *Ляшенко Л. В.* Вивчення, забезпечення та розвиток інформаційних потреб бібліотекарів в умовах формування інформаційного суспільства : автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Л. В. Ляшенко. – Київ, 2002. – 22 с.

17. *Стрішенець Н. В.* Наукова комунікація як елемент управління фондом / Н. В. Стрішенець // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. – 2009. – № 3. – С. 66–69.

18. *Яковенко О. Г.* Організаційно-технологічні аспекти використання інформаційних ресурсів у наукових бібліотеках (1918–2004 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / О. Г. Яковенко. – Київ, 2005. – 19 с.

Стаття надійшла до редакції 24.06.2016 р.

UDC 021.1:001.891:005.71-021.131

Natalia Veretennikova,

assistant of the Department of Information systems and networks, «Lviv Polytechnic» National University

INFORMATION AND LIBRARY SUPPORT OF VIRTUAL RESEARCH TEAMS

This paper describes the concept of virtual creative organization and its characteristics. It is analysed the features of developed analytical information system of information storage and retrieval, called «Information assistant of a scientist».

К е у о р д с: virtual organization, e-science, information support, information assistant of a scientist.

УДК 021.1:001.891:005.71-021.131

Наталья Веретенникова,

ассистент Национального университета «Львовская политехника»

ИНФОРМАЦИОННО-БИБЛИОТЕЧНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОВЕДЕНИЯ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ВИРТУАЛЬНЫМИ КОЛЛЕКТИВАМИ

В статье описано понятие виртуального творческого коллектива. Проанализированы особенности разработанной аналитической информационной системы хранения и поиска информации, которая получила название «информационный ассистент ученого».

К л ю ч е в ы е с л о в а: виртуальный творческий коллектив, э-наука, информационное обеспечение, инструментарий информационного сопровождения научно-исследовательской работы, информационный ассистент ученого.

Григорій Рудий,

д-р іст. наук, провідний науковий співробітник
Інституту історії України НАН України

Київська газетна періодика за денікінського окупаційного режиму

У статті київська газетна періодика 1919 р. вперше розглядається як важливе документальне масове історичне джерело дослідження суспільно-політичного життя в Україні в умовах денікінського режиму.

К л ю ч о в і с л о в а: періодичні видання, київська газетна періодика 1919 р., історичне джерело, денікінський окупаційний режим, білогвардійська пропаганда.

Однією з актуальних проблем у вітчизняній історичній науці є активне і всебічне дослідження періодики як свідка епохи, важливого джерела історичного пізнання. У зв'язку з цим особливого значення набуває подальше вивчення київських періодичних видань 1919 р. як окремого документного комплексу з суспільно-політичного, соціально-економічного та духовного життя українського народу в умовах денікінського режиму. Необхідно зазначити, що окремі аспекти теми знайшли певне відображення як у вітчизняній, так і зарубіжній історіографії. Водночас спеціальних праць, котрі розглядали б київську газетну періодика як історичне джерело вивчення суспільно-політичних процесів в Україні за денікінського режиму, немає.

Мета статті – показати важливість київської газетної періодики 1919 р. для вивчення суспільно-політичного життя України в умовах денікінського окупаційного режиму.

В означений період у Києві функціонувала різноманітна мережа газетних видань. У ній були представлені державні, приватні, партійні, профспілкові, просвітницькі газети, кожна з них вирізнялася своєю політичною спрямованістю, підпорядкованістю й галузевою орієнтацією, періодичністю виходу, тиражем, тематичним спрямуванням, ставленням до влади. Серед них переважали видання суспільно-політичного характеру – 14*.

Із 16 газет того періоду російськомовних було 13. Це, зокрема, «Вечерние огни», «Киевский вестник», «Киевлянин», «Киевское эхо», «Киевская жизнь», «Молва», «Народная газета», «Объединение», «Путь рабочего», «Русь». Також виходили українські газети: «Промінь», «Рада», «Слово». За періодичністю у цей час переважали щоденні газе-

ти – 14. Видання «Киевская Русь» виходило тричі на тиждень. Газета «Киевский вестник» видавалася у святкові та післясвяткові дні.

Аналіз свідчить, що за білогвардійської влади становище періодичної преси порівняно з попереднім, більшовицьким, режимом загалом дещо покращилося. Водночас, слід відзначити, що українській пресі, у т. ч. київській, доводилося існувати і розвиватися в надзвичайно складних політичних і економічних умовах. Насамперед не було чітко визначене її правове становище, незважаючи на те, що свободу слова, задекларовану Тимчасовим урядом, денікінська влада не скасувала. Цензури формально нібито й не було, але фактично вона існувала. Владні структури на практиці мали право вживати різні санкції до українських газет та їх працівників. Тому одні періодичні видання закривалися через неблаготворність, а інші, наприклад, через брак паперу. Крім того, для друкованих органів чітко не окреслювали межі дозволеного і недозволеного. За такої ситуації жодна редакція періодичного видання не могла бути певною, що її функціонування може бути юридично і матеріально забезпечене, що вона зможе повною мірою виконувати свою безпосередню роботу [1]. У першу чергу, це стосувалося національно-демократичної преси, яка, фактично, не жила, а виживала. Так, внаслідок розвалу інфраструктури, київська українська газета була відрізана від свого наймасовішого, сільського, читача. Тому київські національно-демократичні газети обслуговували лише міських читачів, які були переважно неукраїнцями. За такої ситуації українські газетні видання зазнавали великих матеріальних збитків, постійно зменшували свій бюджет, постійно економили, ледве зводили кінці з кінцями [2]. При тогочасній соціально-економічній скруті і при вартості одного числа газети 4–5 карбованців існування національної преси було неможливим. Так, наприкінці листопада 1919 р.

* Значна частина газетної періодики означеного періоду зберігається у фондах НБУВ.

у зв'язку з важким матеріальним становищем київська газета «Рада» змушена була закритись [3]. Зникнення зі шпальт національних газет окремих матеріалів, їх закриття свідчить про заангажованість денікінської влади у ставленні до українських друкованих органів. Але, незважаючи на надзвичайно складні умови роботи, українська преса за допомогою громадянства робила для національної справи все, що було в її силах і можливостях.

Важливою трибуною української громадської думки в означений період були київські україномовні газетні видання «Промінь», «Рада» і «Слово». У тогочасному суспільстві виникає запит на популяризацію вітчизняної історії, національних традицій, української мови, літератури, національної культури. Тому національні періодичні видання з великим ентузіазмом бралися за цю роботу. У першу чергу українські газети намагалися змобілізувати всі сили на велику національну справу. Перед українською елітою ставилося завдання виробити і сформулювати чіткі вимоги українського народу, які могли внутрішньо об'єднати всі національні сили у боротьбі за власну державність. У пресі постійно наголошувалося, що не розпорошення, а єднання дасть нові механізми для утвердження незалежної України. Для цього необхідно було створити справжній єдиний національний фронт [4]. Насамперед, йшлося про об'єднання тих представників українства, для яких найважливішим пріоритетом була боротьба з більшовицькими і напівбільшовицькими експериментами, а також з усіма реставраційними спробами і заходами денікінського окупаційного режиму. Саме справі створення єдиного спільного антибільшовицького і антибілогвардійського фронту мала, у першу чергу, служити українська преса [5].

Звичайно, за денікінської влади в найкращих умовах перебували російськомовні періодичні видання, які виступали її захисниками. Редакції газет «Вечерние огни», «Киевская Русь», «Объединение», «Русь» та інші, що втекли від більшовиків із Петрограда і Москви, встигли захопити з собою до Києва друкарні, інше обладнання. Тому на противагу українським виданням мали всі необхідні умови для плідної роботи.

Важливим критерієм аналізу газетних видань періоду денікінського окупаційного режиму може слугувати їх жанрова різноманітність, тематична спрямованість. На шпальтах тогочасних київських газет з'являлися статті політичного, соціально-економічного, військового, національно-культурного змісту. Публікувалися офіційні документи Добровольчої армії, оперативна інформація, звіти, репор-

тажі, хроніка, повідомлення, публіцистика, політичні фейлетони тощо. Як свідчить аналіз, домінуючою темою була внутрішня політика білогвардійської влади. Зокрема, було опубліковано звернення «До населення Малоросії» від 25 серпня 1919 р., в якому обстоювалися гасла «єдиної та неподільної Росії», обґрунтовувалися застосування жорстоких репресій до політичних противників, необхідність встановлення денікінської диктатури, оприлюднювалися проекти білогвардійського законодавства (аграрного, робітничого, про земства), оголошувалося про скасування українських законодавчих актів, про запровадження російської мови. В київській періодиці також з'явилось «Тимчасове положення про громадянське правління», згідно з яким нова влада ділила захоплені українські землі на три області – Київську, Харківську та Новоросійську, очолювати які було призначено відповідно генералів А. Драгомирова, В. Маймаєвського, М. Шилінга з необмеженими диктаторськими повноваженнями [6].

Значне місце на шпальтах російськомовних газет, наближених до окупаційної влади, посідають матеріали про діяльність денікінських державних органів, спрямовану на ревізію рішень українських урядів, на реставрацію монархії шляхом військової диктатури.

Що ж обстоювали прихильники ідеї «єдиної і неділимій Росії»? Слід відзначити, що на сторінках більшості офіційних газет постійно друкувалися антиукраїнські матеріали. Їх автори були представниками різних таборів – від прогресивних лібералів до реакційних радикалів. Але всі вони не могли змиритися з фактом відокремлення України від Росії, а отже, й з існуванням Української держави. У російськомовних газетах систематично з'являлися матеріали, спрямовані проти Центральної Ради, Української гетьманської держави 1918 р., Директорії УНР, Симона Петлюри, Нестора Махна. Досить характерними для російськомовних видань доби білогвардійщини стали твердження, що Петлюра виходець з брутального насилля, оточив себе нікчемними людьми, здатними лише на зраду і підлабузництво, захлинувся в тій самій хвилі, яка накопилася на Росію з Бреста [7]. Вимагалося від денікінської влади не вступати в жодні переговори з петлюрівцями. Натомість пропонувалося усім проукраїнським силам роззброїтися, розійтися по домівках та приступити до мирних занять або взагалі покинути російську територію [8].

Окрему групу становлять публікації про причини популярності петлюрівського руху в Україні. Зокрема, в одній зі статей «Киевской Руси» за-

значалося, що основними причинами живучості петлюрівського руху в Україні є те, що Петлюра, використовуючи розчарування українського селянства в аграрній політиці більшовиків, прагне стати монопольним виразником інтересів широких мас сільського населення. Крах політичної кар'єри Петлюри, на думку білогвардійських адептів, не означає кінець петлюрівщини як соціального явища. Це явище зникне лише тоді, коли буде розв'язане аграрне питання в інтересах більшості селян і саме життя на селі налагодиться завдяки дотриманню принципів порядку і законності [9].

Таких матеріалів в офіційній пресі публікувалося чимало і всі вони вирізняються несприйняттям ідеї української державності, критикою її ідеологів. З огляду на це, типовою є одна з кореспонденцій у газеті «Заря России» від 18 вересня 1919 р., в якій українцям пропонувався вибір, або вони з Петлюрою в обіймах Німеччини і більшовиків і на них чекають приниження, голод, злидні, або з Добровольчою армією, адже це шлях до відродження і єдності з новою Росією. На думку автора, лише єдина і неділима Росія може повернути всім її народам багатство, мир і процвітання [10].

У багатьох публікаціях представників так званої «централістичної життєвої школи» робилися спроби захистити тезу про те, що українці близькі культурно до росіян, тому відокремлення України від Росії є зрада спільній історії, релігії і культурі, і погоджувалися, максимум, на федеративний зв'язок України з Росією під її політичною і культурною гегемонією. Автор однієї з таких кореспонденцій переконував, що лише дружніми, братськими зусиллями всіх російських народів ми завершимо спільну російську справу, збудуємо великий храм відновленої Росії [11].

У більшості провладних публікацій обстоювалася єдність і неділимість Росії, засуджувалася українізація, відкидалася українська мова, культура, свідомі українці звинувачувалися в націоналізмі, їм російські шовіністи закидали зраду вітчизні, шпигунство на користь Німеччини і Австро-Угорщини [12]. Трибуною і рупором цих сил стала ультрашовіністична газета «Киевлянин». У ній, зокрема, було надруковано статтю її редактора В. Шульгіна «Вернулись», в якій мусується думка, що українська земля – край російський. І далі автор наголошує: «мы не отдадим его ни украинским предателям, покрывшим его позором, ни еврейским палачам, залившим его кровью» [13]. Такі заяви були типовими для київської російськомовної шовіністичної преси. В газетах такого гатунку публікувалися також корес-

понденції, де стверджувалося, що український народ не зберіг пам'яті про минуле своєї державності, культуру, мову, тому що української державності ніколи не було, Україну створили німці і Петлюра, підтриманий Німеччиною [14].

У тогочасній офіційній газетній періодиці досить часто з'являлися критичні матеріали про роль і місце галицької інтелігенції в підриві єдності російської державності. Типовою є кореспонденція, де повідомлялося, що десятки років галицькі українці з фанатичною впертістю зрошували і сіяли ворожість і ненависть до російської єдності – політичної, національної, культурної [15]. Поряд з цим чимало газетних публікацій поширювали думку, що денационалізація Росії є головною причиною тієї небажаної ганьби і тих жахів, яких зазнало російське суспільство в післяреволюційний період [16].

Значне місце на шпальтах газет займають дискусійні матеріали про умови перебування України в складі «денікінської демократичної Росії» на правах автономії чи федерації. Зокрема, автори публікацій на сторінках газет «Киевская жизнь», «Русь» від імені Російського крайового комітету національного єднання домагалися для України – політичної автономії, забезпечення вільного національно-культурного розвитку [17]. Газета «Рада» передрукувала з харківської газети «Южный край» статтю російського письменника В. Г. Короленка «Мысли о единой России», де, зокрема, зазначалося: «В якій конкретній формі виллються майбутні відносини Росії й України, – чи буде це федерація чи автономія, чи ще який новий термін. Але щоб це не було, – поворот до старого неможливий і в основу повинна лягти свобода національної культури» [18].

Крім того, почали з'являтися газетні публікації окремих патріотично налаштованих українських діячів, які вважали, що в тогочасній політичній ситуації за певних умов федеративний союз України з Росією цілком можливий [19]. І таким чинником зміцнення могла б стати Добровольча армія.

Особливу увагу київська преса того часу приділяла висвітленню боротьби з більшовизмом. Під рубрикою «Війна з більшовиками» на сторінках російськомовних і україномовних газет досить часто з'являлися матеріали з цієї тематики. Автори публікацій знайомили читача з повним спектром політичної, військової, соціально-економічної й агітаційно-пропагандистської діяльності більшовиків в Росії і Україні. Зокрема, поширювалася думка, що російські комуністи відображали ментальність значної частини російського населення, яке себе вважало богообраним народом, і тому не випадково Росія скотилася до

більшовизму з усіма його негативними наслідками. Поряд з цим, відзначалася неадекватність реагування російського суспільства на факти і події жовтневого перевороту 1917 р. і громадянської війни в Росії. Адже багато росіян вважали більшовицький суспільно-політичний експеримент найкращим суспільним ладом у світі, який цілком заслуговує на експорт в усі держави Європи. Автор однієї з публікацій писав: «Чим ви їм допоможете, коли вони (російські люди. – Г. Р.) сидять без вугілля, без пошти, без телеграфу, без дров, без хліба, без солі – разом з тим балакають про те, що підуть визволяти Європу від анархії, яка там починається» [20].

У багатьох газетних публікаціях йшлося про спадщину більшовизму. Аналізуючи діяльність більшовицького уряду в Україні упродовж 1918–1919 рр. їх автори зазначали, що було дуже важко й соромно, коли міжнародні авантюристи Бубнов, Петровський, Лацис, Петерс, Колонтай та інші від імені українського народу нахабно представляли Україну перед усім світом. На українській землі прибуло 30 тисяч росіян організувати радянський порядок. І разом з місцевими політичними спекулянтами дістали посади коштом українського народу і необмежене право грабувати й убивати українців. І все це називалося УСРР [21].

У тогочасній київській пресі є низка матеріалів, в яких критично оцінюється роль і місце вождя більшовиків В. І. Леніна в національно-демократичній перебудові російського суспільства. Наголошується, що Леніну потрібна лише влада і лише наївні люди можуть думати, що його кінцева мета – щастя робітників. Не можуть бути щасливі люди в країні, де підприємства не працюють, де немає сировини, де голод, тиф і «надзвичайка», порожні міста, безладдя, де вбита думка та ініціатива, де гроші фальшиві як і слова [22].

Крім того обґрунтовується думка про те, що подолання більшовизму як соціального явища є водночас боротьбою за громадськість і через громадськість. Комуністи оголосили демократію своїм найлютішим ворогом в ім'я утвердження влади меншості. Демократична Росія, яка щойно народжується лише тоді стане міцно на ноги, коли в процесі свого державотворення вирішить невідкладні пекучі проблеми народних мас, дасть широкий простір для їх творчості. Неможливо уявити собі нову Росію, яка закута узами старого порядку і колишніх соціальних відносин [23].

Водночас російськомовна газетна періодика містила чимало публікацій прихильників не тільки подолання більшовицького панування, а й ліквідації

української незалежності. В одній з кореспонденцій, зокрема, повідомлялося, що зараз закінчується очищення російської землі від більшовиків і водночас знищується найзлочисніша пухлина всередині Росії – «самостійна Україна» на чолі з головним мікробом-самостійником Симоном Петлюрою [24].

У тогочасній періодиці досить часто критикувалися принципи і методи більшовицької пропаганди, агітації і політичної інформації. Так, у газеті «Киевская жизнь» докладно аналізується діяльність більшовицького пропагандистського апарату, який здійснював пропаганду і агітацію комуністичних ідей за кордоном. У цій структурі працювало багато фахівців, переважно іноземних, з дуже високими окладами. Кожен пропагандистський підрозділ відповідав за свою ділянку роботи. Той, хто працював з європейськими країнами, колоніями або провінціями, мав у своєму розпорядженні кваліфікованих перекладачів, дактилографів. Таємно друкувалися мільйони прокламацій на всіх мовах Європи і Азії, готувалися кадри шпигунів. Крім того друкувалися паперові гроші зарубіжних держав, насамперед марки і франки. До цієї справи залучалися найкращі фахівці-літографи. В нейтральних країнах Європи більшовики організували масове виготовлення фальшивих зарубіжних кредиток. З цією метою тут придбавалися необхідні машини, залучався відповідний персонал [25].

Газети вміщували також матеріали, в яких повідомлялося як більшовики з метою широкої агітації і пропаганди використовували такий популярний вид мистецтва, як кінематограф. Зокрема багато говорилося про пропагандистський фільм «Крах царизму» [26].

Журналісти не обходили увагою теми політичних репресій більшовицького режиму в Україні 1919 р. Досить часто друкувалися статті та кореспонденції, в яких докладно висвітлювалися факти та конкретні ситуації, пов'язані з боротьбою більшовиків проти української опозиції. Читачів знайомили з вражаючою інформацією про фізичні репресії – масові розстріли, організовані органами Всеукраїнської надзвичайної комісії (ВУЧК). Без суду й слідства страчували сотні, тисячі українських воїнів, повстанців, представників усіх верств суспільства (дворян, священників, землевласників, підприємців, інтелігенцію та ін.) Так, 23 серпня 1919 р. газета «Киевское эхо» опублікувала витяг з протоколу № 14 засідання більшовицького комітету оборони Києва. Згідно з рішенням цього комітету, планувалося «всіх поляків мобілізувати: велику буржуазію взяти у заручники і відправити до концентраційного табору при ВУЧК, дрібну

буржуазію і трудову інтелігенцію в батальйонне тилове ополчення, робітників до Червоної армії». Згідно з припискою Лациса до протоколу, необхідно було «приступити до арешту всіх поляків та іноземців» [27]. Крім того повідомлялося, що товариш голови житомирського ЧК Швайка звернувся з проханням до Лациса дати дозвіл на направлення з Житомира до Києва у місцевий концентраційний табір 3 тисячі заручників. Лацис відповів: «Негайно направити заручників через Київ до Москви» [28].

Матеріали київської періодики свідчать, що в Києві ВУЧК лютувала з особливою силою. Згідно з розпорядженням окружного прокурора, у серпні 1919 р. судові слідчі приступили до розслідування діяльності київських «надзвичайок». За даними, які були надані слідчим, через анатомічні зали пройшло понад 1000 трупів осіб, які стали жертвами більшовицької інквізиції. І картина всюди була однакова: розстріли, пограбування трупів, закопування їх у загальній ямі. В саду по вулиці Садовій № 5 у бетонованому сараї 23 серпня 1919 р. виявили 27 трупів. Всі розстріляні тіла оголені, одержу і взуття палачі забрали як премію [29].

Вражають публікації про жорстокі методи допитів жертв «надзвичайок». Заарештованих привозили у підвали, де їм наказували роздягатися догола і лягати на холодну кам'яну підлогу, залиту людською кров'ю. Лежачих людей стріляли в упор розривними кулями, які повністю руйнували черепну коробку і спотворювали людину до невпізнання. За свідченнями багатьох ув'язнених, особливою жорстокістю при страхах жертв вирізнявся матрос Терехов [30]. Повідомлялося також, що на Печерську, в похмурому, оточеному високою кам'яною огорожею будинку більшовики організували концентраційний табір, в якому без суду і слідства перебували сотні людей. 127 осіб з них було розстріляно [31].

На сторінках тогочасної періодики можна знайти чимало публікацій, у яких простежується тотальний наступ комуністів на своїх політичних противників. В одній з кореспонденцій повідомлялося, що на початку травня 1919 р. відбулася губернська конференція більшовиків, на якій їх відомий керівник Пятаков вимагав розстрілювати всіх полонених. Після цієї команди почався червоний терор у Києві. Згодом опублікували перший великий список розстріляних «ворогів народу» – 44 особи. Серед них учителі, викладачі, професори, директори гімназій [32]. Нерідко бувало, коли людей розстрілювали без суду, просто для округлення загальної цифри за день, за отримання парного числа тощо [35]. Із київської преси

довідуємося, що в будинку № 16 по Катеринославській вулиці м. Києва в приміщенні ВУЧК більшовиками була організована кінематографічна зйомка різних сцен з буденного життя і діяльності «надзвичайок». У підвалі, де страчували в'язнів, також часто працювали камери [36].

Не сходили зі шпальт київських газет публікації, в яких розповідалися про червоний терор проти українського селянства. За даними періодики, число розстріляних селян у «надзвичайках» і при набігах радянських каральних загонів перевищує 12 тисяч людей [33].

Вражають газетні матеріали про особливі звірства червоноармійців на дачах у Святошині проти гімназистів і вихованців кадетського корпусу при відступі більшовиків у серпні 1919 р. з Києва. Саме в той час ними по звирячому була розстріляна місцева громадська діячка Страшевська [34].

Періодика містить чимало матеріалів про репресії більшовицького режиму проти української інтелігенції. Зокрема київська преса докладно інформувала читачів про вбивство колишнім військовим комісаром м. Кременця Тереховим відомого українського державного і культурного діяча В. П. Науменка [37]. Також повідомлялося про вбивство чекістами ректора Української академії мистецтв О. О. Мурашка [38]. У тогочасній періодиці знаходимо нарис М. Зерова про розстріляного на початку літа 1919 р. більшовиками у м. Златополі на Чигиринщині голову місцевого виконкому, учителя Златопільської гімназії А. А. Пінчука [39].

У газеті «Рада» від 7 вересня 1919 р. подано список прізвищ вбитих чекістами українських громадян Конотопа і його повіту за часів більшовицького правління [40].

Газетні видання містили багато публікацій і про діяльність слідчих органів Добровольчої армії у справі колишніх співробітників «надзвичайок». Зокрема, повідомлялося про перше засідання 19 серпня 1919 р. у Києві військово-польового суду над чекістами. На цьому засіданні розглядалася справа колишньої співробітниці ВУЧК Ерні Шварц, яка була визнана винною у проведенні арештів не тільки в Києві, але й у Радомишлі. Суд засудив її до розстрілу [41].

Велику увагу київська преса приділяла розпалюванню антисемітизму в Україні. З точки зору наявності релевантної інформації, особливий інтерес становлять публікації, в яких висвітлюються конкретні події, факти, наводяться узагальнюючі цифри. Умовно цей масив публікацій можна поділити на дві групи:

- матеріали, що висвітлювали єврейські погроми за більшовицького режиму;
- публікації, котрі розкривали зміст політики денікінського уряду щодо національних меншин.

Російськомовна періодика, насамперед газета «Киевлянин», у своїх публікаціях звинувачувала єврейство у близькості з більшовизмом. Зокрема, євреям ставилося у вину, що їх представники займають чільні місця у керівництві РСРФР. У зв'язку з цим від єврейської меншини України вимагалося, щоб її члени покаялися за тих, хто входив до складу соціалістичних партій і своєю діяльністю викликали смуту в Росії, а також за тих, хто брав участь у більшовицькому перевороті у злочинах радянської влади [42].

Натомість на шпальтах україномовних газет публікувалися статті на захист єврейського населення від погромницької пропаганди і агітації російських шовіністів. Зокрема в українській пресі повідомлялося, що коли в будинку № 5 на вулиці Садовій в Києві відкрилися ворота більшовицької «надзвичайки» містяни побачили гору трупів, що залишили за собою радянські каральні органи. І багатьом серед киян природно захотілося помсти над євреями. У зв'язку з цим зазначалося: «Це правда, що Сорін, Михайлов (Фрейдбарг) і більшість нам невідомих на прізвище чекістів – всі євреї. Хоч правда і те, що Лацис, Петерс не євреї, а Ковалів – українець. І це правда, що серед активних більшовиків більшість євреї. Але зате серед євреїв більшовики становлять меншість – отже народ не може відповідати за тих своїх легковажних і злочинних синів» [43]. Також у київській пресі поширювалася думка, що така доля єврейського народу. Як тільки на голову людства обрушуються якісь жорстокості і потрясіння, в яких народи вважають можливим звинувачувати один одного – першим і єдиним народом на лаві підсудних, завжди опиняється лише єврейство. І в цій ситуації єврейський народ прохає тільки одного – справедливості і співчуття [44].

Проблема антисемітизму була провідною в багатьох київських періодичних виданнях упродовж усього означеного періоду. І це незважаючи на те, що з серпня 1919 р. діяв наказ начальника Київського військового гарнізону, генерал-лейтенанта Бодова, яким передбачалися найсуворіші заходи проти погромної агітації і самосудів [45].

Особливо широкого резонансу в пресі набули єврейські погроми у вересні 1919 р. у Києві та інших регіонах України. За білогвардійського окупаційного режиму були інспіровані масові погроми не лише проти заможних верств єврейства, а й проти

ремісників, крамарів, дрібних власників. Як свідчать газети, серед українського населення відкрито велася антисемітська пропаганда й агітація. В її проведенні нерідко брали участь й представники інтелігенції. І ті, хто підбурював натовп проти окремих євреїв, не розуміли, що вони, мстивши за діяльність «надзвичайок», самі ж використовували їхні методи, закликали до розстрілів без суду і слідства [46]. На сторінках київських газет значне місце займають матеріали про один з найбільших погромів в історії єврейського народу у вересні 1919 р. у Фастові. За свідченнями преси, погромники вривалися до будинків, де проживали євреї, грабували, вбивали і гвалтували жінок і підлітків. Фастівський погром закінчився розгромом і підпалом житлових приміщень. Загалом згоріло 200 будинків, а число вбитих сягнуло 2000 чоловік. Особливо жахливі події відбувалися на синагогальному подвір'ї, де євреї намагалися заховатися від погромників. Увесь двір був завалений трупами людей похилого віку, жінок, дітей. З тих євреїв, що залишилися живими, багато втратили розум [47]. Преса також широко інформувала читачів про єврейські погроми у Білій Церкві та поблизу Києва. Зокрема повідомлялося, що єврейські похоронні братства не встигають ховати останки жертв погромів поблизу Києва. Щодня знаходили все нові і нові братські могили. Так, поблизу поселення Китаєво виявлено 22 убитих євреїв, у Протасовому Яру – 17, Жулянах – 15, в районі Артилерійського училища – 9, в Козачому дворі – 8, у Святошині – 9, на Куренівці – 7, у Мотовиловці – 6, у Боярському лісі – 31 [48].

Отже, вивчення тогочасної київської газетної періодики дає змогу визначити основні особливості, характерні риси денікінського режиму в Україні. Джерелознавчий аналіз газетних матеріалів дозволив виявити такі характерні риси білогвардійської політики:

- встановлення денікінської політичної диктатури;
- обстоювання тез та гасел «єдиної та неподільної Росії», боротьби з більшовизмом до кінця, придушення будь-якої протидії з боку опозиції;
- сприяння діяльності громадських організацій, які перебували на платформі денікінської ідеології;
- посилення російського шовінізму, пропаганда антисемітизму, влаштування єврейських погромів.

Крім того, виявлені матеріали київської періодики дають змогу повніше дослідити червоний терор в Україні, масові розстріли українських борців за незалежність України, переслідування ідеологічних опонентів та сфабриковані проти них судові процеси.

Список використаних джерел

1. Вічний попіхач // Промінь. – 1919. – 19 вересня.
2. Українська преса і український читач // Слово. – 1919. – 31 жовтня.
3. У редакції // Рада. – 1919. – 24 листопада.
4. Чергове завдання // Рада. – 1919. – 4 вересня.
5. Від редакції // Слово. – 1919. – 8 вересня.
6. Організація влади на Україні // Слово. – 1919. – 11 вересня.
7. Борисов М. Петлюривщина // Путь рабочего. – 1919. – 19 октября.
8. Отношение к петлюровцам // Путь рабочего. – 1919. – 18 сентября.
9. Грушевский С. Урок петлюровщины // Киевская Русь. – 1919. – 18 ноября.
10. Киевская Русь. – 1919. – 31 сентября.
11. Грушевский С. Киевская Русь // Киевская Русь. – 1919. – 4 ноября.
12. Шульгин В. Вернулись // Киевлянин. – 1919. – 21 августа.
13. Бялковский М. Немцы и Россия // Молва. – 1919. – 30 октября.
14. Савенко А. По заветам Богдана Хмельницкого // Киевская Русь. – 1919. – 4 ноября.
15. Бялковский М. Государство // Молва. – 1919. – 14 октября.
16. Одинец Д. Объединение России // Киевская жизнь. – 1919. – 25 августа.
17. Короленко В. Про єдину Росію // Рада. – 1919. – 5 вересня.
18. Садовський В. Самостійність і Федерація // Слово. – 1919. – 11 жовтня.
19. Малий фейлетон // Слово. – 1919. – 10 жовтня.
20. Ніковський А. Наша сила // Рада. – 1919. – 4 вересня.
21. «Сам» // Путь рабочего. – 1919. – 28 августа.
22. Киевская жизнь. – 1919. – 25 августа.
23. Заря России. – 1919. – 17 октября.
24. Апарат пропаганды // Заря России. – 1919. – 25 сентября.
25. Троцкий в кинематографе // Заря России. – 1919. – 26 сентября.
26. За кулисами «чрезвычайки» (Документы эпохи) // Киевское эхо. – 1919. – 23 августа.
27. 3 тысячи заложников // Киевское эхо. – 1919. – 23 августа.
28. Чрезвычайка // Киевская жизнь. – 1919. – 25 августа.
29. Советская инквизиция // Киевское эхо. – 1919. – 29 августа.
30. В концентрационном лагере // Путь рабочего. – 1919. – 5 сентября.
31. Красный ужас // Заря России – 1919. – 20 сентября.
32. Земельный вопрос // Заря России. – 1919. – 18 сентября.
33. Хроника // Киевская жизнь. – 1919. – 12 октября.
34. Советская инквизиция (Из записной книжки репортера) // Киевская Русь. – 1919. – 3 сентября.
35. Агеев К. Зачем? // Молва. – 1919. – 17 сентября.
36. Убийство профессора Науменко // Киевское эхо. – 1919. – 26 сентября.
37. Жертвы чрезвычайки // Рада. – 1919. – 4 вересня.
38. Зеров М. Пінчук А. Л. // Слово. – 1919. – 1 жовтня.
39. Різниченко В. Жертви чрезвычайки // Рада. – 1919. – 7 вересня.
40. Суд над чекістами // Киевская Русь. – 1919. – 22 августа.
41. Шульгин В. Пытка страхом // Киевлянин. – 1919. – 3 октября.
42. Ніковський А. Жадоба крові // Рада. – 1919. – 5 вересня.
43. Гольденвейзер Я. Трагедия еврейского народа // Киевская Русь – 1919. – 4, 5 сентября.
44. Злое семя // Киевская жизнь. – 1919. – 25 августа.
45. Еврейская декларация // Объединение. – 1919. – 13 октября.
46. Рудин Н. Вчера // Русь. – 1919. – 1 сентября.
47. Погром в Фастове // Заря России. – 1919. – 17 сентября.
48. Погребение жертв // Заря России. – 1919. – 20 сентября.

Стаття надійшла до редакції 17.06.2016 р.

UDC 050.46(477-25) «1919» 091

Нригорій Рудий,

Doctor in Historical Sciences, Leading Researcher, Institute of History of the NAS of Ukraine

KYIV PERIODICALS IN THE CONDITIONS OF DENIKIN REGIME

In the article Kyiv periodicals in 1919 was for the first time considered as a separate documental complex and mass historical source of the studying of sociopolitical life in Ukraine in the conditions of Denikin regime.

К е у о р д s: Kyiv periodicals, historical source, periodicals, Denikin regime, sociopolitical life.

УДК 050.46(477-25) «1919» 091

Григорій Рудий,

д-р ист. наук, ведущий научный сотрудник Института истории Украины НАН Украины

КИЕВСКАЯ ГАЗЕТНАЯ ПЕРИОДИКА В УСЛОВИЯХ ДЕНИКИНСКОГО ОККУПАЦИОННОГО РЕЖИМА

В статье киевская газетная периодика 1919 г. исследуется как важный исторический источник изучения общественно-политической жизни в Украине в условиях деникинского режима.

Рассматриваются особенности формирования и функционирования периодики, осуществлена ее систематизация и классификация, анализируется тематика и содержание публикаций тех периодических изданий, которые длительное время находились в спецхранах и были недоступны исследователям.

К л ю ч е в ы е с л о в а: периодические издания, киевская газетная периодика 1919 г., исторический источник, деникинский оккупационный режим, белогвардейская пропаганда.

УДК 027.5(477.42):050(093.3)

Сергій Міщук,

д-р іст. наук, провідний науковий співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Ірина Приймак,

аспірантка Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Житомирська публічна бібліотека: заснування та історія становлення (за матеріалами часопису «Волынские губернские ведомости»)

У статті висвітлюється діяльність Житомирської публічної бібліотеки з середини 60-х років і до кінця XIX ст. за матеріалами офіційного часопису «Волынские губернские ведомости». Авторська увага зацікавлена на матеріально-технічному забезпеченні та утриманні бібліотеки. Розкривається динаміка надходження коштів до бібліотеки та видатків на формування фондів.

К л ю ч о в і с л о в а: Житомирська публічна бібліотека, «Волынские губернские ведомости», матеріально-технічне забезпечення бібліотеки, поповнення бібліотечних фондів.

Житомирська публічна бібліотека має 150-річну історію. Вона була заснована у 1866 р., після багаторічних спроб і перемовин з приводу її заснування. Перші згадки про публічну бібліотеку в губернському місті Житомир з'явилися ще в 30-ті роки XIX ст. Так, у 1830 р. граф М. С. Мордвинов запропонував створити мережу губернських публічних бібліотек по всьому Південно-Західному краю.

Підступаючись до реалізації висловленої ідеї, влада у січні 1835 р. відкриває у Житомирі міську бібліотеку-читальню. На момент відкриття її фонд становив лише декілька десятків книг. Хоча вже в травні 1835 р. бібліотека нараховувала 108 творів у 290 томах, більшість з яких було пожертвовано. Через п'ять років фонд бібліотеки зріс до 208 творів польською мовою; 86 – французькою; 33 – німецькою; 196 – оригінальних латинських, перекладених з російської на латинську, латинських лексиконів і граматик латинської мови; 34 – оригінальних грецьких, перекладених з грецької на російську, хрестоматій і граматик грецької мови. Більшість цих творів складалася із декількох томів. Невідомим залишається бібліотечний фонд російською мовою [1, с. 77].

Реальний же процес поширення (заснування) публічних бібліотек у краї розпочався лише на початку 60-х років XIX ст. Саме в цей період було засновано найбільші в Південно-Західному краї публічні бібліотеки – у Києві, Житомирі та Кам'янець-Подільському, які існують і сьогодні.

Історія становлення Житомирської публічної бібліотеки нерозривно пов'язана з соціально-культурним розвитком Південно-Західного краю загалом і Волині зокрема. Історіографія Житомирської книгозбірні, на жаль, невелика. Це, зокрема, статті В. Пивоварова, І. Приймак, кілька історичних нарисів та коротких згадок [19]. Надійним підґрунтям подальших пошуків у цьому напрямі є архівні джерела, зокрема щорічні бібліотечні звіти. Ці матеріали дають змогу дослідникам детально проаналізувати не лише матеріальну базу тієї чи іншої бібліотеки, а й коло її читачів, їх соціальний статус, матеріальне становище та літературні уподобання.

Мета статті – висвітлити діяльність однієї з перших у Південно-Західному краї публічних бібліотек – Житомирської русскої публічної бібліотеки.

Джерельною базою дослідження виступають бібліотечні звіти, надруковані в офіційному часописі Волинської губернії «Волынских губернских ведомостях», зокрема за 1869–1871, 1874, 1878–1880, 1885–1886, 1891–1892 рр., та в часописі «Волинь» за 1895–1896 рр. На сьогодні переважна більшість випусків «Волынских губернских ведомостей» зберігається у Державному архіві Житомирської області, відділі газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та Російській національній бібліотеці у Санкт-Петербурзі.

Отже, 10 квітня 1866 р., в присутності численної публіки, яка складалася із представників усіх

станів, було урочисто відкрито публічну бібліотеку у Житомирі [20, с. 11]. У своїй промові з нагоди відкриття бібліотеки Голова її Розпорядчого Комітету А. М. Богаєвський зазначив, що «думка про заснування в м. Житомирі публічної бібліотеки виникла два роки тому»¹ [2, с. 132]. Колишній генерал-губернатор М. М. Анненков звернув увагу на відсутність у Південно-Західному краї публічних бібліотек та наголосив, що їх заснування, особливо у губернських містах, матиме значний вплив на підтримку та розвиток освіченості у суспільстві [20, с. 5]. Таку думку він висловив у своєму листі від 11 квітня 1864 р. до Волинського губернатора М. І. Черткова. У ньому йшлося також про пошук можливостей і засобів для заснування в Житомирі публічної бібліотеки, яка б надавала можливість охочим читати книжки якщо й не безоплатно, то хоча б за невелику платню. М. І. Чертков підтримав цю ідею, однак наголосив на необхідності підтримки з боку держави у такій соціально та культурно значущій справі [2, с. 132].

Таким чином, справа зрушилась з місця. 26 серпня 1864 р. були виділені кошти з державного бюджету на першочергове облаштування публічної бібліотеки. Волинський губернатор одразу взявся за складання статуту майбутньої книгозбірні, а також кошторису першочергових витрат. Проте на вищому державному рівні вирішили комісійно обговорити і скласти Типовий статут для публічних бібліотек у губернських містах. Статут публічних бібліотек у Києві, Житомирі та Кам'янець-Подільському було затверджено міністром внутрішніх справ, статс-секретарем П. О. Валуєвим 5 липня 1865 р. та надруковано у «Волинских губернских ведомостях» (1865 р., № 36).

На той час вже почали надходити перші добровільні пожертви на облаштування бібліотеки в Житомирі. Відповідно до § 2 Статуту, особи, які пожертвували на користь бібліотеки більше 5 руб. ставали членами бібліотеки. Саме їх було запрошено 15 жовтня 1865 р. на збори для обрання Розпорядчого Комітету бібліотеки. Більшістю голосів на зборах було обрано трьох членів: Ф. А. Кітченка, С. В. Філоненка, М. І. Офросимова. На підставі § 3 Статуту, губернатор призначив ще двох членів – А. М. Богаєвського і Д. І. Останкова. Після вибуття зі складу Комітету Д. І. Останкова його місце зайняв директор училища Волинської губернії І. Я. Ростопцев. Головою Розпорядчого Комітету обрали А. М. Богаєвського, а казначесм –

Ф. А. Кітченка. З цього моменту й почалась активна робота з облаштування бібліотеки та комплектування її фондів.

На Розпорядчий Комітет було покладено цілу низку обов'язків, зокрема: обрання бібліотекаря; щомісячна ревізія фінансових надходжень; щорічна ревізія всього майна бібліотеки; пошук засобів і джерел для її розвитку та покращення матеріальної бази; поповнення її фондів книгами та періодичними виданнями; складання річних звітів про діяльність бібліотеки, що мали друкуватися у «Волинских губернских ведомостях».

Напередодні відкриття Житомирської публічної бібліотеки їй була виділена одноразова сума в розмірі 3000 руб., а також субсидія на першочергові заходи для її облаштування в розмірі 2000 руб. Крім того, станом на 1 квітня 1866 р. від громади надійшло добровільних пожертв на суму 1138 руб. 63 коп., зокрема: від членів-засновників бібліотеки, його Високопреосвященства Антонія, Архієпископа Волинського та його Ясновельможності М. І. Черткова – 200 руб.; від дійсних членів бібліотеки – 617 руб.; від інших категорій громадян – 321 руб. 63 коп.

Зібрані кошти використовувалися таким чином: на першочергове облаштування будинку під приміщення бібліотеки – 1199 руб. 1 коп.; заробітна плата бібліотекаря, його помічника та служителя бібліотеки – 125 руб. 33 коп.²; на канцелярське приладдя, опалення приміщення, друк Статуту, придбання необхідних записників, реєстрів і поштової кореспонденції – 113 руб. 10 коп.; передплата періодичних видань на поточний рік – 526 руб. 6 коп.; придбання книжок – 1791 руб. 21 коп.; на опрацювання книг – 220 руб. 19 коп.

Отже, як бачимо, основну частину бюджету Житомирської публічної бібліотеки на момент її відкриття становили державна субсидія та добровільні пожертви небайдужих членів суспільства. Усі ці надходження витрачалися на її утримання – передплату періодичних видань та придбання книг, облаштування приміщень, а також на заробітну плату бібліотечних працівників.

Необхідно звернути увагу на кошти, які надходили до бібліотеки від передплатників³. Вони

² Кількість працівників бібліотеки з часом зростала, як і зростала їх заробітна плата.

³ Передплатник – особа, яка за певну плату мала право читати книги та журнали за межами бібліотеки (брати додому). Газети дозволялося читати лише в приміщенні бібліотеки.

¹ Мається на увазі 1864 рік (Прим. авт.).

поділялися на дві категорії. Передплатники 1-ї категорії сплачували на рік 10 руб., за півріччя – 5 руб. 50 коп., за місяць – 1 руб.; передплатники 2-ї категорії сплачували за рік 6 руб., за півріччя – 3 руб. 50 коп., за місяць – 60 коп. До речі, річні передплатники користувалися званням дійсних членів бібліотеки та брали участь у загальних річних зборах.

Більш детальна картина надходжень коштів до Житомирської публічної бібліотеки представлена у табл. 1, де наведено основні джерела поповнення фінансових ресурсів бібліотеки, зокрема: субсидія від держави; добровільні пожертви від небайдужих громадян; членські внески; збір за право читання в бібліотеці; прибуток від продажу книг, періодичних видань та каталогів; прибуток від банківських операцій тощо.

Таблиця 1

Надходження коштів до бібліотеки⁴

	1869 рік [4]	1870 рік [12]	1871 рік [5]	1874 рік [6]	1877 рік [11]	1878 рік [16]	1879 рік [15]	1880 рік [7]	1885 рік [8]	1886 рік [14]	1895 рік [3]
Субсидія	900 р.	900 р.	800 р.	800 р.	800 р.	800 р.	800 р.	800 р.	800 р.	800 р.	227 р.
Членські внески	201 р.	570 р.	250 р.	175 р.	116 р.	152 р.	156 р.	182 р.	160 р.	107 р.	
Добровільні пожертви	24 к.	47 р.	70 к.	60 к.	---	---	---	---	---	---	
Збір за право читання	681 р.	789 р.	759 р.	1183 р.	1311 р.	1351 р.	1473 р.	1556 р.	1581 р.	1524 р.	1728 р.
Прибуток від продажу книг, періодичних, каталогів	3 р.	30 р.	15 р.	10 р.	10 р.	9 р.	20 р.	28 р.	392 р.	48 р.	
Прибуток від банківських операцій	60 к.	40 к.	80 к.	80 к.	45 к.	30 к.	5 к.	85 к.	34 к.	29 к.	
Інші надходження	35 к.	491 р.	277 р.	321 р.	357 р.	357 р.	394 р.	235 р.	522 р.	536 р.	
	93 к.	52 к.	25 к.	25 к.	50 к.	50 к.	85 к.	34 к.	48 к.	29 к.	
Усього:	1786 р.	2829 р.	2102 р.	2490 р.	2595 р.	2670 р.	2844 р.	2801 р.	3609 р.	3017 р.	3518 р.
	24 к.	8 к.	97 к.	61 к.	50 к.	30 к.	2844 р.	64 к.	5 к.	9 к.	95 к.

Огляд звітів бібліотеки у «Ведомостях» дає підстави констатувати, що державна субсидія в розмірі 3000 руб. виплачувалась установі лише упродовж перших трьох років її існування, а надалі вона становила лише 900 руб. у 1870 р. та 800 руб. у подальшому. Це загалом зрозуміло, адже в перші роки функціонування Житомирської публічної бібліотеки необхідні були значні кошти на її першочергове облаштування та створення відповідної матеріально-технічної бази. У наступні роки кошти головним чином спрямовувалися на поповнення бібліотечних фондів та на належне їх зберігання.

Водночас, збір коштів за право читання, зокрема від передплатників, від щоденних відвідувачів та штрафні санкції за порушення термінів повернення книг до бібліотеки, щороку збільшувалися. Це є свідченням того, що бібліотека набувала дедалі

вагомішого значення не тільки для освіченої публіки, а й для пересічних громадян, які мали жагу до знань, бажання читати твори художньої літератури, бути в курсі останніх політичних, економічних та культурних новин.

Варто зауважити, що між кількістю членів бібліотеки і кількістю зборів не простежується пропорційність, навпаки зі зменшенням кількості членських внесків збільшується збір з передплатників і зі щоденних відвідувачів. У цьому легко переконатися, якщо порівняти статистичні дані. Так, у 1869 р. при 90 членах збір з передплатників нечленів бібліотеки становив 550 руб. 40 коп., зі щоденних відвідувачів – 75 руб. 75 коп., а у 1870 р. при 59 членах з передплатників було зібрано 634 руб. 10 коп., зі щоденних відвідувачів – 113 руб. 85 коп. Звичайно, тут слід зважати і на конкуренцію, що виникла в результаті видачі книг із книгарні Менчиця [12, с. 4].

З часом бібліотека почала самостійно заробляти кошти, зокрема шляхом продажу книг та періодичних видань, які були у бібліотеці в декількох примірниках, а також виставляючи на продаж каталоги. Важливу статтю прибутків бібліотеки становили надходження від банківських операцій, зокрема, це відсотки з банківських білетів та дохід від курсової різниці по білетах державного банку [12, с. 3].

Крім того, були надходження від продажу рухомого і нерухомого майна. Наприклад, у 1885 р. бібліотека отримала прибуток від продажу сараю у розмірі 77 руб., від продажу шкіри – 5 руб. Однак того ж року було використано на будівництво нового сараю та встановлення воріт 334 руб. 2 коп. [8, с. 7].

Не менший інтерес становлять витрати на матеріально-технічне забезпечення Житомирської публічної бібліотеки, які щороку збільшувалися (табл. 2).

Таблиця 2

Витрати на утримання бібліотеки

	1869 рік [4]	1870 рік [12]	1871 рік [5]	1874 рік [6]	1877 рік [11]	1878 рік [16]	1879 рік [15]	1880 рік [7]	1885 рік [8]	1886 рік [14]	1895 рік [3]
Придбання книг, періодичних видань та їх опрацювання	1549 р.	510 р.	1019 р.	1255 р.	962 р.	1308 р.	1118 р.	1272 р.	1012 р.	999 р.	876 р.
	39 ½ к.	55 к.	86 к.	52 к.	80 к.	78 к.	87 к.	86 к.	98 к.	39 к.	27 к.
Друк каталогів	87 р.	47 р.	21 р.	---	---	12 р.	77 р.	---	250 р.	414 р.	
	29 ¾ к.	20 ½ к.	30 к.				57 к.		33 к.	93 к.	
Утримання бібліотеки (освітлення, опалення, ремонт, придбання меблів тощо)	116 р.	179 р.	175 р.	472 р.	667 р.	151 р.	239 р.	274 р.	514 р.	114 р.	
	37 к.	36 к.	88 к.	32 к.	63 к.	27 к.	32 к.	73 к.	98 к.	29 к.	
Заробітна плата та винагороди працівникам	448 р.	402 р.	411 р.	426 р.	525 р.	598 р.	676 р.	684 р.	930 р.	966 р.	
	13 к.					13 к.					
Страховання майна	74 р.	47 р.	74 р.	133 р.	153 р.	136 р.	158 р.	158 р.	246 р.	220 р.	
	87 к.	55 к.	55 к.	10 к.	40 к.	32 к.	32 к.	32 к.	44 к.		
Дрібні та канцелярські видатки	76 р.	63 р.	29 р.	59 р.	43 р.	66 р.	38 р.	75 р.	98 р.	92 р.	
	7 ¾ к.	33 к.	6 к.	33 к.	43 р.	62 к.	47 к.	58 к.	9 к.	61 к.	
Усього:	2352 р.	1249 р.	1731 р.	2346 р.	2351 р.	2273 р.	2308 р.	2465 р.	3052 р.	2807 р.	2536 р.
	½ к.	99 ½ к.	65 к.	27 к.	93 к.	18 к.	55 к.	49 к.	82 к.	22 к.	70 к.

⁴ Інформація у звітах за 1867–1874 рр. подавалася не за календарним роком, а за період з 1 квітня попереднього року до 1 квітня поточного року.

Лева частка видатків бібліотеки йшла на придбання книг, на передплату періодичних видань та їх опрацювання, а також на друк каталогів. Ураховуючи, що фонди бібліотеки постійно збільшувалися, поповнювалися новими виданнями, адміністрація бібліотеки змушена була друкувати оновлені та розширені каталоги майже щороку. За даними часопису «Волынские губернские ведомости», друк каталогів відбувався у 1869, 1870, 1871, 1878, 1879, 1885 та 1886 рр.

Значні видатки були пов'язані з утриманням бібліотеки: її освітленням, опаленням, ремонтом приміщень та придбанням чи ремонтом меблів. Так, у 1874 р. на ремонт приміщень бібліотеки було витрачено 254 руб. 9 коп. [6, с. 30], а вже через три роки (1877 р.) на ці роботи витратили 434 руб. 50 коп. та на придбання меблів – 100 руб. 20 коп. [11, с. 4].

З 1896 р. значні кошти виділялися на будівництво нового приміщення бібліотеки. Загалом на новобудову планувалося виділити 17 000 руб. – увесь запасний капітал бібліотеки, який вона накопичила за час своєї діяльності [18, с. 3].

Варто звернути увагу на витрати бібліотеки, пов'язані з поповненням її фондів (табл. 3).

Таблиця 3

Витрати на поповнення бібліотечних фондів (придбання книг, періодичних видань та їх опрацювання)

	1869 рік [4]	1870 рік [12]	1871 рік [5]	1874 рік [6]	1877 рік [11]	1878 рік [16]	1879 рік [15]	1880 рік [7]	1885 рік [8]	1886 рік [14]	1891 рік [9]	1892 рік [10]	1895 рік [3]
Придбання книг	1055 р. 73 ½ к.	186 р. 1 к.	571 р. 20 к.	627 р. 84 к.	210 р.	373 р. 60 к.	261 р. 2 к.	414 р. 6 к.	244 р. 69 к.	850 р. 19 к.	503 р. 45 к.	501 р. 21 к.	501 р. 21 к.
Передплата періодичних видань	363 р. 50 к.	241 р. 75 к.	323 р. 88 к.	455 р. 64 к.	590 р. 60 к.	710 р. 38 к.	727 р. 22 к.	704 р.	618 р. 29 к.	850 р. 19 к.	433 р. 91 к.	705 р. 27 к.	705 р. 27 к.
Опрацювання	130 р. 16 к.	82 р. 79 к.	124 р. 78 к.	172 р. 4 к.	162 р. 20 к.	188 р. 80 к.	130 р. 45 к.	154 р. 80 к.	150 р.	149 р. 20 к.	205 р. 73 к.	199 р. 83 к.	199 р. 83 к.
Усього	1549 р. 39½ к.	510 р. 55 к.	1019 р. 86 к.	1255 р. 52 к.	962 р. 80 к.	1308 р. 78 к.	1118 р. 87 к.	1272 р. 86 к.	1012 р. 98 к.	999 р. 39 к.	1143 р. 9 к.	1406 р. 31 к.	1406 р. 31 к.

Що характерно, з року в рік сума коштів на ці цілі суттєво коливалась. Кількість придбаних книг чи передплачених видань досить часто залежала від кількості запитів, що надходили від відвідувачів бібліотеки, та від їх замовлень. Цікаво, що звичайною практикою у другій половині XIX ст. був друк значних за обсягом художніх творів у декількох послідовних номерах того чи іншого періодичного видання. Наприкінці року працівники бібліотеки розшивали такі журнали, формували художні твори в окремі томи і замовляли для них оправу. Саме тому значна частина коштів бібліотеки йшла на опрацювання творів.

Отже, ми бачимо, що Житомирська публічна бібліотека з часу свого заснування в 1866 р. і до кінця XIX ст. стабільно розвивалася. Зокрема, це

відбувалося за рахунок збільшення витрат на її утримання та покращення матеріально-технічного забезпечення. З року в рік керівництво бібліотеки, враховуючи літературні уподобання читачів, передплачували значну кількість періодичних видань та придбавали популярні в той час художні твори. Для зручності читачів бібліотека майже щороку перевидавала каталоги або друкувала додатки до них.

Розпорядчий Комітет, зважаючи на соціальну значущість бібліотеки та важливість покращення її матеріально-технічної бази, вдавався до різноманітних банківських операцій, що, в свою чергу, давало можливість заробляти додаткові кошти на утримання бібліотеки та поповнення її фондів. Водночас покращувалося й оздоблення бібліотеки – в належному стані підтримувалися службові приміщення, читальний зал, ремонтувалися меблі та для більшої зручності відвідувачів придбавалися нові.

Варто зауважити, що Розпорядчий Комітет бібліотеки постійно турбувався про збереження майна. Воно було застраховане на випадок надзвичайних ситуацій, зокрема від пожежі, яка могла пошкодити або навіть знищити цінні бібліотечні фонди та музейні колекції.

Отже, Житомирська публічна бібліотека, постійно нарощуючи свої фонди, зміцнюючи матеріально-технічну базу, ставала дедалі вагомішим чинником культурного, духовного розвитку суспільства, активно сприяла піднесенню освітнього рівня населення Волинського краю.

Список використаних джерел

1. Куда девалась бывшая в Житомире публичная библиотека // Волынские губернские ведомости. – 1865. – № 14. – С. 77–78.
2. Открытие Житомирской публичной библиотеки. Речь Богаевского // Волынские губернские ведомости. – 1866. – № 16. – С. 132–133.
3. Отчёт Житомирской публичной библиотеки за 1895 г. // Волянь. – 1896. – № 195, 5 сентября 1896 г. – С. 3.
4. Отчёт о состоянии Житомирской русской публичной библиотеки в 1869 году // Волынские губернские ведомости. – 1870. – № 45. – С. 3; № 46. – С. 3.
5. Отчёт Распорядительного Комитета Житомирской русской публичной библиотеки за 1871/72 год // Волынские губернские ведомости. – 1872. – № 33. – С. 5–7.
6. Отчёт Распорядительного Комитета Житомирской русской публичной библиотеки за 1874/75 год // Волынские губернские ведомости. – 1875. – № 40. – С. 3–4; № 41. – С. 3–4.
7. Отчёт Распорядительного Комитета Житомирской

русской публичной библиотеки. За 1880 год // Волынские губернские ведомости. – 1881. – № 21. – С. 4.

8. Отчёт Распорядительного Комитета Житомирской русской публичной библиотеки. За 1885 год / Волынские губернские ведомости. – 1886. – № 78. – С. 7–8.

9. Отчёт Распорядительного Комитета Житомирской русской публичной библиотеки за 1891 год // Волынские губернские ведомости. – 1892. – № 34. – С. 5–6.

10. Отчёт Распорядительного Комитета Житомирской русской публичной библиотеки за 1892 год // Волынские губернские ведомости. – 1893. – № 35. – С. 5.

11. Отчёт Распорядительного комитета Житомирской русской публичной библиотеки за 1877 год // Волынские губернские ведомости. – 1878. – № 67. – С. 4.

12. Отчёт Распорядительного комитета Житомирской русской публичной библиотеки, с 1 апреля 1870 г. по 1 апреля 1871 года // Волынские губернские ведомости. – 1871. – № 53. – С. 3–4.

13. Отчёт Распорядительного Комитета Житомирской русской публичной библиотеки за 1872/73 год // Волынские губернские ведомости. – 1873. – № 56. – С. 3; № 57. – С. 3.

14. Отчёт Распорядительного комитета Житомирской русской публичной библиотеки. За 1886 год // Волынские губернские ведомости. – 1887. – № 44. – С. 2–3.

15. Отчёт Распорядительного Комитета Житомирской Русской публичной Библиотеки. За 1879 год // Волынские губернские ведомости. – 1880. – № 19. – С. 3.

16. Отчёт Распорядительного Комитета Житомирской Русской публичной Библиотеки. За 1878 год // Волынские губернские ведомости. – 1879. – № 31. – С. 4.

17. *Пивоваров В. А.* Скарбниця знань (130 років Житомирській обласній універсальній науковій бібліотеці) // Діяльність бібліотек по збереженню культурної спадщини і відродженню духовності народу : Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції до 130-річчя Житомирської обласної універсальної наукової бібліотеки 23–25 травня 1996 р. / В. А. Пивоваров ; відп. ред. М. Ю. Костиця. – Житомир : ВКФ «Поліграфіка», 1996. – С. 17–19.

18. Постройка здания для библиотеки // Волынь. – 1896. – № 86, 14 апреля 1896 года. – С. 3.

19. *Приймак І. В.* Книжковий фонд та читач Житомирської публічної бібліотеки // Рукописна та книжкова спадщина України / І. В. Приймак. – К., 2014. – Вип. 18. – С. 267–277.

20. *Рудченко І. Я.* Десять лет Житомирской русской публичной библиотеки (1866–1876) / И. Я. Рудченко. – Житомир : Губернская типография, 1876. – 55 с.

Стаття надійшла до редакції 15. 06. 2016 р.

UDC 027.5(477.42):050(093.3)

Serhii Mishchuk,

Doctor in Historical Sciences, Professor, Leading Researcher, Vernadsky National Library of Ukraine

Iryna Pryimak,

postgraduate student, Vernadsky National Library of Ukraine

THE ZHYTOMYR PUBLIC LIBRARY: FOUNDATION AND HISTORY OF BECOMING (BASED ON «VOLYNSKIE HUBERNSKIE VEDOMOSTI» NEWSPAPER)

The article describes the activities of the Zhytomyr public library since the mid of 60th and until the end of the nineteenth century. Based on the materials of the official publication of Volyn province – «Volynskie hubernskie vedomosti». Special attention is paid on the logistics of the library and its contents. An attempt was made to trace the dynamics of the receipt of funds to the library and the costs of its maintenance.

К е у о р д с: the Zhytomyr Public Library, «Volynskie hubernskie vedomosti», the logistics of the library, the replenishment of the library funds.

УДК 027.5(477.42):050(093.3)

Сергей Мищук,

д-р ист. наук, ведущий научный сотрудник НБУВ

Ирина Приймак,

аспирантка НБУВ

ЖИТОМИРСКАЯ ПУБЛИЧНАЯ БИБЛИОТЕКА: ОСНОВАНИЕ И ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ (ПО МАТЕРИАЛАМ ЖУРНАЛА «ВОЛЫНСКИЕ ГУБЕРНСКИЕ ВЕДОМОСТИ»)

В статье раскрывается деятельность Житомирской публичной библиотеки с середины 60-х гг. и до конца XIX в. на основе материалов официального издания – «Волынских губернских ведомостей». Акцентировано внимание на материально-техническом обеспечении библиотеки и её содержании. Прослеживается динамика поступлений средств в библиотеку и издержек на формирование её фондов.

К л ю ч е в ы е с л о в а: Житомирская публичная библиотека, «Волынские губернские ведомости», материально-техническое обеспечение библиотеки, пополнение библиотечных фондов.

Вікторія Ковпак,

канд. наук із соціальних комунікацій,

доцент Інституту журналістики і масової комунікації Класичного приватного університету (Запоріжжя)

Бібліотечний ресурс як інформаційно-акумуляційний сегмент медійного дискурсу української еміграції

У статті аналізуються бібліотечні фонди україніки у США і Канаді за репортажами-спогадами Я. Рудницького з позиції етнокультурної компетенції української спільноти за кордоном у контексті смислоформування ідеї нації.

К л ю ч о в і с л о в а: бібліотеки США і Канади, бібліотечний ресурс української діаспори, етнічна компетенція, когнітивно-комунікаційна парадигма, смислоформування ідеї нації, Я. Рудницький.

Книгорозповсюдження як культурну стратегію, що передбачала не лише утилітарну місію, а й налагодження своєрідного інтегруючого процесу, глибоко усвідомлювали Б. Грінченко, М. Грушевський, М. Драгоманов, П. Куліш. Від часу створення першої публічної бібліотеки в Україні, за ініціативою Б. Грінченка, комплектація бібліотечних фондів належала до кола громадських інтересів, коли ентузіастична діяльність перших бібліографів була «прикметна україноцентричною поліфункціональністю» [1, с. 173]. Наприклад, професор Зенон Кузеля, як зауважує Т. Дзюба, не лише каталогізував книги, пресу, а й збирав цінні відомості про архіви, музеї, бібліотечні та наукові установи, писав популярні рекомендаційні статті щодо організації та функціонування читалень та бібліотек [1, с. 174].

Окреслені дослідницею функції – меморіальна, функція накопичення, збереження та поширення духовного контенту, відтворення національної ідентичності – у медійному дискурсі виконує саме бібліотечний ресурс, оскільки смислоформувальні чинники ідеї нації – картина світу (соціальна міфологія), ідеологія, державне управління перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємообумовленості з таким чинником, як засоби масової комунікації, серед яких система бібліотек є найбільш дієвим механізмом конструювання національної ідентичності, по суті, виступає акумуляційним центром національного наративу.

Про значущість осмислення діяльності бібліотек «як елементу інформаційного ринку й інтелектуальної економіки на підґрунті виробництва конкурентоспроможних продуктів і послуг інформаційного й когнітивного характеру та підході до

бібліотеки як культурної й освітньої установи, яка виконує функції ресурсної бази гуманізації суспільного життя» йдеться в роботах І. Баренбаума, І. Давидової, В. Ільганаєвої, А. Соколова, Дж. Шири та ін. [2, с. 60].

В. Ільганаєва, зокрема, наголошує, що в інформаційному суспільстві бібліотечна діяльність як соціальний інститут інтегрується в комунікаційну сферу сучасного суспільства, виконуючи функцію джерела і носія інформаційної культури – фундаменту майбутнього суспільства знань [3].

Л. Костенко виокремлює комунікаційний характер діяльності бібліотек, що посилюється в інформаційному суспільстві (суспільстві знань), акцентує увагу на основоположній ідеологемі та системі поглядів щодо їх місії, функцій та структури, які автор пов'язує з науково-інформаційним забезпеченням сталого розвитку суспільства [4].

У контексті когнітивно-комунікаційної парадигми І. Давидова називає категорію комунікаційної компетентності як «необхідний теоретичний конструкт, який може презентувати ту складну і багатозначну соціально-інформаційну реальність, якою є спілкування бібліотечно-інформаційного фахівця з усіма суб'єктами інформаційно-комунікаційної взаємодії... основу на знаннях і чуттєвому досвіді здатність суб'єкта інформаційно-комунікаційної взаємодії орієнтуватися в ситуаціях професійного спілкування, розуміти мотиви, інтенції, стратегії поведінки, фрустрації як свої власні, так і партнерів спілкування, а також опанування технологіями» [2, с. 67–68].

Ми в нашій розвідці в контексті аналізу бібліотечної діяльності у межах інформаційно-комунікаційного простору української діаспори на-

голошуємо на значущості такої категорії, як етнокультурна компетентність, в основі якої лежить взаємопроникність культурно-мовних кодів: мовного, паравербального та культурного, котрі організують ефективну роботу комунікативних каналів [5, с. 275].

Стереотипи, символи, міфи, архетипи як одиниці організації етнокультурної компетенції, складники картин світу етносу, нації у межах єдиного метатексту, одним із каналів організації якого є бібліотечний ресурс, особливо в умовах післявоєнної еміграції, забезпечували ефективність інформаційно-комунікаційної діяльності еміграційної громади в контексті етнокультурної компетенції, сприяли цілісності комунікативно-когнітивного процесу смислетворення.

Мета статті – проаналізувати бібліотечний ресурс української еміграції в США, Канаді як чинник етнічної компетенції, комунікаційно-когнітивного процесу націоідентифікації.

Рефлексії про вагомість такого соціально-комунікаційного каналу, як бібліотека за кордоном для української спільноти, світу загалом ґрунтуються в основному на спогадах Я. Рудницького «З подорожі по Америці». Будучи у статусі голови гайдельберзької Комісії допомоги українському студентству (КоДУС) у 1947 р., відомий вчений-славіст, мовознавець, дискутуючи з американським референтом суспільної опіки в окупованій Німеччині про Україну і українську справу загалом, про історію, вікові «незалежницькі» змагання, був вражений почутим: «Самостійна Україна! Гм... Це так, як би наша Норт Дакота хотіла стати якоюсь окремою незалежною державою...» [6, с. 8].

За його словами, результатом недостатньої поінформованості широкого світу щодо українського питання у ментальності пересічного мешканця американського континенту в післявоєнний період типовими були і такі порівняння: «Україна – Пенсильванія Росії», «Україна – Вісконсин Росії». Також можна було почути судження про українську мову як діалект російської, прочитати про те, що українці ніколи не мали своєї держави, що модерний український визвольний рух – це чужа інтрига тощо. Тож, одним із важливих засобів розвіювання «мрякобісся на зразок «Україна = Норт Дакота» – це нарощування процесу підготовки і видання наукових праць про Україну, поширення цих праць у міських публічних, університетських, спеціальних та інших бібліотеках і «книгозборах» на американському континенті. І такі акції мають організувати і реалізувати не тільки науково-

громадські установи, а й приватні особи. Вагомим аргументом щодо цього є той факт, що бібліотечний огляд американської й канадської україніки став значущим внеском у формування англійського видання «Енциклопедії українознавства».

У реконструкції (формуванні) бібліотечного ресурсу української еміграції в США і Канаді після 1945 р. велику роль відіграли приватні ініціативи українських культурних діячів, зусилля публічних та університетських книгозбірень. Так, у Міннеаполісі «земляків могли шукати за духовим «хлібом насущним»» [6, с. 12], тут активно діяли приватні бібліотеки О. Грановського і М. Гайдака, бібліотека-книгарня в крамниці українського народного мистецтва, університетська бібліотека й міська Публічна бібліотека.

Аналіз Я. Рудницьким фондів тамтешньої університетської бібліотеки дає можливість зробити висновок, що у післявоєнний період тут можна було віднайти і наукові праці, і белетристику, і твори про Україну українською та іноземними мовами, зокрема, англійською, французькою, німецькою, італійською тощо. Наприклад, французьке видання Левассера де Бопляна; німецьке (1906 р.) й англійське (1941 р.) видання історії М. Грушевського; шведська монографія про Івана Мазепу А. Єнзена (Люнд, 1909 р.); італійські студії Є. Онацького про історію і культуру України (Рим, 1939 р.). За словами Я. Рудницького, українська література була затінена американськими публікаціями, хоча основні твори Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки в оригіналах і перекладах були присутні у фондах.

За даними Я. Рудницького, неналежним чином репрезентували американські бібліотеки українську науку – мовознавство, фольклор, мистецтво. Хоча на їх полицях подибуються й еміграційні видання Української вільної академії наук (УВАН) і Наукового товариства ім. Т. Шевченка (НТШ), книги з природничої тематики Київської малої академії наук, Берлінського наукового інституту тощо. «Крім україніки, приміщеної в головній бібліотеці, є поважна кількість книжок про Україну чи зв'язних із Україною, що містяться в департаментальних бібліотеках, напр. в історичному, правничому й ін. інститутах» [6, с. 13].

Два потужні відділи україніки мала згадувана вище Публічна бібліотека Міннеаполіса: 1) відділ праць про Україну в чужих мовах (близько 50 назв); 2) відділ українських книг (близько півтисячі томів). У фондах цих підрозділів переважали еміграційна белетристика й передруки. На ук-

раїнських книгах часто можна було побачити ім'я посередника – М. Палія, який пильно стежив за новими українськими публікаціями: постачав їх бібліотекам чи вказував, де їх можна здобути. «Якби в усіх більших містах Америки були панове Палії, – писав Я. Рудницький, – ми б мали гарні збірки українки, й з другого боку наші видавці не нарікали б, що книжка «не йде»» [6, с. 14]. Проте відомого вченого вражала відсутність «україніки міннеаполісіяни» – О. Грановського («Іскри віри»), О. Лятуринської («Княжа емаль»), «Граматики української мови», виданої University of Minnesota Press.

Найбільша атракція славістики була зосереджена у Мадісоні – столиці штату Вісконсин. Вісконсинський університет – найближчий до Вінніпега університетський центр славістики, де працювали відомі слов'янознавці, які опікувалися українським напрямом, Завацький, Фолєєвський, Ф. Кассиді з Англійського департаменту та Е. Гавгена з Департаменту скандинавських мов (останній у 1955 р. подав повну бібліографію українсько-канадського й слов'янського мовознавства у контексті міжмовних взаємин у Новому Світі) [6, с. 21]. Славістична колекція в університетській бібліотеці має багато «руссіки й полоніки», проте смислоформувальні цінності несе загальнославістичний відділ зі значущими українознавчими публікаціями, наприклад, «Акти Юго-Западной России», французький переклад тритомника А. Васильчика про «Семейство Розумовських», оригінал М. Костомарова «Слов'янська мітологія» (Київ, 1847 р.). Рідкісний другий том роману С. Вінченза «На високій полонині», написаний у Швейцарії, виданий у Варшаві 1936 р., що став першою книжкою багатотомного полотна про Гуцульщину. У ньому зібрано величезний етнографічний матеріал про побут, звичаї, духовну культуру гуцулів, аби «відкривати світові барви та історію Гуцульської Верховини». У 50-ті роки цей твір вийшов у Нью-Йорку англійською мовою. Популяризаторську функцію виконують й американські видання про Україну, публікації американських відділів УВАН та НТШ, націотворчі публіцистичні медіатексти з відділу періодики «Український кварталник», «Український бюлетень», «Аннали УВАН» тощо. З метою поповнення канадсько-української літератури та збереження історичної пам'яті Я. Рудницький передав бібліотеці університету видання УВАН у Канаді та «Пропам'ятну книгу Українського народного дому» [6, с. 22].

Відомим осередком українки в центральних штатах Америки є місто Чикаго. Архівні матеріали, книги акумульовані у тамтешньому Українському музеї та Бібліотеці, а також в «неукраїнських» центрах – Публічній бібліотеці, Книгозбірні Чиказького університету, у «Newberry Library». У контексті типологізації єдиного українського інформаційного простору варто згадати видання Публічною бібліотекою Чикаго списків нових книжок українською мовою (з 1918 р. – публікації «Каталога русской и украинской литературы Публичной библиотеки города Чикаго» до 1940 р.). Єдиний часопис українською мовою, який постійно перебував на полицях згаданої бібліотеки, – це вінніпезький «Український голос». Найбільшим центром українських студій у місті є Університетська бібліотека ім. Гарпера, де на особливу увагу заслуговують видання київської Академії наук, Національного музею у Львові, наукові видання Києва, Львова, Варшави, Берліна, Парижа, американських та канадських українців, наприклад «Україніше Рундшав» з Відня (поч. 1906 р.).

Бібліофільською несподіванкою для українського відвідувача «Newberry Library», яка має велике історико-культурне значення і пройшла довгий шлях зі Львова чи Перемишля через Париж до Чикаго, є збірка давніх українських граматик ХІХ ст. з так званої Колекції Бонапарте (французького князя Людовика Л. Бонапарте, потомка Наполеона), де на кожній з п'яти книг (на граматиках Й. Левицького, Й. Лозинського, К. Піхлера, М. Осадци, М. Лучкая) наліплений його екслібрис із короною й написом «Ex Bibliotheca Ludovici Luciani Bonaparte». Цікаво, що французький князь як великий аматор-лінгвіст вирізняв граматики української мови з-поміж інших слов'янських мов, зокрема і російської. До речі, разом з іншими граматиками ця збірка як унікальна систематично зібрана колекція утворює мапу граматик європейських мов [6, с. 25].

«Зворот до минулого, зацікавлення «тим, що було й минуло» і якийсь спонтанний гін зберігати його для майбутнього, – писав Я. Рудницький, – характеризує нашу еміграцію під теперішню пору... після епохи таборової «великої політики» і після дальшої епохи т. зв. «великої літератури» наступила епоха «звороту до минулого». Вона виявляється, наприклад, у передрукуванні минулих здобутків української науки й літератури (Грушевський, Шевченко, Франко, Леся Українка, Гоголь), а з другого боку, ще виразніше в заснуванні

музеїв, архівів, бібліотек тощо» [6, с. 26]. Бібліотечний ресурс постійно поповнював колекції Українського Архіву-Музею в Чикаго: істотне поповнення відбулося в 1956 р. після розсилки листів-прохань до понад 100 редакцій та видавництв. Їх продукція і дотепер надходить до Музею. У музейній бібліотеці нині зберігається понад 2 тис. книжок, включаючи частину бібліотеки й архіву проф. З. Кузелі та архівний матеріал спортивного товариства «Леви».

У Детройті, як повідомляє Я. Рудницький, спеціалізованої української загальнодоступної бібліотеки не було створено. Українські книжки тут зберігаються на полицях бібліотечок громадських організацій, університетських бібліотек, приватних книгозбірень свідомих громадян. Серед імен українських емігрантів, які розуміли значущість книги як репрезентанта етнічної групи за кордоном, смислоформувального чинника етнічної компетенції, варто згадати Є. Перейму, випускника бібліотечного факультету Колумбійського університету (Нью-Йорк), який наголошував: «Розбудова наших відділів у публічних бібліотеках залежить виключно від зацікавлення й постави громадянства до української книжки» [6, с. 32]. У створенні найбільшої в Детройті збірки україніки – вагомими заслуги А. Бавманіса і Р. Малона. У відділі чужомовної літератури (тобто неангломовних книг) Публічної бібліотеки 13 полиць займають еміграційні видання (близько тисячі титулів). Я. Рудницький вказував на деякі недоліки в роботі тамтешньої публічної бібліотеки, а саме, на недотримання транслітерації, прийнятої Бібліотекою Конгресу США, на випадки неопанованої реакції детройтської читацької публіки на сторінках книжок (наприклад, у книзі Н. Державина «Славяне в древности» (Москва, 1945) на с. 13 міститься дописка при прізвищі проф. М. Грушевського «перший бандит прото-комуніст» [6, с. 31]). Водночас вчений відзначає, що керівництво бібліотеки дбає про систематичне інформування українських читачів через бюлетень «Ukrainian Titles recently added to the Foreign Language Collection», а також про постійне упорядкування колекції української белетристики.

Провідним центром бібліотечної справи у США була і залишається Конгресова бібліотека у Вашингтоні. У повоєнні роки вона вже мала потужні інтерактивні механізми: міжбібліотечну позичкову сітку, фотостудії, які виготовляли фотографії на замовлення, робили фотостати, факсиміле, мікрофільми з потрібних матеріалів. Серед усіх

бібліотек американського континенту ця установа мала найбагатший фонд україніки. За чисельністю він був на другому місці після «руссіки» – так званої «Юдинської колекції», купленої у 1907 р. (станом на 1956 р., слов'янських книг, брошур, журналів там нараховувалося понад 300 тисяч). Унікальні стародавні публікації становлять потужний культурно-історичний пласт: «Українець» (1859 р.), «Основа» (1860 р.), комплект з 94 томів журналу «Киевская старина» включно з журналом-спадкоємцем «Україною» за редакцією М. Грушевського; «Історія Малоросії» М. Маркевича; серійні та поодинокі публікації ВУАН, видання НТШ, українських наукових інституцій у Варшаві, Празі, Берліні. Загалом це унікальні дослідження з фольклору, мовознавства, літератури.

Із інформаційно-комунікаційних каналів Конгресової бібліотеки варто виокремити каталоги: кириличний зведений (унійний) каталог книг Слов'янського відділу (інформація про видання у найбільших книгозбірнях Америки й Канади, завдяки якій, наприклад, було з'ясовано, що деякі числа «Киевской старины» зберігаються і в Гувєровій бібліотеці, і в Каліфорнійській бібліотеці, і в Нью-Йоркській Публічній); загальний зведений каталог National Union Catalog, котрий уможливило евіденцію й локалізацію українських книжок на теренах США. Варто зазначити й те, що Бібліотека Конгресу у 1955 р. спонсорувала виготовлення в Сарселі картотеки бібліотеки Європейського наукового товариства ім. Т. Шевченка, а також придбала картотеку бібліотеки університету Гельсінкі.

Репрезентативною платформою виступали «вистави» бібліотечного ресурсу української еміграції з пояснювальними записками. Таку новацію емігрантська наукова еліта окреслила як «нову еру» в розвитку україніки, що потребувала більшої взаємодії з вченими-дослідниками з материкової України. Так, у 1956 р. Конгресова бібліотека виставила книгодрук за трьома напрямками: 1) церковна література (на особливу увагу заслуговували «Требник» 1646 р. та інші стародруки XVII–XVIII ст. з Києва та Почаєва); 2) світські книжки; 3) серійні й періодичні видання. Цікаво, що українські колекції сягають початками Смітсонівських депозитів, які старші від т. зв. Юдинської колекції.

Я. Рудницький відзначав, що в українській діаспорі ще багато «Богданів» (мовно-політичних теоретиків та практиків), але мало «Смітсонів» (меценатів із національної еліти), хоча в умовах

еміграції вкрай необхідні об'єднувальні чинники загальноукраїнського характеру, особливо на тлі культурно-наукових цінностей [6, с. 56]).

У серпні – вересні 1956 р. гучно заявила про себе Публічна бібліотека Нью-Йоркського університету (друга найбільша і найбагатша на слов'янознавство після Конгресової бібліотеки). Йдеться, насамперед, про Франківську «виставу», що мала селективний характер: твори письменника були розміщені в експозиції для ілюстрації головних виявів творчості І. Франка й розкриття найважливіших аспектів його науково-творчого шляху. Підвищеним попитом у відвідувачів користувалися пояснювальні записки, мапа околиць, де жив І. Франко, фотостат метрики, першої сторінки Франкового соціалістичного катехізісу, рукопису народної пісні 1874 р., фотокопії світлин 1875 р., книжкові видання, переклади франкіани. Варто згадати і про «виставу» 1956 р. з нагоди 160-річчя від дня народження І. Франка. «Ця вистава відзначає століття народин Івана Франка – найвизначнішої української літературної особистості наприкінці 19-го й на початку 20-го сторіччя. Поет, повістяр, літературний критик, учений і політична фігура, він був вогнищем духового й культурного відродження свого народу» [цит. за: 6, с. 68]).

Значним досягненням університетської бібліотеки, зокрема фахівців з українських студій, стало індексування («аналіза») серійної і періодичної літератури в каталозі. Йдеться про опрацювання не тільки великих (грунтовних) видань, а й важливих статей таких журналів, як «Записки НТШ», «Киевская старина», котрі були включені до карткового каталогу і в категорії авторів, і в категорії тематичних відділів, наприклад «Україна», «Фольклор».

Публічна бібліотека Нью-Йоркського університету – це приватна фундація Астора, Ленкса і Тілдена. І це ще «один доказ людської туги за вічним, невдоволення самими матеріальними вартостями й уміння перемінити й поставити їх на службу духові [6, с. 78]. Ця книгозбірня цікава для кожного з нас не тільки наявними в ній скарбами з україніки, але й самою своєю історією. Як відомо, саме тут проходив 5-й Всеканадський конгрес українців, який у 1956 р. схвалив резолюцію з культурно-освітньої діяльності. Цей документ містить один надзвичайно важливий припис: «Зреалізувати ідею Української Центральної Бібліотеки – Музею ім. І. Франка в Канаді». Як писав Я. Рудницький, «для майбутніх фундаторів цієї бібліотеки

фундація Астор – Ленокс – Тілден – найкращий і найбільш інструктивний приклад».

Говорячи про Нью-Йорк, не можна не згадати створення у 1955 р. за ініціативою д-ра М. Сидора-Чарториського, власника книгарні «Говерля», «журналу бібліографії, критики і рецензій» – «Біблос». Він був вкрай потрібний для рекордування українського видавничого руху на еміграції». Його покликання – у контексті українсько-американської документації реалізувати платформу культурного процесу української спільноти в діаспорі у формі друкованого слова.

Систематичну працю над формуванням ресурсів українських друків на еміграції у цей час здійснювала Канада. УВАН у Вінніпезі, налагодила видання щорічних списків нових українських видань у Канаді «Україніка Канадіяна». Цей проект фінансово підтримувався Комітетом українців Канади. А у 1954 р. вийшла ґрунтовна розвідка «Українські бібліотеки в Канаді» (Літопис УВАН, ч. 12, Вінніпег, 1954 р.).

Я. Рудницький вирізняв в українсько-американському післявоєнному інформаційному просторі три основні категорії книгозбірень: 1) церковні бібліотеки (Бібліотека Колегії Св. Василя Великого; Бібліотека Української католицької академії в Стемфорді; Книгозбірня Української католицької семінарії ім. Св. Йосафата у Вашингтоні; Бібліотека Осередку пов'язаного УАПЦ у Савт Бавндбрук, вона єдина надає систематичні відомості про свої колекції в пресі та ін.); 2) світські книгозбірні (Бібліотека УВАН з унікальною колекцією таборових видань з Європи; Книгозбірня редакції «Свободи» у Джерсі-Сіті; колекція Українського технічного інституту в Нью-Йорку; «Союзівка»); 3) приватні колекції (колекції професорів О. Грановського і М. Гайдака у Ст. Павлі; полковника А. Кедровського у Метучені; Ю. Шереха, В. Чапленка, О. Сурмача, М. Сидора-Чарториського та інших у Нью-Йорку; Ю. Старосольського, П. Ковальова, О. Одарченка, О. Повстенка та інших у Вашингтоні; Б. Романенчука у Філадельфії (1954 р.) та найбільша унікальна бібліотека д-ра О. Сушка в Чикаго).

Висновки. Отже, бібліотечний ресурс був потужним інформаційно-комунікаційним каналом в інформаційному просторі української післявоєнної діаспори. Розглядаючи його в когнітивно-комунікаційній парадигмі, стає зрозуміло: він виконував не тільки каталогізуючу, меморіальну функції, а й виступав дієвим чинником етнічної компетенції, що транслює націотворчі смисли в контексті формування ідеї нації.

Список використаних джерел

1. *Дзюба Т.* Спрага народу і спрага Вітчизни. Публіцистика другої половини XIX – першої третини XX ст. : модель національної ідентичності : монографія / Т. Дзюба. – Чернівці : Видавець Лозовий В. М., 2012. – 368 с.

2. *Давидова І.* Когнітивно-комунікаційна парадигма в бібліотекознавстві / І. Давидова // Вісник ХДАК. – Спецвипуск № 40. – 2013. – С. 60–69.

3. *Льганаєва В.* Місія бібліотеки в комунікаційному просторі сучасності / В. Льганаєва // Бібліотека ВУЗа на новому етапі розвитку соціальних комунікацій : матеріали междунар. науч.-практ. конф., Днепропет-

ровск, 22–23 апр. 2010 г. – Д. : Изд-во Днепропетр. нац. ун-та железнодорож. трансп. им. акад. В. Лазаряна, 2010. – С. 10–14.

4. *Костенко Л.* Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель / Л. Костенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 1. – С. 23–28.

5. *Селіванова О.* Основи теорії мовної комунікації / О. Селіванова. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2011. – 350 с.

6. *Рудницький Я.* З подорожі по Америці / Я. Рудницький. – Вінніпег; Вашингтон : Клуб приятелів української книжки. – Книжка 29. – Видавець Іван Тиктор, 1956. – 128 с.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2016 р.

UDC 070.000.32 (= 161.2) «1945/1990» (043.5)

Viktoriia Kovpak,

Ph.D, Associate Professor, Institute of Journalism and Mass Communication Classic Private University (Zaporizhzhia)

LIBRARY RESOURCES AS THE INFORMATION AND MEDIA DISCOURSE ACCUMULATIVE SEGMENT OF UKRAINIAN EMIGRATION

In the article the library fund Ukrainica in the US, reports are memories Ya. Rudnytskyi position of ethnocultural factor competence among Ukrainian communities abroad in the context of the meanings of the idea of the nation. In a single metatext one of the channels of the organization is a library resource, especially in the post-war emigration provides communication efficiency of information and communication activities of immigration community that promotes the integrity of the communicative and cognitive process of identification of the nation.

К е у в о р д s: library resources, ethnicity competence, cognitive-communication paradigm, Ukrainian diaspora, the meanings of the idea of the nation, Ya. Rudnytskyi.

УДК 070.000.32 (= 161.2) «1945/1990» (043.5)

Викторія Ковпак,

канд. наук по социальным коммуникациям, доцент Института журналистики и массовой коммуникации Классического частного университета (Запорожье)

БИБЛИОТЕЧНЫЙ РЕСУРС КАК ИНФОРМАЦИОННО-АККУМУЛЯЦИОННЫЙ СЕГМЕНТ МЕДИЙНОГО ДИСКУРСА УКРАИНСКОЙ ЭМИГРАЦИИ

В статье проанализированы библиотечные фонды украиники в США и Канаде по репортажам-воспоминаниям Я. Рудницкого с позиции этнокультурной компетенции среди украинского общества за рубежом в контексте смыслоформирования идеи нации.

К л ю ч е в ы е с л о в а: библиотеки США и Канады, библиотечный ресурс украинской диаспоры, этническая компетенция, когнитивно-коммуникационная парадигма, смыслоформирование идеи нации, Я. Рудницкий.

УДК 012:821.161.2Шев

Ольга Кізян,

зав. відділу Вінницької ОУНБ імені К. А. Тімірязєва

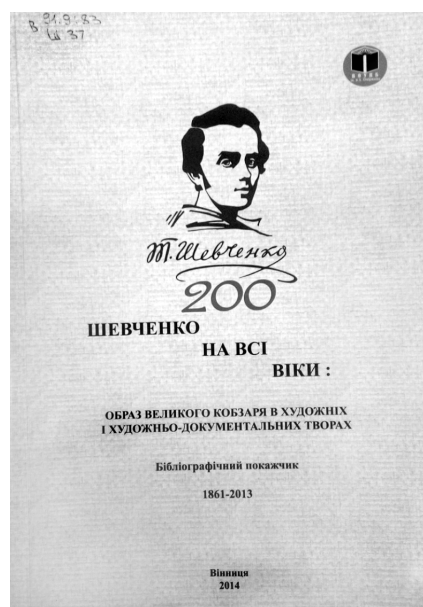
Бібліографічний покажчик з художньої шевченкіани

Рец. на книгу: **Шевченко на всі віки: образ Великого Кобзаря в художніх і художньо-документальних творах** : бібліогр. покажч. 1861–2013 рр. / уклад. і вступ. ст. О. М. Куцевол ; відп. за вип. Н. І. Морозова ; Вінниц. ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва. – Вінниця : Балюк І. П., 2014. – 348 с.

Бібліографічний покажчик «Шевченко на всі віки: образ Великого Кобзаря в художніх і художньо-документальних творах», підготовлений за участі доктора педагогічних наук, професора Вінницького педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського О. М. Куцевол та фахівців-бібліографів Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва, продовжує бібліографічну шевченкіану, що особливо активізувалася з відзначенням 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка. Мета видання – презентувати художню рецепцію особистості та життєтворчості Т. Г. Шевченка у творах вітчизняних і зарубіжних письменників, дослідити традиції, новаторські пошуки і здобутки літературної шевченкіани від першого відгуку на збірку «Кобзар» А. Афанасьєва-Чужбинського і до 2013 р.

Матеріал, систематизований у посібнику, сприятиме подальшим науковим дослідженням художньої шевченкіани, дасть змогу проаналізувати генезу образу Кобзаря, визначити особливості трансформації історичної правди в художню, з'ясувати повноту і цілісність літературного відображення, специфіки, засобів образності, характеристики основних тенденцій в художній інтерпретації життя і творчості Т. Г. Шевченка у вітчизняній та світовій літературі. Слід зауважити, що на сьогодні не укладено жодного окремого бібліографічного посібника, який би відображав художні та художньо-документальні твори про Т. Г. Шевченка, хоча у багатьох бібліографічних виданнях, присвячених його життю і творчості, в окремих розділах подавалася інформація про відображення постаті Кобзаря в художній літературі.

До видання, що рецензується, включено відомості про художні твори різних жанрів та літературу non fiction – спогади, листи, щоденники, збірники документальних матеріалів. Зібрані до-

кументи систематизовано у двох розділах: «Образ Тараса Шевченка у творах письменників України» та «Образ Тараса Шевченка у творах світового письменства». Що важливо, кожен з них поділяється на підрозділи відповідно до родової специфіки творів: ліричні й ліро-епічні, епічні, драматичні, мемуарні й документальні матеріали, епістолярні джерела, народна творчість. У межах підрозділів матеріал згрупований за алфавітом авторів і назв творів.

Бібліографічний покажчик вміщує інформацію про видання, в яких пошановується творчість Т. Г. Шевченка українською діаспорою та письменниками багатьох регіонів України, у т. ч. Вінниччини, наводяться відомості про видання зразків аматорських творів обдарованої української молоді про Кобзаря.

До посібника включено книги окремих авторів, антології кращих творів літературної шевченкіани

різних жанрів, публікації з періодичних видань, поетичних збірок та мережі Інтернет. Джерельною базою дослідження для упорядника слугували бібліографічні та науково-довідкові видання з питань шевченкознавства, літописи книг, журнальних і газетних статей, каталоги національних бібліотек, електронні ресурси. Чимало документів опрацьовано *de visu*. Важливим компонентом видання є допоміжний апарат, який складається з іменного покажчика.

У розгорнутому вступі «Іде він східцями століть» укладач акцентує увагу на можливостях використання включених до посібника матеріалів для розширення літературознавчих досліджень художнього відображення постаті Т. Г. Шевченка в поезії, прозі, ліро-епосі, драматургії, а також у контексті творчості окремих українських письменників різних періодів. Варто зауважити, що на сьогодні видано лише кілька монографічних праць, присвячених питанням художньої інтерпретації постаті Т. Шевченка як конкретного історичного образу в українській літературі.

Змістовний інформаційний продукт буде корисним і при дослідженні компаративного аналізу творів митців різних часів про особистість Т. Шев-

ченка для з'ясування проблеми формування образу поета упродовж багатьох років.

Матеріали посібника сприятимуть вивченню такого перспективного напрямку художньої шевченкіани, як дослідження крайової шевченкіани, збирання літературних і фольклорних творів на шевченківську тематику не лише науковцями, а й учнівською, студентською молоддю, порівняння документальної основи подій Шевченкового життя та їхньої інтерпретації у творах літературної шевченкіани, визначення міри документальної правди, художнього вимислу та домислу в письменницьких творах, літературі *non fiction*.

Бібліографічні відомості посібника можуть бути використані при визначенні тематики курсових, дипломних і магістерських робіт для студентів та науково-дослідницьких завдань для учнів профільної школи, пов'язаних з висвітленням постаті Великого Кобзаря в літературі.

Посібник стане у нагоді науковцям, освітянам, працівникам бібліотек, котрі долучаються до організації позакласної роботи зі шкільною та студентською молоддю, спрямованої на популяризацію літературної шевченкіани, яка постійно збагачується новими джерелами.

Щорічний семінар Європейської групи RDA

23–25 травня 2016 р. у Національній бібліотеці Латвії (м. Рига) відбувся черговий щорічний семінар Європейської групи RDA (European RDA Interest Group, скорочено EURIG). Як відомо, RDA – аббревіатура від «Resource Description and Access» – назви нового міжнародного стандарту каталогізації «Опис та доступ до ресурсу». Багато національних та наукових бібліотек світу вже здійснюють каталогізацію бібліотечно-інформаційних ресурсів за новим стандартом або активно працюють над його впровадженням*.

Європейська група RDA була створена з метою професійного спілкування фахівців, що працюють за новим стандартом чи вивчають його. Учасники Групи узгоджують питання розвитку RDA відповідно до потреб європейських читачів, мають змогу централізовано контактувати й вирішувати питання з Керівним комітетом RDA і, що дуже важливо, обмінюються досвідом перекладу стандарту на європейські мови та досвідом його впровадження. Членом Групи може стати будь-яка національна бібліотека Європи, бібліографічний центр чи інша установа, що відповідає за використання та впровадження правил каталогізації у своїй країні.

Ідея створення Європейської групи RDA вперше обговорювалася на конференції Американської бібліотечної асоціації (АБА) в Чикаго (9–15 липня 2009 р.). Подальша дискусія була продовжена на 75-му Конгресі ІФЛА (23–27 серпня 2009 р., Мілан, Італія) та зимовій конференції АБА (15–19 січня 2010 р., Бостон, США). Як наслідок, 8 серпня 2010 р. у Копенгагені (Данія) відбувся установчий семінар «RDA в Європі: зробимо це дійсністю», а 8 грудня 2011 р. – інавгураційна зустріч EURIG у Франкфурті-на-Майні (Німеччина). Невдовзі, 27 січня 2012 р., у Парижі зібралася технічна нарада, а 15 серпня цього ж року у Гельсінкі (Фінляндія) працювала робоча група щодо майбутнього об'єднаного засідання.

З того часу відбуваються щорічні семінари EURIG: 21 вересня 2012 р. у Мадриді, Іспанія;

19–20 вересня 2013 р. у Стокгольмі, Швеція; 25 квітня 2014 р. у Відні, Австрія; 14 квітня 2015 р. у Берні, Швейцарія. Останній семінар, у якому вперше взяла участь і представниця Національної бібліотеки України, відбувся в Ризі, Латвія.

Національна бібліотека Латвії (НБЛ), єдина з бібліотек країн колишнього СРСР, яка входить до EURIG, не випадково була обрана місцем проведення зустрічі європейських бібліотекарів. Упродовж останніх років працівники цієї бібліотеки відвідували семінари EURIG; тут створено окремий відділ, який працює над перекладом та адаптацією RDA. Важливо також, що Національна бібліотека Латвії – єдина з бібліотек колишнього СРСР – надає свій Авторитетний файл імен до Віртуального міжнародного авторитетного файлу (VIAF), тобто є його складником. Щоквартально системний бібліотекар НБЛ передає нові дані до VIAF. Слід зауважити, що з 1 квітня 2016 р. цей файл створюється відповідно до вимог RDA. Зараз фахівці працюють над тим, щоб авторитетний файл назв установ та організацій також відповідав вимогам нового стандарту. Існує й авторитетний файл географічних назв. До того ж, у 2014 р. Національна бібліотека Латвії переїхала до нового сучасного приміщення, зведеного на березі Даугави, і має всі необхідні умови, у т. ч. й технічні, для проведення заходів найвищого рівня.

Вів семінар **Алан Данскін** (Alan Danskin) – керуючий стандартами метаданих фонду Британської бібліотеки. Йому допомагала директор Бібліографічного інституту Національної бібліотеки Латвії **Аніта Голдберга** (Anita Goldberga).

Голова Ради RDA **Симон Берні-Едвардс** (Simon Verney-Edwards) у доповіді «Стратегія та управління RDA» розкрив причини і контекст появи нового стандарту, обґрунтував необхідність переходу від AACR2 до стандарту, що відповідає вимогам нового інформаційного середовища і новим видам продуктів. Доповідач окреслив шлях, пройдений RDA за 2013–2016 рр., виокремив стратегічні пріоритети Ради RDA на 2015–2020 рр. Серед них: працювати у напрямі міжнародного визнання та прийняття RDA; розробити сталу бізнес-модель та релевантну керівну структуру процесу (робочі комітети мають бути не надто великими –

* Див.: *Стрішенець Н.* Міжнародний стандарт каталогізації «Опис та доступ до ресурсу» («Resource Description and Access»): особливості впровадження // *Бібл. вісн.* – 2016. – № 1. – С. 41–45.

не більше 10–12 людей можуть співпрацювати, особливо у даному контексті); окрім робочих груп час від часу запрошувати фахівців за контрактом для виконання обсягових робіт; відображати потреби різних спільнот відповідно до стратегічного плану (наприклад, неангломовних; небібліотечних, що належать до сектора культурної спадщини чи постачальників) та ін.

Фахівець представив діючу нині модель управління, за якою розвитком RDA керує Рада RDA (RDA Board). Їй підпорядковані: Керівний комітет RDA (RDA Steering Committee), шість регіональних представництв RDA у Африці, Європі, Азії, Океанії, Латинській Америці та Карибському басейні, Північній Америці; власники авторського права на RDA (Американська та Канадська бібліотечні асоціації, Британський інститут бібліотечно-інформаційних професіоналів), постійні робочі групи тощо.

Рада RDA співпрацює з представниками національних установ, які впровадили чи збираються впроваджувати новий стандарт найближчим часом. Доповідач запропонував визначення Національної бібліотеки, називаючи її національною бібліографічною агенцією, яка є «організаційним утворенням, заснованим у складі системи бібліотек країни, що відповідає за підготовку авторитетних та повних бібліографічних записів для кожного нового видання, що вийшло в країні, створюючи записи відповідно до чинних міжнародних бібліографічних стандартів і публікуючи їх якомога швидше». Визначення національної архівної установи він навів із сайту Міжнародної ради архівів: «Національні архівні установи, що керуються законодавством і відповідальні за розвиток національної архівної політики та програм» (International Council on Archives, www.ica.org).

Рада RDA має розвинуту онлайн інфраструктуру, яка дає змогу проводити дискусії, веб-конференції, голосування, мати зворотний зв'язок, механізм прийняття пропозицій, створювати е-репозитарій документів.

Окрім Британської бібліотеки, яка разом з Бібліотекою Конгресу була першою у впровадженні RDA (1 квітня 2013 р.), найбільших результатів досягнуто Німецькою національною бібліотекою. Тому саме її представник доповідав про них.

Рената Беренс-Нойман (Renate Behrens-Neumann) з Національної бібліотеки Німеччини (за участі **Крістіана Аліверті** (Christian Aliverti) – Національна бібліотека Швейцарії і **Верени Шаф-**

фнер (Verena Schaffner) – мережа австрійських бібліотек) представила доповідь «RDA в Німеччині, Австрії, Швейцарії: спільний проект трьох країн» («RDA in D–A–CH *: cooperative project in three countries»).

Як поінформувала доповідачка, німецькі бібліотекарі підійшли до питання впровадження нового міжнародного стандарту дуже системно й обдуманно. Відразу три німецькомовні країни готувалися зробити це одночасно. До спільного проекту долучилися не лише бібліотеки національного рівня, державні, але й спеціальні та публічні і навіть культурні інституції. Всі 16 учасників проекту з впровадження RDA перейшли на новий стандарт з січня 2016 р., а Національна бібліотека Німеччини зробила це ще 1 жовтня 2015 р. Від цієї дати і до 6 квітня 2016 р. нею внесено, відповідно до вимог нового стандарту, 72 225 бібліографічних записів.

Бібліотеки німецькомовних країн, які не ввійшли до числа учасників проекту, також поступово починають працювати за RDA. Рената Беренс-Нойман зауважила, що Інтегрований німецький авторитетний файл створюється відповідно до вимог нового стандарту ще з середини 2014 р. За цей час додалося понад півмільйона записів (з них, на особу – 363 259, колективи – 53 964, конференції – 23 833, назви творів – 13 837, географічні назви – 9442 тощо). Якщо в Україні взагалі не створено національних авторитетних файлів (навіть на українських авторів), то перелічені вище авторитетні файли існують не лише окремо в кожній з названих країн, а й зроблено спільні інтегровані авторитетні файли для усього німецькомовного світу.

Організаційно на виконання проекту працюють експерти і робочі групи. Так, завданням робочої групи національних бібліотек трьох країн є підготовка положень, інструкцій, пояснень та прикладів. Таку структуру планують зберегти й надалі.

Доповідачка зазначила, що важливою ланкою роботи є підвищення кваліфікації та навчання бібліотекарів. Вже підготовлено шість навчальних модулів: від першого – Функціональні вимоги до бібліографічних записів (FRBR) – до шостого – спеціальні матеріали. Розроблялися ці модулі спільно усіма учасниками проекту і вони регуляр-

* D–A–CH – абревіатура на позначення німецькомовних країн: D – Німеччина (Deutschland), A – Австрія (лат. Austria) і CH – Швейцарія (лат. Confoederatio Helvetica).

но оновлюються. Зріс інтерес до навчання й інших бібліотек, які не входять до числа учасників. Для них Німецька національна бібліотека проводить навчання з січня 2016 р.

Незважаючи на високий рівень розвитку й, відповідно, фінансування бібліотек країн-учасниць, на доступ до електронного варіанта стандарту, який постійно оновлюється, та інших пов'язаних з каталогізацією матеріалів, розміщених на сайті «RDA Toolkit», діє консорціальна ліцензія, спільна для ФРН, Австрії і Швейцарії. Вона передбачає доступ до «RDA Toolkit» для всіх бібліотек і культурних установ трьох країн, а також для німецьких установ за кордоном, наприклад, Гете-інститутів у різних країнах світу. Укладає ліцензію і є лідером усього проекту впровадження RDA Національна бібліотека Німеччини. Нею створено навіть спеціальний ресурс «RDA-Info-Wiki» (<https://wiki.dnb.de/display/RDAINFO/RDA-Info>), який є платформою для інформування, спілкування учасників проекту та розміщення матеріалів стосовно RDA. Відзначалося, що у Німеччині навіть видавці стали використовувати RDA для опису своїх видань.

Інформацію про значні напрацювання німецьких фахівців доповнила доповідь **Ренати Беренс-Нойман і Крістіана Аліверті** «Співвіднесення та взаємні посилання між RDA та іншими стандартами. Авторитетні дані як сполучна ланка для культурної спадщини», яка стосувалася взаємодії RDA з іншими бібліотечно-інформаційними стандартами, а також авторитетних даних, вимоги до яких є складником нового стандарту. Доповідачі, посилаючись на голову Ради RDA С. Едвардса, який неодноразово відзначав, що стандарт має охоплювати ширший культурний сектор, відображати (відповідно до стратегічного плану) потреби різних спільнот, які працюють з культурною спадщиною, розглянули причини переходу німецьких бібліотек на RDA. Серед основних були виокремлені міжнародний характер стандарту та те, що попередні правила каталогізації, зокрема і англо-американські, спрямовувалися здебільшого на опис книг і призначалися лише для бібліотек.

Фахівці уточнили, що проект з упровадження RDA одночасно у трьох німецькомовних країнах розпочався у 2012 р., а вже наступного року були створені робочі групи, куди окрім бібліотекарів увійшли представники музеїв та архівів. Долучено було й Комітет з бібліотечних стандартів та його робочі групи зі спеціальних матеріалів (стародруків, графіки), а також предметних рубрик. Пер-

шими результатами їхньої роботи стали навчальні матеріали.

Особливу увагу у доповіді було приділено авторитетним даним, які слугують сполучною ланкою при описі об'єктів культурного сектору. Насамперед характеризувався добре відомий у фаховому середовищі німецький Інтегрований авторитетний файл (Gemeinsame Normdatei, GND), котрий є результатом співпраці трьох країн: ФРН, Австрії і німецькомовної частини Швейцарії. Gemeinsame Normdatei включає весь спектр авторитетних файлів: осіб, установ та організацій, конференцій та подій, географічних назв, предметних рубрик. Відзначалося, що з липня 2014 р. для створення авторитетних файлів використовується RDA, а для авторитетного файла предметних рубрик – «Regeln für den Schlagwortkatalog» (німецькі правила предметної каталогізації). Доповідачами наголошувалося на безперечній цінності авторитетних даних, на можливості їх використання в архівній справі. Підкреслювалося, що до GND як добре організованої структури можуть долучатися й інші інституції, адже правила для авторитетних даних добре прописані в RDA й доволі стабільні.

Від господарів семінару з ґрунтовною доповіддю «Впровадження RDA: приклад Латвії» виступила **Майра Крейслере (Maira Kreislere)**. Вона розкрила причини, які спонукали бібліотеку обрати новий стандарт каталогізації. Серед них: зростаюче надходження е-ресурсів до бібліотеки; поява нових, нерідко складних видів ресурсів і нового середовища, в якому відбувається обмін даними; наявність глобального ресурсу авторитетних даних; глобальний обмін даними. Серед першорядних причин було також названо бажання НБЛ стати частиною сучасного бібліотечно-інформаційного світу.

Раніше зведений каталог бібліотек Латвії створювався за Англо-американськими правилами каталогізації (AACR2), а Міжнародний стандартний бібліографічний опис (ISBD) використовувався для національної бібліографії. Але вже у 2005 р. вийшло латвійське видання «Функціональних вимог до бібліографічних записів» – концептуальної моделі ІФЛА з пошуку та доступу до онлайн-ових бібліотечних каталогів, з врахування завдань користувача, а 2011 р. Національна бібліотека Латвії стала членом EURIG. Наступного, 2012 р., для впровадження нового стандарту у НЛБ було створено групу експертів з шести осіб і забезпечено доступ до основного онлайн-ового ресурсу RDA – RDA Toolkit. Принципи RDA частково стали реалізовуватися у бібліографічних записах, особли-

во при описі е-ресурсів, у т. ч. книг, серіальних видань, нот, відео тощо.

Особлива увага у НБЛ приділяється авторитетним записам (АЗ). База авторитетних даних створюється бібліотекою з 2000 р. Про серйозні напрацювання у цій галузі переконливо свідчить те, що ще у 2013 р. авторитетний файл імен Бібліотеки був прийнятий до Віртуального міжнародного авторитетного файла (VIAF). З квітня 2016 р. усі нові авторитетні записи на особу формуються лише відповідно до вимог RDA, а з 2017 р. планується розпочати створення АЗ на установи та організації за RDA. У травні 2016 р. було визначено нові поля для географічних АЗ.

Згаданою вище групою експертів було перекладено і адаптовано словник термінів RDA. Розроблено стратегію впровадження нового стандарту на 2016–2018 рр. (другий етап), у якій передбачено найближчим часом створити керівництво з опису монографій відповідно до RDA і навчальну програму для співробітників Бібліотеки. З кінця 2016 р. планується розпочати навчання каталогізаторів, а у 2017-му – підготувати керівництво з опису серіальних та інших видів видань.

М. Крейслере окреслила також проблеми, що ускладнюють впровадження RDA в Латвії. Це, насамперед, відсутність необхідних фінансових і кадрових ресурсів для повного перекладу RDA. Схожа ситуація була з форматом MARC21 для бібліографічних даних, який так і не було перекладено латиською. Бракує також фахівців для авторитетної роботи. Нелегким завданням є переклад термінів RDA. Перекладені терміни повинні бути зрозумілими, тлумачитися однозначно, щоб не виникало потреби у розлогіх поясненнях. Певною проблемою є деякі відмінності між записами у зведеному каталозі бібліотек Латвії (MARC21 і AACR2) і базі даних національної бібліографії (MARC21 і частково ISBD). Необхідно також змінити філософію каталогізації. Вона повинна нарешті орієнтуватися не на бібліотекаря, а на користувача.

Член Керівного комітету з розвитку RDA, член каталогізаційної секції ІФЛА **Гордон Данзіре** (Gordon Dunsire) у доповіді «RDA та розроблена ІФЛА на основі Функціональних вимог до бібліографічних записів Бібліотечна довідкова модель» («IFLA FRBR-Library Reference Model and RDA») наголосив, що RDA є пакетом елементів даних, керівних принципів та інструкцій зі створення метаданих на ресурси бібліотечної і культурної спадщини, які формуються відповідно до міжнародних

моделей пов'язаних даних, орієнтованих на користувача. І якщо такий інтегрований онлайн-продукт, як RDA Toolkit, надає доступ до самого стандарту, основних принципів його використання та інструкцій, то Бібліотечна довідкова модель (Library Reference Model, LRM) – це концептуальна модель високого рівня, призначена стати основою, на якій розробляються правила каталогізації. Вона була розроблена у відповідь на необхідність уніфікації трьох окремо створених концептуальних моделей (FRBR – Функціональних вимог до бібліографічних записів, FRAD – Функціональних вимог до авторитетних записів, FRSAD – Функціональних вимог до авторитетних записів предметних рубрик) і об'єднання їх в єдину несуперечливу модель, яка охоплює всі аспекти бібліографічних даних. У 2010 р. в ІФЛА була створена група, яка активно працювала над створенням консолідованої моделі. LRM – FRBR розроблена в рамках системи моделювання «сутність – зв'язок».

Наші колеги з Польщі після входження до Євро-союзу досягли значних успіхів у розвитку бібліотечної справи і наближенні її до європейських стандартів.

На відміну від більшості європейських країн, представлених на семінарі національними бібліотеками, польський досвід вивчення нового стандарту висвітлив представник бібліотеки Варшавського університету **Лешек Сніжко** (Leszek Śnieżko) у доповіді «RDA та NUKAT» (підготовлена у співпраці з **Агнешкою Каспржик** (Agnieszka Kasprzyk)). Бібліотека є центром зведеного каталогу наукових та університетських бібліотек Польщі, який функціонує з 2002 р. Називається він NUKAT, об'єднує 144 польські бібліотеки і є джерелом бібліографічних і авторитетних даних про фонди наукових бібліотек Польщі. Л. Сніжко наголосив, що одним з найважливіших складників NUKAT є об'єднаний Авторитетний файл і його дзеркальні копії, які підтримуються кількома інтегрованими бібліотечними системами, що використовуються бібліотеками – членами NUKAT. Зведеним каталогом охоплена вся країна. Це, насамперед, всі наукові й університетські бібліотеки, серед яких і книгозбірні дослідних інститутів і музеїв, а також педагогічні, публічні, церковні.

Всього NUKAT містить понад 3,3 млн бібліографічних та більше 5 млн авторитетних записів. Здійснюється авторитетний контроль не лише прізвищ авторів, але й назв серій, уніфікованих назв, предметних рубрик тощо. Щоденно додаєть-

ся в середньому 1200 бібліографічних записів та 1 тис. авторитетних. Сигли бібліотек-членів вказують на місцезнаходження кожного видання. Каталог охоплює майже всі типи документів, окрім рукописів і архівних документів. Він представлений у міжнародному зведеному каталозі WorldCat і міжнародній базі авторитетних даних VIAF. Постійно здійснюється бібліографічний контроль нових бібліографічних записів, що додаються до бази даних.

Л. Сніжко зауважив, що Центр NUKAT почав стежити за розвитком RDA з 2010 р. Однак, повне впровадження нового стандарту є поза фінансовими і кадровими можливостями Центру. Тому польські бібліотекарі шукають рішення, які б дали змогу уникнути трудомістких затрат праці й часу для модифікації бази даних і водночас зробити ці дані дієвими, наблизити їх до вимог RDA. Зокрема, широке використання уніфікованих назв і встановлення зв'язків між сутностями дасть змогу наблизитися до впровадження RDA.

Доповідач повідомив, що у квітні 2015 р. відбулася презентація проекту «Дескриптори Національної бібліотеки». Головна його мета – модифікація правил предметної каталогізації. Водночас цей проект впливає і на описову каталогізацію, і на функціонування авторитетних файлів. Найближчим часом планується: переклад словника RDA; впровадження нових полів до авторитетних записів (є намір додати визначники VIAF та ISNI); скасування правила трьох, коли в процесі каталогізації при наявності більше трьох авторів можна було зазначити прізвище лише першого автора й робити додатковий опис на нього, а всіх інших подавати позначкою «та ін.».

Доповідь «RDA у Фінляндії» представила **Марія-Ліза Сеппала** (Marja-Liisa Seppälä) з Національної бібліотеки Фінляндії. Вона повідомила про завершення повного перекладу нового стандарту фінською мовою й виставлення його на початку 2016 р. на сайті RDA Toolkit. Роботи з перекладу тривали чотири роки, і ще вісім місяців знадобилося, щоб представити текст на RDA Toolkit. Тому, пояснила доповідачка, фінський переклад RDA ґрунтується на версії квітня 2015 р. Національне керівництво з RDA буде опубліковане у вересні 2016 р.

На початок 2016 р. новий стандарт впровадили близько 40 фінських бібліотек. Окрім Національної, всі університетські бібліотеки, кілька спеціальних і публічних. Загалом же існує вимога, що будь-яка бібліотека Фінляндії, яка бажає дава-

ти свої записи до національного зведеного каталогу Melinda, має працювати за RDA. Мета зведеного каталогу – охопити у найближчі кілька років більшість бібліотек країни. Важливо, відзначила доповідачка, що впровадження RDA не змінює ні каталогізаційного процесу, ні моделі даних (інтегрованою бібліотечною системою Melinda є Aleph / Voyager), ні користувацького інтерфейсу (форматом даних є MARC21).

Значна увага приділяється навчанню фінських бібліотекарів. Так, 2015 р. воно складалося з трьох модулів і трьох цілоденних сесій, а саме: загальна і засаднича інформація; атрибути і зв'язки; приклади у форматі MARC21. Відбувалися також слайд-презентації без практичних занять. У 2016 р. планується провести шестигодинний вебінар з різних аспектів RDA, наприклад, зміни в іменах та назвах, зв'язки, каталогізація нот, каталогізація аудіовізуальних ресурсів тощо. Ці вебінари записуються і їх можна переглядати пізніше. Національна бібліотека цього року також організовує шість «годин питань» (на веб). Участь беруть близько 200 учасників (зазвичай каталогізаторів); кожного разу розглядається орієнтовно 20 питань. Усі онлайніві навчальні сесії записуються й виставляються на навчальній веб-сторінці. Найчастіше запитують про вибір автора твору і створення авторитетної точки доступу до твору; каталогізацію нот та дисертацій; про елементи області вихідних даних.

М.-Л. Сеппала звернула увагу і на суто фінські проблеми роботи з новим стандартом. Так, вживання великої літери для кожного терміна (розд. А.2.6 і А.3.2) суперечить вживанню великих літер у фінській мові. Англо-американська законодавча система відрізняється від фінської (розд. 6.29.1.18-6.29.1.20), й тому інструкції RDA щодо законодавчих ресурсів не можна застосовувати у Фінляндії. Є проблеми й з описом нот, оскільки в країні існує тривала національна традиція, яку важко поламати. Деякі пропозиції фінських бібліотекарів будуть подані до робочої музичної групи RSC найближчим часом. Дві з них вже прийняті групою.

За впровадження RDA у країні відповідає Національна бібліотека Фінляндії. Вона забезпечує бібліотеки країни усім необхідним стосовно нового стандарту: розробляє загальне керівництво з RDA, відповідає за постійне оновлення його фінськомовного варіанта, за словник термінів RDA. М.-Л. Сеппала вказала на брак ресурсів, у т. ч. людських, для впровадження нового стандар-

ту. Національна бібліотека потребує допомоги бібліотечної мережі, тому активно працює кілька загальнонаціональних робочих груп: Комітет зі стандартів каталогізації, робоча група з практики каталогізації (предметних рубрик, опису нот, авторитетних імен), робоча група зі спеціальних напрямів каталогізації. Національна бібліотека Фінляндії координує їхню роботу.

Щодо співпраці бібліотек, архівів і музеїв країни, то RDA обрано як один з рекомендованих стандартів для фінських установ пам'яті (бібліотек, музеїв та архівів). Особливо це стосується розділів 8–11 стандарту (атрибути осіб, родин, колективних авторів), розділів 29–32 (зв'язки між особою, родиною, колективом), додатку К (визначники зв'язків для осіб, родин, колективних авторів).

Рагна Стайнарсдоттір (Ragna Steinarsdóttir), керівник комплектування та каталогізації Національної та університетської бібліотеки Ісландії, розповіла про RDA в Ісландії. Вона повідомила, що формальним днем упровадження RDA в країні стало 20 травня 2016 р. Доповідачка зауважила, що Ісландія – невелика країна, населення якої становить близько 330 тис., тому загалом кількість бібліотекарів є порівняно невеликою. Через це важко виділити достатню кількість людей, які б виконували роботу, пов'язану з перекладом, вивченням та впровадженням нового стандарту. Ніхто з фахівців не працював над цим повний робочий день, ця робота виконувалася паралельно з виконанням повсякденних обов'язків, але результатів досягнуто вагомих.

Дуже допомагає те, відзначила доповідачка, що у Ісландії існує єдиний зведений каталог бібліотек, який охоплює бібліотечну систему всієї країни, й куди входить понад 300 бібліотек: університетських, публічних, шкільних. Працюють вони з системою Aleph від ExLibris, використовуючи пошукову систему Primo, яка забезпечує один інтерфейс для всього, що включено до електронних баз даних, хоча у бібліографічній базі пошук може здійснюватися і окремо.

Р. Стайнарсдоттір наголосила, що контролю якості бібліографічних записів завжди приділялася увага у консорціумі. Ліцензію на каталогізування видання мають лише кваліфіковані бібліотекарі після відвідання спеціальних курсів, де їх додатково інструктують, як користуватися каталогізаційним модулем Aleph, та розповідають про політику каталогізації. Відвідувачі таких курсів повні мати базові знання з опису ресурсів.

Чому ісландські бібліотекарі обрали RDA? Серед основних причин це те, що у зведеному каталозі бібліотек країни лише трохи більше третини всіх нових записів – записи ісландською мовою. Водночас англійською – майже половина. Тому ісландські каталогізатори імпортують багато готових записів або використовують запозичувальну каталогізацію. Так, у 2014 р. таких записів було 9351.

Це зумовило необхідність переходу на RDA, і вже у квітні 2014 р. був підготовлений відповідний графік роботи. У січні 2015 р. на половину ставки найняли менеджера проекту строком на 18 місяців. Фактично він став єдиною людиною, яка офіційно займалася впровадженням RDA. Було створено робочі групи: навчальна, група з впровадження, група з форматів, група з перекладу і керівний комітет для консультацій щодо основних питань політики. Від 20 до 30 людей брало участь у робочих групах, розпочавши свою роботу з отримання онлайн-доступу до RDA Toolkit та відвідання вебінарів і онлайн-курсів – в основному від Американської бібліотечної асоціації. І найважливіше, відзначила доповідачка, що на зустрічі EURIG у Стокгольмі 2013 р. було налагоджено робочі контакти з Аланом Данскіним (Alan Danskin).

У березні 2015 р. група ісландських бібліотекарів відвідала Британську бібліотеку в Бостон Спа з метою вивчення процесу впровадження змін, яких потребувала інтегрована бібліотечна система, адже Британська бібліотека також використовує Aleph. А. Данскін порекомендував також відвідати Голландію, університетську бібліотеку в Амстердамі, яка нещодавно впровадила RDA. Голландський досвід став дуже корисним. У травні 2015 р. Ісландію відвідав А. Данскін. Він був головним доповідачем на весняному зібранні каталогізаторів та провів курси для фахівців, які впроваджують RDA.

Щодо перекладу стандарту доповідачка зауважила, що було перекладено лише вступ, який містить багато понять FRBR, вибірково перекладено зміст, носії та визначники зв'язку. На сьогодні ісландською перекладено 44 терміни зв'язку – найважливіші, за потреби здійснюється переклад й інших. Насправді відбір ісландських термінів для перекладу англійською став найбільш трудомістким завданням. Неможливо розрізнити ісландською, наприклад, автора передмови (writer of foreword), автора переднього слова (writer of preface) і автора вступу (writer of Introduction). В ісландській є поняття (víðprent), яке охоплює

англійські терміни introduction, foreword / preface і afterword / postface.

Процес упровадження відбувався організовано, за планом. Каталогізатори різних типів бібліотек відновили свій дозвіл на каталогізацію, відвідавши курс з RDA тривалістю два з половиною дні, що відбувся у лютому і квітні 2016 р. Було проведено також курси з каталогізації музичних видань і нот, а також окремий курс з запозичувальної каталогізації та створення аналітичних записів (журнальних статей, розділів з книг, окремих музичних творів) відповідно до вимог RDA.

У майбутньому планується навчання персоналу, який працює у комплектуванні, довідковій службі, на обслуговуванні. Є потреба відстежувати те, як «система» працює з бібліографічними записами, якими вони з'являються кінцевому користувачеві, маючи на увазі зв'язки FRBR.

На завершення Р. Стайнардоттір зазначила, що багато людей сприяли процесу впровадження, RDA, результати якого виявилися успішними. Цей процес згуртував каталогізаторів всієї Ісландії. Впровадження RDA стало важливим чинником продовження бібліотекарями своєї освіти, підвищення кваліфікації каталогізаторів.

З повідомленням «RDA в Іспанії» виступив **Роберто Гомес (Roberto Gómez Prada)** з Національної бібліотеки Іспанії. Він повідомив, що, окрім іспанської, стандарт перекладено і каталонською мовою. Вже цього року очікується його поява у RDA Toolkit. Загалом упровадження стандарту (з використанням формату MARC21) розпочалося 2016 р., у т. ч. для опису рідкісних матеріалів.

З особливою увагою була заслухана доповідь французького бібліотекаря **Франсуази Лереш** «Позиція Франції стосовно впровадження RDA». Доповідка повідомила, що у листопаді 2014 р. Національній бібліотеці Франції і Бібліографічній агенції вищої освіти було доручено вивчити потребу стандартизації метаданих і ставлення публічних та наукових бібліотек до RDA. Фахівці розробили так звану «дорожню карту», яка передбачала: 1) за допомогою автоматичного оброблення даних, а також технологій та стандартів семантичного вебу привести французькі каталоги у відповідність з вимогами FRBR; 2) на основі RDA створити RDA-FR, тобто французький варіант RDA, який поступово став упроваджуватися з 2015 р.; 3) розпочати Національну бібліографічну Програму переходу на новий стандарт. Був створений новий спеціальний веб-сайт цієї Програми: <http://www.transition-bibliographique.fr/enjeux/bibliographic-transition-in-france>.

Французькі фахівці дійшли висновку, що хоча RDA базується на FRBR, модель не може бути повністю реалізована, адже на сьогодні ці правила ще не дозволяють повною мірою реалізувати зв'язки між двома типами записів, на яких вони ґрунтуються: бібліографічними і авторитетними. Багатство і підтримання цих зв'язків становлять суть і силу всіх головних каталогів французьких бібліотек. Тому замість того, щоб поспішати увалювати правила, що не відповідають національному контексту, бібліотекарі Франції зосередилися на підготовці каталогів, котрі відповідали б FRBR. Мета полягає в тому, щоб показати переваги інформації, структурованої таким чином.

Як відомо, з липня 2011 р. Національна бібліотека Франції розпочала проект data.bnf.fr, суть якого – представлення на веб-каталогів та інших зібрань даних, що їх продукує Бібліотека. Вибудовуючи зв'язки за FRBR, фахівці використовують алгоритми, розроблені для проекту data.bnf.fr, його пов'язаних даних (Linked Open Data Service), коли посилання між твором і його виданнями генерується автоматично. У свою чергу, ці посилання посилюють каталог і закладають фундамент для справжньої архітектури FRBR.

Французькі бібліотекарі мають на меті прийняти національний профіль RDA, який відповідав би їх бібліографічним амбіціям. Робоча група під назвою «Стандартизація – RDA у Франції» підготувала проект «RDA – FR: Французький перехід до RDA». Нові правила будуть публікуватися й впроваджуватися поступово, замінюючи французькі Правила каталогізації, які видавалися AFNOR (Association Française de Normalisation) – національною організацією зі стандартизації Франції.

Мета розробки RDA – FR – збереження в RDA того, що було перевагою французьких каталогів. Міжнародні правила зберігаються, коли це можливо, але змінюються, якщо це необхідно для врахування французького контексту. RDA – FR ґрунтується на французькому перекладі RDA, але враховує французьку специфіку. Важливо зауважити, що усі внесені до оригінального тексту RDA зміни документуються, а посилання на Правила зазначаються. Найбільше розходжень між французьким варіантом і RDA стосується визначення поняття «вираження» (expression) і, відповідно, його застосування у правилах.

RDA – FR опубліковані у 2015 р., відповідно, було організовано низку навчальних семінарів, які тривають і впродовж 2016 р. (слайди навчальної

сесії доступні французькою мовою <http://www.transition-bibliographique.fr/se-former/supports>). Хоча загалом, ще починаючи з 2012 р., регулярно проводилися навчальні курси, щоб підготувати французьку бібліотечну спільноту до викликів, пов'язаних зі зміною правил каталогізації.

На ризькому семінарі була представлена французька розробка нової інтегрованої бібліотечної системи «Syrtis», яка ґрунтується на Функціональних вимогах до бібліографічних записів і технологіях семантичного вебу (<http://www.progilone.fr/syrti>). Поки що ця система впроваджена у середнього розміру публічних бібліотеках.

З доповіддю «RDA у Данії» виступив **Андерс Като** (Данське агентство з культури та палаців) у співавторстві з **Ханне Хансен** (Данський бібліографічний центр). Він повідомив, що данські національні правила каталогізації ґрунтувалися на AACR з використанням danMARC2 формату, що є специфічнішим від MARC21. Вони дійсно застаріли і потребували змін. Але в Данії їх не поспішали вносити, чекаючи на RDA. Доповідач окреслив засади переходу до RDA, відзначивши насамперед те, що у країні діє сильна бібліотечна інфраструктура. Питання що до того, які правила каталогізації використовувати, вирішують державні органи, а не окремі установи.

Найвищою консультативною радою з бібліографічних справ у Данії є Данська бібліографічна рада (Bibliografisk Råd). Саме нею аналізувався новий стандарт, вивчалася й формулювалася національна стратегія щодо авторитетних даних. У травні 2016 р. Радою були представлені пропозиції Данській агенції з культури і палаців про перехід до RDA та створення національного депозитарію авторитетних даних. Проведений аналіз стосувався наслідків впровадження RDA для описової каталогізації, зокрема, багатотомної; наслідків для danMARC2 формату; авторитетних записів імен та назв; наслідків для каталогізації серіальних видань, загального визначення матеріалів та ін.

Данська бібліографічна рада надала рекомендації: переходити до RDA, але залишити правила в англійському варіанті, переклавши данською лише словник і профіль. Рухатися від реєстрації втілень до реєстрації сутностей і ґрунтуватися на очікуваннях, що майбутні формати каталогізації

будуть використовувати сутнісну структуру (сутностей), наприклад, VIBFRAME.

Доповідач відзначив, що у данських, як і у ісландських бібліотекарів, існує висока залежність від іноземних каталожних записів. Значне їх число імпортується з каталогів зарубіжних бібліотек. Тому, найвірогідніше, проект упровадження RDA буде готовий восени 2016 р., здійснюватиметься впродовж 2017 р., а остаточний перехід до нового стандарту очікується у 2018 р.

Міріам Сафстром (Miriam Sjöström) з Національної бібліотеки Швеції у своєму короткому повідомленні розповіла про переклад Словника RDA, зв'язків та визначень (Додаток I – K).

Представник Норвегії відзначила, що у її країні текст стандарту перекладають професійні перекладачі за допомогою спільноти каталогізаторів.

Т'єрі Клавє (Thierry Clavel) зі Швейцарії розповів про впровадження RDA у франкомовній частині країни, про діяльність робочої групи з ухвалення нового стандарту.

Вперше на зустрічі EURIG прозвучав і виступ від України (**Н. Стрішенець**). У ньому йшлося про стандарти каталогізації, за якими працюють українські бібліотеки, національні зокрема, про інтегровані бібліотечні системи та формати, які використовуються при цьому. Говорилося також про можливості та перспективи впровадження RDA.

Завершуючу роботу, учасники зібрання визначили місце проведення наступного семінару. Він відбудеться 2017 р. у Флоренції.

Таким чином, реалії засвідчують, що переважна більшість національних бібліотек Європи або вже використовує новий стандарт, або перебуває у стані переходу до нього. Тому українські національні бібліотеки також мають активно працювати над перекладом та розробленням методичних рекомендацій з його впровадження. Бібліотекарі Національної бібліотеки Латвії, які впроваджують стандарт, вже одержали запрошення від бібліотечного факультету Ризького університету прочитати курс лекцій з RDA. Українські бібліотекарі також мають знати про нього ще зі студентської лави.

Надія Стрішенець,
провідний науковий співробітник НБУВ